

Liberalisme og den franske revolution III

Den Store Frygt og den sociale revolution

Torben Mark Pedersen

Folkesuverænitet, lighed og kampen om forfatningen 1789-91

Torben Mark Pedersen

Museum revolution

Kasper Rathjen

Den franske revolution og dens teori om lighed

Lord Acton

Den synlige hånd

2020 - mareridtenes år for frihedselskere

Jens Frederik Hansen

LIBERTAS

Tidsskriftet Libertas

ISSN 0903-9341. © Libertas

Tidsskriftet Libertas, som udgives af selskabet Libertas, er et uafhængigt tidsskrift til fremme af studiet af fri markedsøkonomi og personlig frihed.

Tidsskriftet Libertas postomdeles til medlemmer.

Tidsskriftet er indekseret i Dansk Artikelindeks.

Offentliggjort materiale – signeret eller usigneret – udtrykker ikke nødvendigvis redaktionens, udgiverens eller medlemmernes holdninger.

For indholdet hæfter alene forfatterne og redaktionen.

Redaktion

Torben Mark Pedersen (ansv.)

Johan J.R. Espersen

Ryan Smith

Otto Brøns-Petersen

Filip Steffensen

Signe Bøgevald Hansen

Redaktionen kan kontaktes på:

torbenmarkp@hotmail.com

Indhold Tema: Liberalisme og den franske revolution III

Temaindledning	3
Den Store Frygt og den sociale revolution <i>Torben Mark Pedersen</i>	4
Folkesuverænitet, lighed og kampen om forfatningen <i>Torben Mark Pedersen</i>	12
Museum revolution <i>Kasper Rathjen</i>	57
Den franske revolution og dens teori om lighed <i>Lord Acton</i>	64
 Den synlige hånd	
2020 - mareridtenes år for frihedselskere <i>Jens Frederik Hansen</i>	68

Temaindledning

Dette er tredje og sidste temanummer om "Liberalisme og den franske revolution". At tale om den franske revolution i bestemt form ental er lidt misvisende, for den franske revolution bestod i en række oprør, kup og revolutioner, der nedbrød det gamle samfund, samt en genopbygningsfase, hvor udarbejdelsen af forfatningen naturligvis spillede en vigtig rolle.

Den første artikel handler om, bonderevolutionen på landet i juli måned 1789, der førte til den sociale revolution, som er betegnelsen anvendt i den første artikel om begivenhederne den 4. august om aftenen, hvor det feudale system og alle privilegier blev afskaffet. Det blev et vendepunkt i revolutionen, fordi det afskaffede det standsopdelte og privilegiebaserede korporative samfund, og opgaven med at give Frankrig en forfatning og en menneskerettighedserklæring blev nu en helt anden. Om det skriver **Torben Mark Pedersen** i den første artikel.

Efter l'ancien régimes sammenbrud stod de revolutionære i den unikke situation, at de frit kunne vælge deres regeringsform, og det var mere end noget andet forfatningen, der skulle vise, hvad målet var med revolutionen, og spørgsmålet var, om de revolutionære ville etablere et liberalt demokrati med en begrænset statsmagt baseret på magtdeling og checks and balances som i Amerika, eller et autoritært demokrati med en ubegrænset statsmagt, hvor den lovgivende forsamlings magt var lige så absolut som kongens under enevælden? Det blev beslutninger truffet fra slutningen af august til begyndelsen af november, der lagde sporet for resten af den franske revolution, og det var beslutninger, der viste, at revolutionens ideologiske grundlag var folkesuverænitæt og nationens rettigheder og ikke frihed. Om de politiske slårkampe og udarbejdelsen af forfatningen fra 1791 handler den anden artikel af **Torben Mark Pedersen**.

Kasper Rathjen skriver om den særlige fremadskridende og accelererende tidslighed,

som 1789-revolutionen indvarsler. Med inspiration i den tyske historiker Reinhart Kosellecks arbejde om revolutionsbegrebet undersøger artiklen temporaliseringens implikationer i en museal sammenhæng.

Sidste artikel i temanummeret er en oversættelse af et uddrag af en artikel af **Lord Acton** om den franske revolution og dens teori om lighed.

Den synlige hånd handler denne gang om det herrens år 2020, der har ført til så mange indgreb i den personlige frihed, og er skrevet af **Jens Frederik Hansen**.

Næste nummer af LIBERTAS vil handle om liberalisme, og om hvorvidt den har slået fejl. Det bliver et temanummer med flere korte artikler.

God læselyst

På redaktionens vegne
Torben Mark Pedersen

Den Store Frygt og den sociale revolution

Torben Mark Pedersen

Den franske revolution bestod af en række revolutionære begivenheder: den politiske revolution i juni 1789, den folkelige revolution med stormen på Bastillen i juli, bondeoprøret på landet, der er blevet kendt som "Den Store Frygt" og den sociale revolution den 4. august, hvor det feudale system blev ophævet sammen med alle standsmæssige privilegier. Det var den nat, *l'ancien régime* brød sammen som et økonomisk og socialt system. Det var en social revolution, der ændrede det franske samfund fra top til bund, og opgaven med at give Frankrig en forfatning blev nu en markant anden end før.

L'ancien régime brød ikke sammen på én gang. Det skete som følge af en række oprør og revolutionære begivenheder, der begyndte med adelens skatteoprør i 1787 og adelsoprøret året efter. Og da kongen opgav at regere og indkaldte Generalstænderne for at løse krisen, brød *l'ancien régime* sammen som et politisk system.

I juni 1789 gennemførte tredjestanden et politisk kup ved at erklære, at de alene udgjorde en Nationalforsamling, og at de ville give Frankrig en forfatning. Det var en revolution på papiret, hvis fremtid var usikker, men folkets revolution i Paris i juli, der kulminerede med stormen på Bastillen, reddede den politiske revolution, og mod slutningen af måneden antog bondeoprørene på landet et så faretruende omfang, at Nationalforsamlingen ikke turde gøre andet end at foreslå en afskaffelse af det feudale system på landet. Det skete under et dramatisk aftenmøde i Nationalforsamlingen den 4. august, der endte med, at det feudale regime og alle arvelige privilegier blev afskaffet.

Det var en social revolution, der reelt afskaffede *l'ancien régime* som et økonomisk og socialt system.

Bondeoprør og Den Store Frygt

Påbegyndelsen af arbejdet med en ny for-

fatning skete på en baggrund af voldelige uroligheder i Paris og i provinsen, og de deputerede var stærkt optaget af at sikre lov og orden. Selv om de deputerede anerkendte, at den folkelige revolution i Paris med stormen på Bastillen havde reddet den politiske revolution, var de samtidig bevidste om, at oprøret havde udstillet Nationalforsamlingens magtesløshed over for de folkelige masser, som de ikke kunne kontrollere, Pedersen (2019b).

Der var fortsat uroligheder i Paris og Versailles, og der var flere tilfælde af lynchninger og lynchningsforsøg, Tackett (1996, 167). Der var særligt én episode, der chokerede de deputerede i Nationalforsamlingen: Den 22. juli blev to embedsmænd, der havde været i myndighedernes varetægt, trukket ud af Paris' rådhus og hængt fra en lygtepæl. Det store flertal af deputerede var chokerede over begivenhederne, og de måtte erkende, at selv med Nationalgarden kunne de ikke opretholde lov og orden i Paris. Blandt de radikale revolutionære var der større forståelse for mordene, og Barnave er berygtet for at have udtalt: "Det blod, der blev spildt, var det så uskyldigt?" Tackett (1996, 168).

Også landdistrikterne var præget af opstande og uroligheder. I årene umiddelbart før revolutionen havde der været stor utilfredshed over de høje feudale afgifter, og mellem marts

og maj opstod der voldelige oprør mod den feudale orden i en række provinser, Revel (1988). Oprørske bønder angreb herregårde og slotte og brændte beviser på herremandsrettigheder og seigneuriale domstolsoptegnelser, der lå til grund for betaling af feudale afgifter. Kongelige skattekontorer blev angrebet, og bønder holdt op med at betale skatter og afgifter i noget, der nærmest var et landsomfattende skatteoprør.

Denne bølge af opstande fik i midten af juli en ny drejning med det, som historikere har kaldt for "Den Store Frygt", *la Grande Peur*. Der gik rygter på landet om, at der huserede bander af vagabonder og banditter, der var betalt af aristokrater for at ødelægge eller nedbrænde høsten, eller af den engelske premierminister, "Mr. Pitt", for at anspore til oprør. Der gik også rygter om et forestående engelsk angreb mod Atlanterhavshavnen i Brest. Der var ikke hold i nogen af rygterne. Der var ingen engelsk indblanding, intet engelsk angreb, ingen bander af vagabonder eller banditter, ingen afgrøder, der blev brændt af, og intet aristokratisk plot, men rygterne skabte panik på landet.

Den store frygt førte til, at hundredvis af slotte og herregårde blev plyndret og sat i brand. Det var ikke så meget korn, angriberne ledte efter, som det var de dokumenter, der registrerede de feudale forpligtelser. Blev de fundet, blev de destrueret, og blev de ikke fundet, blev slottet ofte brændt ned for at ødelægge beviserne. Formålet var at ophæve de feudale afgifter og hindre, at de nogensinde kunne genindføres.

Oprørene var ikke båret af noget ideologisk program men af økonomiske interesser: ønsket om at blive fri fra de feudale pligter og tyngende feudale afgifter på et tidspunkt, hvor nøden og elendigheden var på sit højeste pga. de høje brødspriser, men de afspejlede en gryende politisk vækkelse blandt bønderne efter udfærdigelsen af *cahiers* og valget til Generalstænderne, der havde skabt forventninger om, at fordi de havde formuleret deres krav om afskaffelse af feudale afgifter, hoveriarbejde m.m., så ville kravene automatisk blive opfyldt.

Der forekom vold, men i det store og hele forløb oprørene uden de store blodsudgydelser. Det virkelig omvæltende bestod i, at bønderne nedbrød den sociale og psykologiske barriere,

der hidtil havde fået dem til at respektere traditionsbaserede autoriteter og status, som det sociale hierarki baserede sig på. Og på den måde tilsluttede bønderne sig revolutionen og i stor skala.

Myndighederne satte hårdt mod hårdt mange steder. I Mâcon blev 20 bønder hængt for ikke at betale tiende og feudale afgifter, i Lyons dræbte Nationalgarden 80 oprørere og fængslede 60, og i Dauphiné rejste myndigheder rundt og henrettede de skyldige, Thompson (1952, 29).

Selv før den folkelige revolution i Paris havde urolighederne nået et faretruende omfang i mange dele af landet, og der blev registreret over tusind tilfælde af kollektiv vold i juli måned mod kun lidt over hundred i marts og april. Alene den 27. juli blev der registreret 145 voldelige uroligheder, Popkin (2019, 148). Bønderne var blevet en revolutionær kraft, der kun ventede på en anledning til at gøre op med det feudale system, og rapporter om voldelige opstande nåede kongen og Nationalforsamlingen fra alle hjørner af Frankrig.

Den 28. juli blev Nationalforsamlingen for første omgang informeret om Den Store Frygt. Ingen ville tro, at bønderne over hele landet handlede på egen hånd, uden at der lå en styrende hånd bag, og de deputerede i Nationalforsamlingen var lige så lidt som alle andre i stand til at skelne sande fra usande rygter. Volden forekom at være af et epidemisk omfang, og de deputerede blev grebet af en frygt for, at der skulle opstå et lovløst anarki, hvor enhver form for ejendomsret var i farezonen. Mange af de deputerede var jordejere og ikke kun de adelige.

Den 3. august rapporterede formanden for *comité des rapports* til Nationalforsamlingen, at der var rapporter fra hele landet om udbredte plyndringer, og at slotte og herregårde blev brændt ned overalt. Nationalforsamlingen stod i et dilemma, idet de ikke ønskede at bede kongen om at indsætte soldater for at bekæmpe oprørene, så eneste mulighed synes at være at imødekomme bøndernes krav i håbet om, at det ville sætte en stopper for opstandene.

Den 3. august om aftenen samledes omkring hundrede medlemmer af *Club Breton* for at diskutere, hvordan de kunne imødegå

urolighederne på landet. Da et af motiverne bag oprørene var ønsket om at ophæve de feudale rettigheder, lagde de planer for, hvordan de kunne imødekomme bønderne, Furet (1988). Den grundlæggende ide var, at de adelige frivilligt skulle opgive rettigheder, som Nationalforsamlingen ikke havde ret til at opløse. Sammen med hertugen af Aiguillon, en af Frankrigs største jordbesiddere, planlagde de at opgive de feudale rettigheder mod en økonomisk kompensation.

Den sociale revolution

Duc d'Aiguillons forslag om at opgive de feudale rettigheder skulle fremsættes ved en aftensession i Nationalforsamlingen tirsdag d. 4. august, hvor det ventedes, at der ville være færre adelige til stede,¹ men aftenens begivenheder forløb ikke

som planlagt. Aftenens møde begyndte kl. 20, og den radikale Le Chapelier var netop blevet udpeget til præsident for Forsamlingen. Aftenen indledtes med oplæsning af et dekret om genopretningen af lov og orden i kongeriget, og det var meningen, at duc d'Aiguillon skulle indlede den planlagte session, men før duc d'Aiguillon kunne nå at fremsætte sit forslag, foreslog en mindre, jordløs adelig, Vicomte de Noailles,² at afstå feudale rettigheder og privilegier mod en økonomisk kompensation, og han foreslog, at bønderne skulle kunne købe de pligter, de skyldte deres herremænd. Forslaget

¹ Ifølge Tackett (1996, 171) havde der til det vigtige møde om eftermiddagen været over tusind deputerede til stede til afstemningerne, hvilket var usædvanlig mange, og Tackett skriver, at det er sandsynligt, at en stor del af dem vendte tilbage til mødet om aftenen efter middagen.

² Noailles var Lafayettes svoger, og han havde kæmpet i Amerika sammen med Lafayette. Han tilhørte som Lafayette og duc d'Aiguillon en af de gamle og velstående adelsfamilier. Alle tre havde været medlem af *Société des Trente*, Pedersen (2019a, 52-53).

blev støttet af duc d'Aiguillon, der præsenterede sit eget og mere udførlige forslag, og han indledte med nogle principielle argumenter: ”I dette oplysningens århundrede er det på tide så hurtigt som muligt at etablere den lighed i rettigheder, der bør herske mellem alle mænd, og som alene kan sikre deres frihed”, Popkin (2019, 153). Det kom som en overraskelse for mange, at Aiguillon foreslog at afskaffe de privilegier, der i århundreder havde defineret aristokratiet som en stand, og at han begrundede det med henvisning til moderne principper om frihed og lighed.

Hertugen af Aiguillon understregede, at der

naturligvis måtte gives økonomisk kompensation, for: ”Man kan ikke forlange, at godsejerne betingelsesløst skal give afkald på deres lensafgifter. Disse afgifter er deres ejendom, og almindelig anstændighed forbyder at forlange, at nogen skal afstå

nogen form for ejendom, uden at der bliver tilstået ejeren en rimelig erstatning,” Furet og Richet (1965, 84). Hertugen af Aiguillon foreslog en kompensation svarende til 30 gange den årlige værdi af de feudale rettigheder. Der var enighed om, at der skulle gives kompensation for afståelse af ejendomsrettigheder men ikke enighed om kompensationens størrelse, og der var heller ikke enighed om, hvilke privilegier der havde karakter af at være ejendomsrettigheder.

Duc d'Aiguillons tale blev fulgt af tre planlagte talere fra tredjestanden, og forslagene blev mødt med begejstrede bifald, men ikke alle adelige var enige. Den konservative marquis de Foucauld de Lardimalie rejste sig og opponerede voldsomt. I stedet foreslog han, at adelen skulle gå foran på et andet område og afstå fra pensioner og kontantbetalinger, de modtog fra kronen. Forslaget gav bagslag, da Noailles og hans bror, der ikke var repræsenteret ved hoffet, accepterede forslaget.

Det første forslag om afståelse af feudale rettigheder blev mødt med en bølge af begejstring fra tredjestanden, og for en forsamling,

Figur 1. Duc d'Aiguillon

der blot tre uger tidligere havde været dybt splittet og knap havde undgået en militær kontrarevolution fra kongens side, var det i sandhed en bemærkelsesværdig begivenhed.

Forslagene fra Noaille, Aiguillon og Foucauld de Lardimalie sporede Forsamlingen ind på en kurs, som selv de mest radikale revolutionære ikke havde kunnet forestille sig i deres vildeste fantasi. Drevet nærmest af ekstase trådte den ene efter den anden frem og foreslog afståelsen af den ene og den anden form for privilegier. Alle synes at være grebet af øjeblikket, og fra alle tre stænder og fra alle dele af landet kom forslag om at opgive privilegier tilhørende stænder, regioner og byer, opgivelsen af herremandsrettigheder, kirkens tiende, adelens domstole, jagtrettigheder, købte embeder m.m. Det udviklede sig til en "kamp om generøsitet", der var båret af en følelse af "patriotisk delirium", der varede indtil kl. 2 om morgenen den 5. august, Fitzsimmons (2003).

Kirken

En sognepræst foreslog ophævelsen af betaling af afgift for at forrette dåb, vielse og begravelse, og tilbød at administrere dem gratis. Det var afståelser i småtingsafdelingen, der ikke trueede kirken, men som ramte mange sognepræster hårdt.

En anden deputeret foreslog religionsfrihed og lige borgerrettigheder, og efterfølgende foreslog ærkebiskoppen af Paris og kardinal La Rochefoucauld at afskaffe kirkens tiende, uden noget løfte om alternative indtægtskilder. Proklameringen af religionsfrihed og tiendets ophør ødelagde den privilegerede og autonome status, som den katolske kirke hidtil havde haft.

I de følgende dage forsøgte flere gejstlige at få omgjort beslutningen om at afskaffe tiende med henvisning til, at forslaget burde sendes i høring i kirken og til kongen for godkendelse, men deres indvendinger skabte vrede over forsoget på at omgøre nattens beslutninger. Også abbed Sieyès, der ikke havde været til stede den 4. august, talte den 10. august for at bevare tiende. Han erklærede, at Nationalforsamlingen havde frataget førstestanden dens økonomiske fundament, selv om den påtog sig en offentlig uddannelsesmæssig opgave, og at førstestanden i modsætning til adelen ikke levede en parasitisk eksistens, Lembcke and Weber (2014, 4). Det forbigik ikke nogens opmærksomhed, at Sieyès, der havde ført an i kritikken af privilegier, Sieyès (1788, 1789), nu forsvarede kirkens privilegier. Som Sewell (1994, 135) skriver: "at the very point when it appeared that his revolutionary program had succeeded, Sieyes found himself in acrimonious disagreement with the majority of the Assembly," og hvad angår politisk indflydelse, repræsenterer den 4. august et vendepunkt for Sieyès, der aldrig siden genvandt den indflydelse, han havde haft i juni måned, Sewell (1994, 135) Israel (2012, 904). Til gengæld fik Mirabeau større indflydelse, og han fortsatte Sieyès' angreb på privilegier, men forsøgte samtidig at dæmpe de mest radikale kræfter og styrke monarkiets stilling i forfatningen.

Protesterne fra de gejstlige skabte en generel mistillid til, hvor deres loyalitet lå, hos kirken eller hos folket? Sagen endte med, at ærkebiskoppen i Paris og kardinal la Rochefoucauld erklærede deres støtte til at afskaffe tiende mod, at den blev erstattet af en anden form for aflønning. Det blev beslutningen i artikel 5 i dekretet af 11. august.

Den 12. august foreslog abbed Montesquieu, at nedsætte en komite, der skulle tage sig af kirkens fremtidige ordning, og den 20. august

blev den nedsat.

Adelen

Fysiokraterne havde med deres økonomiske liberalisme angrebet seigneurrettigheder i årtier før revolutionen, men da mange af disse rettigheder havde status af ejendomsrettigheder, kunne de ikke ophæves uden videre. De deputerede respekterede den private ejendomsret, og da alle feudale privilegier og rettigheder blev afskaffet den 4. august, var det endnu ikke afgjort hvilke rettigheder, der krævede kompensation, og hvilke der ikke gjorde. Nationalforsamlingen fik først taget hul på det spørgsmål i februar 1790 på baggrund af et forslag fra den feudale komite, hvor nogle af landets førende eksperter i feudal ret sad, og det blev afsluttet med et større lovkompleks den 15. marts. Komiteen opretholdt en skelnen mellem personlige forpligtelser og reale rettigheder, der krævede kompensation. Taksterne for kompensation blev vedtaget d. 3. maj 1790, og der blev lovet kompensation svarende til 20 gange den årlige værdi af indtægterne.

Afståelsen af de feudale rettigheder og andre privilegier betød et økonomisk tab for adelen og tilsvarende gevinst for bønderne. Ikke desto mindre var der blandt bønderne en stor utilfredshed med lovgivningen fra marts og maj 1790, Fitzsimmons (2003, kap. 3).

Det var meningen, at de feudale rettigheder og forpligtelser skulle afskaffes gradvist, hvor alle forpligtelser skulle betales, før likvideringen kunne begynde, men i mange tilfælde nægtede bønderne at betale, og mange havde heller ikke råd.

Byerhvervene

Håndværkerlav spillede en vigtig rolle i byernes liv, og op gennem det 18. århundrede var de i stigende grad blevet kritiseret for at være monopoler, der krænkede folks naturlige ret til at arbejde. Som finansminister havde Turgot ophævet lavene i 1776, men i 1781 var de blevet genindført.

Som korporative enheder, der nød særlige privilegier, var lavene netop den form for privilegerede institutioner, som Nationalforsamlingen ønskede at udrydde for at virkeliggøre det nye ideal om lighed, men lavene blev ikke

ophævet den 4. august for ikke at skabe unødigt uro i byerne. Først i februar 1791 blev spørgsmålet om lavstvang taget op, og det af statsfinansielle grunde, og det endte med lovgivning den 2. marts 1791, der ophævede lavene.

Efterspillet

Omkring klokken to om natten oplæste Le Chapelier en foreløbig sammenfatning af aftenens beslutninger i 16 punkter. Alle 16 punkter blev vedtaget med akklamation. Det tog en uge at nedskrive alle beslutningerne, og den 11. august udstedte Nationalforsamlingen et dekret på 40 sider med beslutningerne truffet den 4. august. Det tog mere end et halvt år, før alle de tekniske detaljer var udredt.

Dekretet indledes med at erklære, at: "The National Assembly abolishes the feudal regime entirely, and decrees that both feudal and censuel rights and dues deriving from real or personal mainmorte and personal servitude, and those representative thereof, are abolished without indemnity, and all others declared redeemable; and that the price and manner of redemption shall be established by the National Assembly."³

Med afskaffelsen af alle privilegier afskaffedes også grundlaget for alle sociale relationer og for den lokale politiske og administrative forvaltning og skatteopkrævning. Resultatet blev et markant fald i skatteindtægterne, Sargent and Velde (1995, 493), der bragte revolutionsregeringen på randen af bankerot.

Fra den 11. august ophørte bønder over hele Frankrig med at betale skatter og tiende til kirken, og efter at være sluppet for det, var de ikke indstillet på at skulle betale nye skatter til en ny regering, der viste sig at være ikke mindre spendabel, end Kongen havde været. Det var bønderne snarere end Nationalforsamlingen, der afskaffede den feudale orden, Doyle (2002, 117).

Dekretet af den 11. august udnævnte kongen til "Restorer of French Liberty", og derved forsøgte de at knytte kongen til beslutningerne fra den 4. august. Beslutninger som kongen aldrig selv havde kunnet træffe uden at være blevet anklaget for at være en despot.

Nattens beslutninger førte til en total om-
3 Stewart (1966, 107).

væltning af samfundet. Det var *l'ancien régimes* sammenbrud, og det blev et vendepunkt i revolutionen.

Sieyès (1788, 1789) havde med sin kritik af privilegier været den ideologiske bagmand for afskaffelsen af privilegierne den 4. august, men ifølge Sewell (1994, 138ff) havde Sieyès aldrig gennemtænkt konsekvensen af at gøre op med alle privilegier, og begivenhederne den 4. august kom som et chok for Sieyès. Hverken Sieyès eller Mirabeau – der begge omtales som forfatningens fædre – var til stede om aftenen den 4. august, og Mirabeau var efterfølgende stærkt kritisk over for, hvad man troede at have opnået.

Broderskab og nationalisme

Med begivenhederne den 4. august formulerede Nationalforsamlingen et nyt ideal om den franske nation som en enhed af alle borgere i Frankrig. Det var en grundlæggende konstruktivistisk forestilling, at blot man fjerner alle skel baseret på stand, geografi, sprog eller erhverv, der tidligere opdelte borgerne, så ville det automatisk give alle en ny identitet som franskmænd, de ikke havde haft tidligere. Det skabte en ny politisk ideologi om det politiske og om det nationale fællesskab. Den konservative marquis de Ferrières, skrev, at hvad 12 århundreder med samme religion, samme sprog (det var ikke tilfældet), og fælles vaner ikke havde været i stand til at opnå, foreningen af fælles interesser og skabelsen af en national enhed med fokus på det fælles bedste, blev opnået på en enkelt nat, Fitzsimmons (1994, 57; 2006, 111).

En anden deputeret, de Roulhac, skrev til sine vælgere: "The most cordial fraternity ought to reign among all citizens of all orders, henceforth bonded by the same interests, having no other goal than the happiness of all," Fitzsimmons (2003, 15). En deputeret, Jean-Pierre Boullé, fra Bretagne, hvor der ellers herskede en stærk regional identitetsfølelse, skrev, at "one hastened to be French, to be completely French, and one no longer wanted any other

title", Fitzsimmons (2015). Og de la Charmie fra Périgueux skrev, at "one wants to be French and nothing more," Fitzsimmons (2003, 18).

I Nationalforsamlingen opstod der en udbredt følelse af, at der ikke længere var gejstlige, adelige og borgere, at der ikke længere var bretoner, provençaler, normanner osv. – der var kun franskmænd forenet af en følelse af broderskab, enhed og fælles mål, og det gav dem en ny identitet som repræsentanter for nationen, Fitzsimmons (1994), Applewhite (1993).

Det er nok sikkert at antage, at alle franskmænd ikke pludselig blev indgivet samme nationale identitetsfølelse, som mange af de deputerede gav udtryk for, og i modsætning til, hvad de revolutionære forventede, betød den nye politiske lighed ikke, at folket forenede sig i én almenvilje, og at alle særinteresser forsvandt. Tværtimod delte befolkningen sig efter anskuelser og i ofte fjendtlige fraktioner, der viste sig i de senere politiske klubber, og tonen i den offentlige debat blev betragtet som en trussel mod revolutionen, nationens enhed og loven.

Alt tyder dog på, at både de revolutionære forandringer og Nationalforsamlingen nød opbakning i langt størstedelen af befolkningen på dette tidspunkt, og det var Nationalforsamlingens moralske autoritet, der gjorde det muligt at gennemføre gennemgribende forandringer, uden at Nationalforsamlingen måtte ty til brug af vold, Fitzsimmons (1994, 215).

Det betød ikke, at der ikke var mange spredte voldelige oprør, ikke mindst på landet og i provinsen, hvor grupper af bevæbnede bønder mange steder angreb symboler på adelens privilegier, Popkins (2019, 199-200), ligesom der var grupper af adelige og gejstlige, der var modstandere af de revolutionære forandringer, men der eksisterede endnu ikke på dette tidspunkt nogen egentlig kontrarevolutionær bevægelse, Boffa (1988), og på landet gik utilfredsheden på, at beslutningerne fra den 4. august ikke blev implementeret hurtigt nok. Den gode høst i 1789 reducerede en vigtig kilde til utilfredshed, og oprør over brødpriserne

forblev på et lavt niveau indtil 1792.

Nationalfølelsen voksede, og fra 1792, hvor Frankrig erklærede krig mod Østrig, og indførte almindelig værnepligt, opstod nationalismen som et biprodukt af den franske revolution.

Kongens godkendelse

Ved en speciel ceremoni den 13. august præsenterede en delegation fra Nationalforsamlingen 11. august-dekretet for kongen. De deputerede troede, at kongen ville anerkende dekreterne, og at nyheden om dem hurtigt ville dæmpe urolighederne i Paris og på landet. Sådan gik det ikke, og først under oktoberdagene og under trusler mod kongefamiliens liv underskrev kongen dekreterne, Pedersen (2020, 26).

Afslutning

Igen var det et folkeligt oprør – denne gang bondeoprøret på landet og ikke folkelige oprør i Paris – der førte de revolutionære forandringer med sig. Beslutningerne den 4. august var de mest skelsættende under den franske revolution og måske overhovedet i Frankrigs over tusindårige historie. I løbet af nogle få timer blev aristokratiet de facto afskaffet og med det hele det hierarkiske, standsopdelte og privilegiebaserede samfund. Med afskaffelsen af alle arvelige privilegier opstod begrebet om borge- ren, *citoyen*, der alle er lige for loven.

Det var den begivenhed, der gjorde mest for at give den franske revolution dens karaktertræk, og gav ordet revolution en helt ny betydning. Hidtil havde ordet betydet noget med en cyklisk tilbagevendende, *revolve*, også kendt fra revolver, til en fortidig tilstand, Arendt (1963, 35), men efter den 4. august kom ordet revolution til at betyde en fuldstændig omvæltning af alle samfundsinstitutioner.

Det politiske projekt ændrede nu også karakter. Det drejede sig nu ikke længere om, hvilke dele af *l'ancien régime*, der skulle bevares, men om hvad der skulle sættes i stedet, og både Menneskerettighedserklæringen og forfatningen kunne nu udfærdiges uden hensyntagen til standsprivilegier og eksisterende sociale institutioner.

Litteratur

- Applewhite, Harriet B. (1993): *Political Alignment in the French National Assembly, 1789-1791*. Baton Rouge.
- Arendt, Hannah (1963): *On Revolution*. London, 2016.
- Boffa, Massimo (1988): "Counterrevolution" i Furet og Ozouf (eds.): *A Critical Dictionary of the French Revolution*. Cambridge, Ma. 1989.
- Doyle, William (2002): *The Oxford History of the French Revolution*. 2nd ed. Oxford.
- Fitzsimmons, Michael P. (1994): *The Remaking of France. The National Assembly and the Constitution of 1791*. Cambridge.
- Fitzsimmons, Michael P. (2003): *The Night the Old Regime Ended. August 4, 1789, and the French Revolution*. Pennsylvania.
- Fitzsimmons, Michael P. (2006): "From the Estates General to the National Assembly, May 5 – August 4, 1789" i Campbell (ed): *The Origins of the French Revolution*. London.
- Fitzsimmons, Michael P. (2015): "The Principles of 1789" i McPhee (ed.): *A Companion to the French Revolution*. Oxford.
- Furet, Francois (1988): "Night of August 4" i Furet og Ozouf (eds.): *A Critical Dictionary of the French Revolution*. Cambridge, Ma. 1989.
- Furet, Francois og Denis Richet (1965): *Den franske Revolution 1-2*. København, 1988.
- Israel, Jonathan (2012): *Democratic Enlightenment. Philosophy, Revolution and Human Rights 1750-1790*. Oxford.
- Lembcke, Oliver W. and Florian Weber (eds.) (2014a): *Emmanuel Joseph Sieyès. The Essential Political Writings*.
- Pedersen, Torben Mark (2019a): "L'ancien régimes sammenbrud: Skatteoprør, adelsrevolte og kampen om privilegier" *LIBERTAS* nr. 71, 35-57.
- Pedersen, Torben Mark (2019b): "Folkets revolution og stormen på Bastillen" *LIBERTAS* nr. 71, 79-86.
- Pedersen, Torben Mark (2020): "Folkesuverænitet,

lighed og kampen om forfatningen 1789-91”
LIBERTAS nr. 73, 12-56.

Popkin, Jeremy D. (2019): *A New World Begins. The History of the French Revolution*. New York.

Revel, Jacques (1988): “Great fear” i Furet and Ozouf (eds.): *A Critical Dictionary of the French Revolution*. Cambridge, Ma. 1989.

Sargent, T.J. and F.R. Velde (1995): “Macroeconomic features of the French revolution,” *Journal of Political Economy* 103, 474-518.

Sewell, William J., Jr. (1994): *A Rhetoric of Bourgeois Revolution. The Abbé Sieyès and What is the Third Estate?* London.

Sieyès, Abbé (1788): “An Essay on Privileges” i Sonenscher (ed.): *Sieyès. Political Writings. Including the Debate between Sieyès and Tom Paine in 1791*. Cambridge, 2003.

Sieyès, Abbé (1789): “What is the third estate?” i Sonenscher (ed.) (2003): *Sieyès. Political Writings. Including the Debate between Sieyès and Tom Paine in 1791*. Cambridge.

Stewart, John Hall (1966): *A Documentary Survey of the French Revolution*. New York.

Tackett, Timothy (1996): *Becoming a Revolutionary: The Deputies of the French National Assembly and the Emergence of a Revolutionary Culture (1789-1791)*. Princeton.

Thompson, Eric (1952): *Popular Sovereignty and the French Constituent Assembly 1789-91*. Manchester.

Folkesuverænitet, lighed og kampen om forfatningen 1789-91

Torben Mark Pedersen

Efter l'ancien régimes sammenbrud stod de revolutionære i den unikke situation, at de frit kunne vælge deres regeringsform, og det var mere end noget andet forfatningen, der skulle vise, hvad målet var med revolutionen. Der var ingen, der i 1789 ønskede at afskaffe monarkiet, men ville de etablere et liberalt demokrati med en begrænset statsmagt baseret på magtdeling og checks and balances som i Amerika, eller ville de etablere et autoritært demokrati, hvor den lovgivende forsamlings magt var lige så absolut som kongens under enevælden? Det blev beslutninger truffet fra slutningen af august til begyndelsen af november, der lagde sporet for den franske revolution, og det var beslutninger, der viste, at revolutionens ideologiske grundlag var folkesuverænitet og nationens rettigheder og ikke individuel frihed. Forfatningen fra 1791 etablerede et konstitutionelt monarki baseret på en tredeling af magten, hvor næsten al magt var koncentreret i den lovgivende forsamling. Det var en forfatning, som ikke havde mange venner, og det var især den radikale lighedspolitik og kirkepolitikken, der skabte revolutionens fjender.

Da Generalstænderne¹ mødtes i maj 1789, var der bred enighed blandt de deputerede om, at Frankrig skulle have en skreven forfatning, og Kongen havde da også indkaldt dem for, at "hjælpe os med (...) at etablere en vedvarende og uforanderlig orden i alle regeringsmagtens dele."² Det er uvist, hvad Kongen præcist men-

te med den formulering, men kongen havde næppe forventet at skulle dele den lovgivende magt med Generalstænderne. Retten til at lovgive var den vigtigste suverænitetsrettighed, og traditionelt havde Generalstænderne kun haft en rådgivende funktion. Da kongen indkaldte Generalstænderne midt under en forfatningsmæssig krise, og derved vækkede den sovende suveræn, nationen, endte det imidlertid med, at de deputerede fra tredjestanden gjorde krav på at udøve den suveræne magt i nationens navn og give Frankrig en forfatning, og da var det ikke længere op til kongen at bestemme, Pedersen (2019c).

Da Generalstænderne mødtes, var forventningerne til politiske reformer ikke høje. Som det fremgik af de deputeredes *cahiers*,³ var der

¹ Generalstænderne bestod af repræsentanter fra de tre stænder: de gejstlige (førstestanden), adelen (andenstanden), og tredjestanden bestående af resten af befolkningen. Generalstændernes opgave var at bistå kongen med råd, men indførelsen af nye skatter skulle også godkendes af Generalstænderne, og det var først og fremmest med det formål, at de var blevet indkaldt til at mødes i maj 1789. Generalstænderne havde ikke været indkaldt siden 1614.

² Thorup (2015, 57). Fuld tekst i Stewart (1966, 29) og i uddrag i Baker et al (1987).

³ Generalstænderne skulle formidle nationens ønsker og krav over for kongen, og de lokale krav

et udbredt ønske om at omdanne det absolutte monarki til et konstitutionelt, men de deputerede var ikke revolutionære, og ingen forestillede sig at indføre et repræsentativt demokrati eller fratage kongen nogen andel i lovgivningsmagten.

Alt det ændrede sig dramatisk efter den 4. august, hvor det feudale system og alle privilegier blev afskaffet. Dermed ophørte *l'ancien régime* med at eksistere som et økonomisk og socialt system.

Opgaven med at give Frankrig en forfatning var nu fundamentalt forandret, og det drejede sig nu ikke længere kun om at reformere *l'ancien régimes* politiske institutioner, men om at konstruere helt nye samfundsinstitutioner baseret på en grundlæggende lighed mellem alle borgere.

Der var lagt op til en magtkamp mellem de, der ønskede at bevare et stærkt monarki med en magtdeling mellem konge og parlament som i England, og de, der ønskede at etablere et absolut folkestyre, hvor al magt var koncentreret i én lovgivende forsamling. Det blev venstrefløjen, der vandt den magtkamp, og forudsætningen om at kongen skulle godkende alle nye love blev hurtigt erstattet af doktrinen om, at nationens repræsentanter har ret til at lovgive om *alt*. Efter november 1789 anerkendte Nationalforsamlingen ikke nogen begrænsninger på sin magt, og den gennemførte reformer, som ingen enevældig konge kunne have gennemført uden at være blevet mødt med anklager om despoti.

Efter to års arbejde blev den nye forfatning vedtaget i september 1791. Det var en forfatning for et konstitutionelt monarki med frie valg til en lovgivende forsamling, og med kongen som regeringsleder. Valgretten og især valgbarheden var begrænset, så forfatningen sikrede, at den politiske magt blev forbeholdt et plutokrati af velstående borgere. Til gengæld var forfatningen demokratisk i den ligheds-

og klager blev nedskrevet af valgmændene som instrukser til de deputerede i nogle "klagebreve", *cahiers de doléances*. Lokale klagebreve blev sammenfattet i tre *cahiers* fra hver provins, én fra hver stand, der igen blev sammenfattet i tre *cahiers*, der blev præsenteret for kongen, se Pedersen (2019d, 60-61).

mæssige betydning af ordet, at alle borgere blev stillet lige mht. status, fik lige adgang til erhverv og med lighed for loven.

Det var en forfatning, der ikke havde mange venner. Kongen viste med sit flugtforsøg til Varennes i juni 1791, at han ikke bakkede op om det konstitutionelle monarki, og de radikale revolutionære skabte selv revolutionens fjender, da de afskaffede adelen og med kirkepolitikken gjorde gejstlige og millioner af troende katolikker til modstandere af revolutionen. Den folkelige opbakning til et politisk demokrati, der udelukkede dem fra at stemme, var heller ikke stor.

Forfatningen og Menneskerettighedserklæringen er de dokumenter, der bedst viser, hvilke politiske ideer, der influerede begivenhederne i de første to år af den franske revolution. Forfatningen var tydeligt præget af oplysningstidens liberale ideer om lighed i rettigheder, lighed for loven, pressefrihed, religionsfrihed, folkets selvbestemmelse og demokrati, men den var også et produkt af den autoritære kollektivism, der i flere århundreder havde været en del af fransk politisk tænkning, og for de radikale revolutionære gik folkets suverænitet og nationens rettigheder forud for individets.

En ny forfatning eller revision af en gammel?

Da Generalstænderne mødtes i maj 1789, gik de første to måneder med en magtkamp mellem tredjestanden og de privilegerede stænder om møde- og afstemningsprocedurer, og det var først i begyndelsen af juli, at Nationalforsamlingen påbegyndte det egentlige politiske arbejde. Som det første besluttede de mandag d. 6. juli at påbegynde udarbejdelsen af en forfatning og at udsætte det presserende spørgsmål om statsgælden til senere.

Den første forfatningskomite

Der blev valgt ét medlem fra hver af Nationalforsamlingens 30 stående udvalg til en Forfatningskomite, der endte med at bestå af 20 fra "venstrefløjen", tre fra centrum og syv fra "højrefløjen", Applewhite (1993, 154). Der blev kun valgt få adelige og ingen gejstlige, hvilket skabte postyr blandt tredjestandens depute-

rede, der foreslog at supplere komiteen med seks gejstlige, men det afviste de, Fitzsimmons (1994, 48).

Forfatningskomiteen skulle studere de spørgsmål, der skulle behandles i en forfatning, herunder om der skulle udarbejdes en menneskerettighedserklæring efter amerikansk forbillede. Det var en udbredt opfattelse, at det ville gå relativt hurtigt med at udfærdige en ny forfatning, og komiteen blev bedt om allerede den 9. juli at aflægge en rapport om sine overvejelser.

Havde Frankrig allerede en forfatning?

Et af de spørgsmål, der skulle tages stilling til, var, om Frankrig allerede havde en forfatning eller ej. Frankrig havde ikke nogen skrevne forfatning, men mange var af den opfattelse, at Frankrig havde en uskreven forfatning, der gik tilbage til middelalderen og dermed fra før enevældens indførelse i Frankrig, og som bl.a. omhandlede den kongelige arvefølge. Den 3. maj 1788 havde Parisparlamentet⁴ under den forfatningsmæssige konflikt med kongen udsendt en erklæring om rigets fundamentale love, hvilket var første gang, en sådan forfatning var blevet nedskrevet, Pedersen (2019c, 46-47).

Med Boldhuseden fra den 20. juni havde de deputerede fra tredjestanden erklæret, at de var blevet sammenkaldt "to fix the constitution of the kingdom" [à fixer la constitution du royaume], og de lovede ikke at skilles, "før kongerigets forfatning er etableret og konsolideret på et fast grundlag". Formuleringen à fixer la constitution kunne både betyde at skabe en ny forfatning

⁴ "Parlamenterne" var ikke parlamentariske forsamlinger men regionale højesteretter, der skulle registrere alle nye love, for at de kunne træde i kraft, se Pedersen (2019b).

og at reparere en eksisterende, Baker (1988, 1990b, 253), og Baker (1994) hævder, at der var tale om en henvisning til Parisparlamentets proklamation af rigets fundamentale love.

Mouniers fremlæggelse af Forfatningskomiteens rapport

Den 9. juli fremlagde Mounier Forfatningskomiteens rapport for Nationalforsamlingen. Han indledte med et forslag om, at der skulle udarbejdes en menneskerettighedserklæring, der skulle udgøre det filosofiske grundlag for den kommende forfatning, og Nationalforsamlingen tilsluttede sig forslaget om en kort og præcis erklæring, der skulle klargøre principperne for et konstitutionelt monarki og definere nationens rettigheder, Lemay and Patrick (1996).

Dernæst vendte Mounier sig mod forfatningen, og han gav udtryk for, at opgaven ikke bestod i at starte helt forfra: "The French are not a new people that has just left the forests to form an association but a vast society of twenty-four million persons..." Baker (1990b, 259), men de eksisterende forfatningsmæssige principper var helt utilstrækkelige: "We do not have a constitution, since all the powers are confounded, no limit has been set. Judicial and legislative powers have not even been separated. Authority is sparse; its various parts are constantly in contradiction; and in their perpetual collision the rights of obscure citizens are betrayed"

(1990b).

Mounier søgte en middelvej ved at understrege, at en fremtidig forfatning hverken ville være helt ny eller helt gammel: "Those who maintain that we have a constitution acknowledge that it must be perfected and completed. We want a good constitution. Let us then insert

Figur 1. Sammensætning af forfatningskomiteen

	Førstestanden	Andenstanden	Tredjestanden
Højre	De Cicé	Clermont-Tonnerre Lally-Tollendal	Mounier Bergasse
Venstre	Talleyrand		Sieyès Le Chapelier

into the constitution, as fundamental laws, all the true principles. If it is true that these have already been enunciated, let us repeat them once again, to give them a new force. Let us destroy what is clearly vicious. In short, let us fix the constitution of France. And when good citizens are satisfied with it, what will it matter that some say it is new and others say it is old, provided that by general consent is assumes a sacred character?” Baker (1990b, 260).

Den 9. juli stemte Nationalforsamlingen for at kalde sig for den Konstituerende Nationalforsamling (“Assemblée nationale constituante”) med henvisning til Sieyès’ skelnen mellem den konstituerende og den konstituerede magt, jf. Pedersen (2019a, 22-24). I det følgende vil betegnelsen “Nationalforsamling” blive anvendt.

Den anden forfatningskomite

Knap en uge senere, den 14. juli, dagen for stormen på Bastillen, blev der nedsat en ny og mindre forfatningskomite på otte medlemmer, der skulle udarbejde et udkast til en forfatning. Denne gang kom komiteen til at bestå af to fra førstestanden, to fra andenstanden og fire fra tredjestanden: Mounier, Sieyès, Charles Maurice Talleyrand (biskop af Autun), Champion de Cicé (ærkebiskop af Bordeaux),⁵ Clermont-Tonnerre, Lally-Tollendal, Le Chapelier og Bergasse med Mounier som formand. Flertallet i komiteen udgjordes af fem monarkistiske medlemmer, og Sieyès, Talleyrand og Le Chapelier udgjorde mindretallet fra venstrefløjen, figur 1. Sammensætningen af Forfatningskomiteen afspejlede de moderate kræfters dominerende indflydelse på dette tidspunkt.

⁵ Cicé forlod Komiteen for at blive minister i begyndelsen af august.

27. juli – Forfatningskomiteens rapport

Størstedelen af juli og august måned gik med debatten om menneskerettigheder, men allerede fredag den 24. juli besluttedes det, at forfatningskomiteen skulle præsentere en rapport over sine foreløbige overvejelser, og mandag den 27. juli fremlagde komiteen en rapport for Nationalforsamlingen.

Afrapporteringen var delt i tre, så en fra hver stand kunne præsentere en del. De Cicé opsummerede komiteens overvejelser, og han præsenterede et foreløbigt kapitel om forfatningen, inklusiv en indledende rettigheds-erklæring. Han gav udtryk for, at Komiteen følte sig forpligtiget til at tage hensyn til de synspunkter, der var kommet til udtryk i *cahiers*. Clermont-Tonnerre fulgte op med en rapport om indholdet af *cahiers*. Selv om *cahiers* var enige om det ønskværdige i at regenerere Frankrig, var de ikke enige om hvordan, eller om hvorvidt opgaven bestod i at revidere en eksisterende forfatning eller udfærdige en ny,⁶ så de deputerede kunne ikke forlade sig på *cahiers* i udformningen af forfatningen. De måtte selv beslutte sig for, hvad den skulle indeholde, Blackman (2019, 180).

Forfatningskomiteens rapport var bemærkelsesværdig i lyset af de senere begivenheder. Ambitionsniveauet var beskedent, og der var lagt op til at bevare *l'ancien régimes* politiske institutioner med Generalstænderne og parlamenterne. Der var heller ikke lagt op til noget opgør med det standsopdelte og privilegiebaserede samfund, og forslaget om en erklæring om borgernes rettigheder indebar ikke et opgør med juridiske privilegier og sociale skel.

Det var i øvrigt også først den 29. juli, at der – inspireret af reglerne for Englands House of Commons – blev vedtaget en erklæring om menneskerettigheder. Dette blev kaldt “A summary of the cahiers” Cowie (1987, 40).

of Commons – opnåedes enighed om afstemningsregler og procedurer, herunder at beslutninger kan træffes med almindeligt flertal, Tackett (1996, 216).

Den Store Frygt og den sociale revolution

Det beskedne ambitionsniveau for en ny forfatning ændrede sig dramatisk efter den 4. august. Påbegyndelsen af arbejdet med en ny forfatning skete på baggrund af voldelige uroligheder i Paris og voldelige oprør på landet, "den store frygt", hvor hundredvis af slotte og herregårde blev angrebet for at finde de dokumenter, der registrerede de feudale forpligtelser.

I et forsøg på at imødegå utilfredsheden på landet, lagde en gruppe deputerede planer for, hvordan jordejere kunne opgive deres feudale rettigheder mod en økonomisk kompensation. Det skete under en aftensamling den 4. august, der endte med ophævelsen af det feudale regime og alle privilegier, Fitzsimmons (1994, 2003). Begivenhederne er mere udførligt omtalt i Pedersen (2020b).

Det betød *l'ancien régimes* sammenbrud som et økonomisk og socialt system, og det blev et vendepunkt i revolutionen. Efter den 4. august var opgaven med at give Frankrig en ny forfatning radikalt forandret. Det standsopdelte samfund, der havde været fundamentet for alle samfundsinstitutioner, eksisterede ikke længere. Det gjorde på sin vis opgaven med at færdiggøre Menneskerettighedserklæringen og udfærdige en forfatning lettere, at der ikke skulle tages hensyn til stænderne eller andre korporationers privilegier.

Filosofi eller historie?

De deputerede var bevidste om, at de befandt sig i en unik situation, og som for de amerikanske revolutionære i 1776 var det historisk, at de frit kunne vælge deres regeringsform, men i modsætning til de amerikanske founding fathers havde de franske revolutionære ikke nogen etablerede politiske institutioner eller historiske erfaringer at bygge på. Alle *l'ancien régimes* bærende samfundsinstitutioner blev revet ned den 4. august, og de havde ikke andet at falde tilbage på end "first principles", Hampson (1988, 42). Desto større indflydelse

fik de filosofisk skoledes ideer.

Det var stadig uafklaret, om der eksisterede en gammel uskreven forfatning, der skulle reformeres, eller om der skulle udfærdiges en ny. Keith Baker (1990b) udlægger det som et principielt spørgsmål om, hvorvidt grundlaget for en kommende forfatning skulle være filosofi eller historie: altså om hvorvidt en forfatning alene skulle udfærdiges med udgangspunkt i abstrakte filosofiske principper eller baseres på en eksisterende tradition og Frankrigs lange historie med et monarki.

Baker har ikke helt uret, for der var dem, der som Sieyès og Mounier havde nogle meget klare principielle holdninger til det spørgsmål, men der er ikke nogen grund til at være naiv: det var først og fremmest et spørgsmål om politisk magt. Har det suveræne folk – eller dets repræsentanter – krav på at udøve en absolut magt, eller er der vægtige hensyn, der taler for, at magten skal deles og holdes i skak? Og skal kongen have en reel politisk magt som regeringsleder for at bevare monarkiet som institution?

Svarene på de spørgsmål ville afgøre, om revolutionen bevægede sig i retning af et liberalt demokrati som i USA eller mod et autoritært politisk system, hvor folket via deres repræsentanter ville have en lige så absolut magt, som kongen havde haft under enevælden.

James Madison, der var den amerikanske forfatnings hovedarkitekt, havde afvist enhver tale om, at der eksisterer fælles mål, eller at folket har en almenvilje. Ifølge Madison vil der altid herske uenighed om store og små spørgsmål, ikke mindst om religion, og det politiske system vil derfor blive til en kamplads for konkurrerende fraktioners interessevaretagelse. Man kan ikke fjerne årsagerne til dissens, og det drejer sig derfor om at indrette statsmagten med magtdeling og checks and balances, så ingen enkelt fraktion kan dominere.

De Rousseauinspirerede revolutionære mente derimod, at nationen har en almenvilje, der er absolut og udelt, og som blot skal opdages i den politiske debat. Det politiske system skal derfor indrettes som et forum for dannelsen af en forenet vilje, og da der netop er tale om en forenet vilje, kan magten ikke være delt eller begrænset på nogen måde. De afviste der-

for enhver form for magtdeling og checks and balances.

Mounier og *Monarchiens* hældede til den første opfattelse og ønskede at indføre et liberalt demokrati baseret på magtdeling og checks and balances, der afbalancerede de forskellige magter og legitimerede konkurrerende særinteresser og dissens som i England og USA. Derudover, og det var det mere konservative element i deres politik, ønskede de at bevare monarkiet i en form, hvor kongen havde en reel magt som regeringsleder, som i England, og med vetoret over for lovgivningen.

Venstrefløjen hældede mod den Rousseauske opfattelse, at almenviljen må være absolut og udelt, hvorfor de gik ind for en lovgivende forsamling med kun ét kammer, hvor kongen ikke havde nogen andel i den lovgivende magt. De ønskede dog i modsætning til Rousseau at indføre et *repræsentativt* demokrati og ikke et direkte demokrati. Samtidig ønskede de at bevare monarkiet med kongen som regeringsleder, men det skulle være med kongen i en rolle, der nærmest var at sammenligne med en embedsmand uden nogen reel magt, som hos Rousseau, og stod det til de radikale revolutionære, skulle også den dømmende magt være underlagt nationens vilje, dvs. den lovgivende forsamling.

For så vidt angår monarkiets rolle i forfatningen, var *Monarchiens* problem, at deres henvisning til en eksisterende forfatning for at begrunde kongens rolle var uden hold i historien, for der fandtes ikke nogen fransk tradition for "the King in Parliament" som i England. Der var således ikke nogen ældgamle principper for kongens rolle, der kunne lægges til grund for et konstitutionelt monarki.

Venstrefløjens problem bestod i, at folkesuverænitetsprincippet, som de revolutionære forstod det, er grundlæggende uforeneligt med et monarki, hvor kongen har en reel andel i statsmagten. Venstrefløjens holdning var derfor skizofren, idet de ønskede at bevare monarkiet, men de ville ikke tildele kongen nogen reelle magtbeføjelser.

Det forfatningsmæssige program i menneskerettighedserklæringen

De samme spørgsmål om filosofiske principper kontra historiske erfaringer var blevet rejst i forbindelse med debatten om Menneskerettighedserklæringen, jf. Pedersen (2020a, 27), og et af formålene med Menneskerettighedserklæringen var, at den skulle legitimere revolutionen og formulere de grundlæggende principper, der skulle lægges til grund for den kommende forfatning. Menneskerettighedserklæringen indeholdt tre artikler, der omhandlede forfatningsmæssige principper:

3. Oprindelsen til al suverænitet ligger efter sit væsen i nationen. Intet organ, intet individ kan udøve nogen myndighed, som ikke udtrykkeligt udgår fra den.
6. Loven er udtryk for almenviljen. (...)
16. Ethvert samfund, hvori der ikke er sørget for rettighedernes beskyttelse, og hvori statsmagternes deling ikke er fastlagt, har ikke nogen forfatning.

Med formuleringerne i artikel 3 og 6 lagde de revolutionære sig fast på nogle principper, der kom til at bestemme revolutionens videre forløb. Artikel 3 og 6 afspejler den Rousseauske opfattelse af, at suveræniteten ligger i nationen, og at almenviljen er oprindelsen til al lovgivning.

Henvisningen til "statsmagternes deling" i artikel 16 kunne enten betyde et system med magtdeling og checks and balances som i England og i USA, eller det kunne henvise til en Rousseausk opfattelse af magtdeling, hvor den udøvende magt er underordnet den lovgivende magt, Baker (1994, 194).

Den absolutte suverænitet

De franske revolutionære bevarede betydningen af suverænitet, som begrebet var blevet forstået under det absolutte monarki og hos Bodin (1576), og som også findes hos Rousseau (1762) og Sieyès (1789), blot med den forskel, at de to sidstnævnte placerede suveræniteten i nationen i stedet for hos kongen. De bevarede dermed opfattelsen af, at suveræniteten ligger i en kollektiv enhed og ikke i individerne som hos Hobbes og Locke, og de bevarede absolutismens ide om, at suveræniteten må være absolut og udelt. I forfatningens kapitel III, artikel 1, hed det: "Sovereignty is one, indivisible, inalienable, and imprescriptible. It appertains

to the nation; no section of the people nor any individual may assume the exercise thereof," Stewart (1966, 234).

Med opfattelsen af, at nationen er suveræn, fulgte også opfattelsen af, at nationen – eller dens repræsentanter – har ret til at lovgive om alt. Lige siden Bodin (1576, bog I, X) havde lovgivningsretten været den vigtigste suverænitetsrettighed, og Sieyès (1789, 136) tilskrev nationen samme suveræne ret: "The nation exists prior to everything; it is the origin of everything. Its will is always legal. It is the law itself." Et klarere udtryk for absolutismens ide, kan næppe findes. Under et absolut monarki er loven udtryk for kongens vilje, og under den nye forfatning skulle loven være udtryk for nationens vilje eller almenviljen.

To århundreders enevælde havde cementeret opfattelsen af, at nationen har en forenet vilje og fælles interesser, som Rousseau overtog med sit begreb om almenviljen, og ligesom kongen var den eneste, der repræsenterede nationens forenede interesser under *l'ancien regime*, repræsenterer almenviljen nationens forenede interesser i en republik. Almenviljen kan per definition ikke være i strid med individernes egentlige interesser, og der er derfor ikke nogen grund til at begrænse statsmagten eller beskytte borgerne mod folket selv. Der er af samme grund ikke nogen menneskerettigheder, der står over positiv lov, og i Menneskerettighedserklæringen stilles nationens rettigheder da også over individernes.

Ifølge Hayek (1960, 195) var det netop denne kollektivism, der hindrede beskyttelsen af de individuelle rettigheder: "The decisive factor which made the efforts of the Revolution toward the enhancement of individual liberty so abortive was that it created the belief that, since at last all power had been placed in the hands of the people, all safeguards against the abuse of this power had become unnecessary."

Rationalistisk konstruktivisme

Opfattelsen af at have *ret* til at lovgive om alt var snævert knyttet til den rationalistiske opfattelse, at man *kan* skabe det gode samfund ved at vedtage de rette love. De rationalistiske, franske oplysningsfilosoffer opfattede – i modsætning til de skotske oplysningsfilosoffer

– samfundet som en bevidst menneskeskabt konstruktion, der var skabt med et bestemt formål for øje.

Rousseau og Sieyès forkastede begge den engelske model. Rousseau er berømt for at håne det engelske folk for at tro, at det er frit, fordi det kan vælge medlemmer til parlamentet, når det kun frit på valgdagen, Rousseau (1762; bog III,15), og Sieyès (1789, 131) afviste den engelske model, som han kaldte for "a monument to gothic superstition". Sieyès afviste i det hele taget, at der kan være nogen relevante erfaringer at bygge på ved udfærdigelsen af en ny forfatning. For Sieyès var politik ikke videnskaben om, hvad der er, men om hvad der burde være, og her kan man ifølge Sieyès ikke basere sig på historiske erfaringer men må basere sig på fornuften. Sieyès sammenlignede lovgiverens opgave med en arkitekts, der i sit hoved designer og planlægger det hele, før han udfører arbejdet, Sieyès (1788, 16).

Samme opfattelse gav Rabaut Saint-Etienne udtryk for i en tale den 4. september under debatterne om det kongelige veto: "I sometimes hear it said that one does not make laws with metaphysical arguments. This is like saying that one must not reason about principles. I hold, to the contrary, that there is no other way to make good laws than to return to the original principles of the laws, and if these principles are necessarily abstract, one must, like it or not, reason about them in abstract fashion. I hold that there is no science, politics included, that does not have its principles, and that one will always make dangerous and serious mistakes by straying from the necessary principles on which legislation depends," Baczko (1988).

Saint-Etiennes udsagn var et typisk udtryk for den fornuftsretorik, der blev anvendt af centrum-venstre, og både Sieyès og Saint-Etienne gav tydeligt udtryk for det, Hayek flere steder har kritiseret som rationalistisk konstruktivisme, Hayek (1970). Det var også den mentalitet Burke (1790, 1791) kritiserede.

Problemet med repræsentation

Påstanden om, at suveræniteten ligger i nationen, legitimerede det politiske kup fra juni 1789 og dermed selve revolutionen, men de revolutionære kunne ikke legitimere deres egen

rolle med henvisning til Rousseau. Rousseau mente ikke, at almenviljen kan afstås, deles eller repræsenteres, og Rousseau afviste det repræsentative demokrati. Her måtte de revolutionære gribe til Sieyès, der opererede med et andet begreb om "fællesviljen" som flertallets vilje, der godt kan repræsenteres, og repræsentation var det centrale begreb i Sieyès' politiske filosofi, Pedersen (2019a). Nok er nationen suveræn, men det er kun nationens repræsentanter, der via debat i Nationalforsamlingen kan opdage fællesviljen.

Da nationen af gode grunde ikke kan tale for sig selv, opstod der naturligt en kamp om, hvem der kunne tale på nationens vegne. Tredjestanden var de første til at gøre krav på at repræsentere nationen, men de havde ikke taget de parisiske masser i ed, og den franske revolution var præget af voldelige sammenstød mellem forskellige opfattelser af, om suveræniteten ligger i Nationalforsamlingen eller i folket selv. Mange af de deputerede var uvillige til fuldt ud at tilslutte sig ideen om repræsentation, og de kunne ikke helt slippe den Rousseauske opfattelse af, at suveræniteten ligger hos folket, der kom til udtryk i de revolutionære dage, *journées*,⁷ Richet (1988). I perioderne mellem *journées* konkurrerede klubberne, de revolutionære forsamlinger i Palais Royal, den revolutionære presse og Pariserkommunen om retten til at tale på folkets vegne, og så tidligt som i begyndelsen af 1790 fungerede Jakobinerklubben som en folkelig kontrol med Nationalforsamlingen og skabte en form for demokratisk politik, Furet (1981, 52).

For de radikale revolutionære opstod det problem, at hvis en forfatning kan skabes alene med udgangspunkt i et suverænt folks vilje, så kunne folket også til enhver tid ophæve eller ændre forfatningen med magt. Der er ikke nogen måde, hvorpå et folk kan være suverænt og dets magt begrænset.

Den manglende vilje til at acceptere repræsentation forstærkede folkets krav om alene at udgøre den sande folkevilje, som Robespierre var fortalende for, og det var en hovedårsag til radikaliseringen, der førte til terrorregimet, Furet (1981).

⁷ Ordet *journées* anvendtes også under l'ancien régime om historisk skelsættende begivenheder.

Politiske grupperinger i Nationalforsamlingen i august-september

Der var ikke politiske partier i Nationalforsamlingen, og der var en udbredt modvilje mod fraktioner, idet de revolutionære hyldede ideen om almenviljens enhed. Ikke desto mindre opstod der fra slutningen af juli og begyndelsen af august nogle løse politiske grupperinger, og de deputerede begyndte at sætte sig sammen efter politiske holdninger, jf. Pedersen (2021).

Mod slutningen af august kan der identificeres fire løse grupperinger, nævnt fra "højre" til "venstre",⁸ jf. Thompson (1952), Furet og Richet (1965), Tackett (1996), Whaley (2000):

1. Royalister
2. *Monarchiens*
3. Centrum-venstre
4. De radikale

Grupperne var ikke formaliserede, der var ingen partidisciplin, de havde ikke politiske programmer, og deputerede stemte ofte sammen med forskellige grupper i forskellige spørgsmål.

Royalisterne bestod primært af deputerede fra første- og andenstanden. De var modstandere af revolutionære forandringer, men gik ind for reformer og var indstillet på at opgive deres standsbaserede skatteprivilegier, feudale rettigheder og politiske privilegier. De ønskede dog at bevare stænderne og en stor del af kongens magt samt bevare kirkens selvstændighed. Royalisternes udgjorde omkring en fjerdedel af de deputerede. De ledende medlemmer var Cazalès og Abbé Maury.

Monarchiens var den første velorganiserede politiske gruppering i Nationalforsamlingen. De bestod af 2-300 deputerede, primært fra første- og andenstanden. Politisk var de moderate konservative og liberale, der ønskede et konstitutionelt demokrati med magtdeling og en stærk udøvende magt til at opretholde samfundsordenen, og med et tokammersystem for den lovgivende magt som i England. *Monarchiens* blev ledet af Mounier, Malouet, Bergasse, Champion de Cicé, Lally-Tollendal og Clermont-Tonnerre.

Centrum-venstre, der også omtales som 8 Fløjbetegnelserne "højre" og "venstre" kan på dette tidspunkt henvise til grader af reformvilighed

”Det patriotiske parti”, var den største gruppe i Nationalforsamlingen. Sieyès var den ideologiske leder af gruppen, og gruppen var stærkt inspireret af både Sieyès’ og Rousseaus opfattelse af nationens suverænitet og almenviljens enhed. De gik ind for et konstitutionelt monarki med en stærk lovgivende og en svag udøvende magt. De var modstandere af et tokammerssystem, og de var imod at give kongen en vetoret som i England. De ledende medlemmer var Sieyès, Rabaut de St. Etienne, Barnave, Duport, Lameth brødrene, Abbé Grégoire, Lafayette, Rochefoucauld, Bailly, Barère, Thouret, Tronchet, Le Chapelier, Target, d’André, Montmorency og Beaumetz.

Tidligt på sommeren var der ikke den store forskel mellem de radikale og den mere moderate venstrefløj. De radikale adskilte sig først og fremmest fra centrum-venstre ved at være mere demokratiske, og de bakkede op om folkets ret til på ethvert tidspunkt at sætte sin vilje igennem uden om Nationalforsamlingen. Til den radikale gruppe hører på dette tidspunkt Robespierre, Pétion de Villeneuve, Buzot, Prieur de la Marne og Reubell.

Mirabeau passer ikke ind i nogen gruppering, idet han forsøgte at forene de forskellige fløje. I spørgsmål om privilegier og i kampen mod kirken stemte han sammen med centrum-venstre, men i vetospørgsmålet og i spørgsmålet om et ét- eller tokammerssystem stemte han sammen med højrefløjen.

Vetospørgsmålet

Efter afskaffelsen af alle privilegier den 4. august var der indkommet mange nye forslag til en forfatning, og allerede under debatterne om færdiggørelsen af Menneskerettighedserklæringen kom konflikten om kongens rolle i lovgivningen op til overfladen. Mounier og Monarchiens ønskede, at kongen skulle have et absolut veto som i England, hvorimod Duport og Alexandre de Lameth foretrak, at kongen ikke skulle have noget veto eller kun et opsættende veto. Uenigheden om dette spørgsmål truede med at splitte ”det patriotiske parti” (forstået som centrum-venstre og *Monarchiens*), og det bekymrede Lafayette, der opfattede det som et forsøg på fra højrefløjens side at ville omgøre revolutionen. De to fronter stod

stejlt over for hinanden, og med urolighederne i Paris var der grund til at frygte, at konflikten kunne udvikle sig til et væbnet oprør og borgerkrig.

Lafayette frygtede, at et veto ville føre til en opløsning af Nationalforsamlingen, og han ønskede, at det absolutte veto skulle forkastes for, at han ikke som ansvarlig for Nationalgarden skulle håndtere de efterfølgende voldelige optøjer. Lafayette havde flere møder med Mounier i et forsøg på at forlige de stridende parter, og han arrangerede en middag på neutral grund hos Thomas Jefferson den 26. august i et forsøg på at overbevise Mounier. Til stede var Duport, Alexandre de Lameth, Barnave, comtes d’Agoult og Latour-Maubourg, de Blacon og Mounier. De var alle sammen Lafayettes støtter, og formålet var at presse Mounier til indrømmelser. Duport og Alexandre de Lameth, der formentlig overvurderede Mouniers opbakning, var indstillet på at indgå et kompromis med et tokammerssystem, forudsat der var valg til andetkammeret, og et opsættende veto, men Mounier stod stejlt på det absolutte veto, Gottschalk og Maddox (1969, 228-30), Luttrell (1990, 149-50).

Dagen efter færdiggørelsen af Menneskerettighedserklæringen, torsdag den 27. august, blev forfatningskomiteen bedt om at komme med en redegørelse for dens arbejde. Komiteen var dybt splittet og kunne ikke nå til enighed, Tackett (1996, 189).

I maj-juni måned havde der stort set ikke været nogen, der ikke mente, at kongen skulle have del i den lovgivende magt, men i løbet af få måneder var der sket et markant radikalisering af de deputerede. Mange af dem mente nu, at et kongeligt veto ville bryde med princippet om, at nationen er suveræn, og at det alene er nationens repræsentanter, der kan fortolke almenviljen.

Den 28. august fremlagde Mounier på vegne af flertallet i Forfatningskomiteen en erklæring med seks grundlæggende artikler for forfatningen, og en af artiklerne stipulerede, at ”no act of legislation may be considered law unless (...) sanctioned by the monarch”, Gottschalk and Maddox (1969, 230). Mange deputerede mente, at det forudsatte en afgørelse på spørgsmålet om et kongeligt veto.

Vetospørgsmålet blev sammen med spørgsmålet om ét eller to kamre i den lovgivende forsamling det afgørende forfatningsmæssige spørgsmål, fordi det var dét, der definerede grænserne for den lovgivende og udøvende magt, folkets suverænit og kongens rolle. Det var også det spørgsmål, der i realiteten ville afgøre, om Frankrig ville etablere et liberalt demokrati med en begrænset statsmagt eller etablere et autoritært demokrati, hvor den lovgivende forsamling fik en absolut magt.

Debatten om vetospørgsmålet fandt sted på baggrund af voldelige uroligheder i både Paris og på landet. Den 28. og 29. måtte Nationalgarden sættes ind over for brødoprør ved Hallerne i Paris, og den 30. august drog en gruppe på 1.500 bevæbnede demonstranter under ledelse af Saint-Huruge mod Versailles for at tvinge Nationalforsamlingen til at stemme imod et kongeligt veto. Lafayette måtte samle alle de beredte soldater, han kunne mønstre fra Paris' *Garde municipale*, der ikke var en del af Nationalgarden, for at afskære dem vejen og tvinge dem til at vende om. Det skete uden modstand. Der var dog fortsat stor bekymring for, om den lovgivende forsamling kunne beskyttes mod pression fra de voldelige parisiske masser, og truslerne og volden tog til under debatterne om det kongelige veto. Mange af højrefløjens deputerede tvivlede på Lafayettes villighed til at beskytte dem mod en parisisk folkeforsamling, og flere krævede, at Lafayette og Bailly skulle møde op i Nationalforsamlingen og forklare, hvordan de ville forhindre noget lignende i fremtiden. Clermont-Tonnerre foreslog at flytte Nationalforsamlingen længere væk fra Paris for at undslippe volden.

Absolut, opsættende eller intet veto

Spørgsmålet om et kongeligt veto optog størstedelen af Nationalforsamlingens tid fra den 1. til den 21. september, og under debatterne samlede de deputerede sig omkring tre standpunkter:

1. *Absolut veto*: Det absolutte veto blev støttet af royalisterne og af centrum-højre

grupperingen *Monarchiens*, der ønskede en forfatning efter engelsk forbillede.

2. *Opsættende veto*: Midtergruppen mente ikke, at et veto skulle kunne forhindre realiseringen af nationens almenvilje. Der skulle således kun være tale om et opsættende eller midlertidigt veto, der skulle kunne ophæves under visse betingelser.
3. *Intet veto*: Den yderste venstrefløj var modstandere af, at kongen skulle have nogen andel i den lovgivende magt.

Fløjkrig

Det var under debatten om det kongelige veto, at Nationalforsamlingen delte sig i en højrefløj, en venstrefløj og en midtergruppe, der gav anledning til fløjbetegnelserne "højre" og "venstre". Både de politiske grupperinger og debatten om vetospørgsmålet er behandlet mere udførligt i Pedersen (2023).

Højrefløjen, der primært bestod af royalisterne og en del af *Monarchiens* støttet af Mirabeau, var inspireret af Montesquieu, og de ønskede at etablere et tokammersystem for den lovgivende forsamling og med et kongeligt veto for at begrænse koncentrationen af politisk magt. Mirabeau advarede mod, at den lovgivende forsamling ville få for stor magt uden

"Without the veto, the representative body would itself become a veritable aristocracy"

et veto: "Without the veto, the representative body would itself become a veritable aristocracy," Thompson (1952, 42).

Venstrefløjen i vetospørgsmålet bestod primært af de radikale støttet af Sieyès, Lameth brødrene, Rabaut Saint-Etienne m.fl. De mente, at nationens suveræne vilje kun kan ligge hos nationens repræsentanter, hvorfor kongen ikke kan have nogen andel i lovgivningsmagten. Hvis kongen fik en vetoret over for lovgivningen, ville det med Sieyès' ord betyde, at "the will of an individual would triumph over the general will," Thompson (1952, 44).

Den politiske midte udgjorde majoriteten i Forsamlingen, og det blev relativ hurtigt klart, at flertallet hældede mod et opsættende veto. De var grundlæggende tilhængere af almenviljens suverænit, men de frygtede, at et fravær

af et veto ville give den yderste venstrefløj og den parisiske pøbel for stor magt.

Spørgsmålet om, hvorvidt den lovgivende forsamling skulle bestå af ét kammer eller to som i England og USA, delte Nationalforsamlingen langs de samme linjer som vetospørgsmålet. Højrefløj, var tilhængere af et tokammersystem for at begrænse magtkoncentrationen, men for venstrefløj, stred et tokammersystem imod almenviljens enhed.

Afstemninger

Den 10. september blev forslaget om et tokammersystem nedstemt med stemmerne 849 mod 89, og i tre afstemninger mellem den 11. og den 21. september blev det besluttet, at et veto kunne opsætte en beslutning i to valgperioder, der hver varede to år. På den måde blev kongen sikret en rolle i lovgivningsprocessen, men det blev samtidig slået fast, at den lovgivende forsamling stod over kongen, og at den havde det endelige ord mht. at fortolke nationens vilje. Det var dog mest en symbolsk sejr, idet det var erkendt, at det næsten ville være umuligt at tilsidesætte det opsættende veto.

Afstemningen om et étkammersystem var en sejr for venstrefløj, men det opsættende veto var et nederlag for både den yderste venstrefløj og for højrefløj. De fleste grupper følte, at de havde tabt, og flere deputerede fra Bretagne var så nedslåede over afstemningsre-

sultatet, at de overvejede at forlade Nationalforsamlingen.

Den tredje forfatningskomite

Efter de to nederlag i afstemningerne forlod Mounier, Bergasse, de Cicé, Lally-Tollendal og Clermont-Tonnere den 12. september Forfatningskomiteen, og de resterende medlemmer trak sig derefter.

Der blev nedsat en ny forfatningskomite den 15. september. Sieyès, Le Chapelier og Talleyrand blev genvalgt, og de fem nye medlemmer var Jacques Guillaume Thouret, Target, Dèmeunier, Rabaut de Saint-Etienne og Tronchet. De nye medlemmer havde alle udmærket sig under de forløbne ugers debat om forfatningen og menneskerettighederne, og alle fem tilhørte venstrefløj, Applewhite (1993, 154). De var også alle repræsentanter for tredjestanden, figur 2. Det blev denne nye komite, der kom til at forfatte forfatningen fra 1791, hvis hovedlinjer allerede lå fast.

Det var ikke kun de liberale og konservative politikere, der mistede indflydelse. Med dem mindskedes også Montesquieus tanker indflydelse, fordi hans ideer var for tæt knyttet til den engelske model, Israel (2012, 642). I stedet vandt Rousseaus tanker mere og mere frem og nu ikke kun Rousseau som forfatteren til *Nouvelle Héloïse* og *Émile*. De revolutionære fik øjnene op for Rousseaus politiske filosofi, og i løbet af få år opstod der en veritabel poli-

Figur 2. Den tredje forfatningskomite

	Førstestanden	Andenstanden	Tredjestanden
Højre			
Venstre	Talleyrand		Sieyès Le Chapelier Target Thouret Dèmeunier Tronchet Rabaut Saint-Etienne

tisk kult omkring Rousseau som forfatteren til *Samfundskontrakten*, McNeil (1945).

Komiteerne

Forfatningskomiteen var den vigtigste komite i Nationalforsamlingen, men ved siden af den blev der oprettet en finanskomite, en "undersøgelseskomite" der skulle efterforske trusler mod revolutionen, en rapporteringskomite, der skulle tage sig af alle henvendelser til Nationalforsamlingen, den religiøse komite, der skulle forberede en reform af kirken, en juridisk komite, der skulle forestå afskaffelsen af de købte embeder og en feudal komite, der skulle implementere beslutningerne fra den 4. august.

I løbet af det første år blev der nedsat 25 stående komiteer, og fra begyndelsen af 1790 udviklede de sig til arbejdsgrupper i hvilke, ny lovgivning blev formuleret og debatteret, før den blev fremlagt for Nationalforsamlingen. Ministrene begyndte at spørge komiteerne til råds og turde ikke tage ansvar for beslutninger uden den relevante komites godkendelse. Komiteerne udviklede sig til en slags skygge-regering, der besad den reelle udøvende magt, Tackett (1996, 225).

Magtkampe, mistro, intriger og konspirationer

Vetospørgsmålet havde været tæt på at udløse et folkeligt oprør, og de interne magtkampe, den gensidige mistro, intrigerne og sammensværgelserne bidrog til at destabilisere den politiske situation.

Da Nationalforsamlingen i slutningen af september valgte Mounier som præsident, så politiske modstandere det som et tegn på royalisternes dominans, og de mistænkte også kongen for at konspirere med de konservative adelige om at rulle revolutionen tilbage. Den mistanke blev bestyrket af kongens modvilje mod at godkende dekretet af 11. august og Menneskerettighedserklæringen. Den 18. september havde kongen svaret med en lang række juridiske indvendinger, der ikke kunne skjule hans modstand, og først den 21. september indvilligede kongen i at offentliggøre dekretene, men ikke i at forkynde dem. Da der var tale om forfatningsmæssige dokumenter, behøvede

de ikke kongens godkendelse, så Nationalforsamlingen accepterede offentliggørelsen for at lægge låg på uenigheden.

En gruppe deputerede samlede sig omkring kongens fætter, duc d'Orléans, der var valgt til Generalstænderne, og som havde ambitioner om at få afsat Ludvig XVI for selv at blive konge eller i det mindste blive værge for kronprinsen, der endnu var for ung til at regere.

Lafayette var en af de mest magtfulde mænd i kongeriget, hvilket fik alle til at mistro ham. Kongen stolede ikke på Lafayette, der havde været blandt de mest reformvenlige adelige i den tidlige fase af revolutionen, men udenrigsminister Montmorin forsøgte at overbevise kongen om nødvendigheden af at støtte sig til Lafayette. Montmorin henvendte sig i hemmelighed til Lafayette i et forsøg på at bestikke ham med den gamle titel af Marskal af Frankrig mod at modarbejde Orléanisterne, men Lafayette svarede, at kongen kunne slå sig ned i Paris, så ville Nationalgarden beskytte hans sikkerhed, Gottschalk and Maddox (1969, 321).

Lafayette ønskede at forene de moderate royalister til højre og venstre, altså *Monarchiens* og centrum-venstre, men Mounier var ikke den eneste, der tvivlede på Lafayette evne og vilje til at beskytte Nationalforsamlingen og monarkiet mod de parisiske masser. Samtidig blev der rejst tvivl om Nationalgardens loyalitet. Den gav udtryk for ønsket om at påtage sig opgaven med at forsvare kongen i Versailles, men det var måske at give Nationalgarden for stor magt. Og kunne man være sikker på, hvilken side Lafayette ville hælde til?

Alle mistroede også Mirabeau pga. hans store magt og indflydelse. Masserne i Palais Royal angreb ham for at være kontrarevolutionær pga. hans støtte til det absolutte veto, og hoffet angreb ham ved at forsøge at kæde ham sammen med duc d'Orléans. Samtidig forsøgte triumviratet af Adrien Duport, Antoine Pierre Joseph Marie Barnave og Alexandre-Théodore-Victor, comte de Lameth at stække hans magt. Duport støttede selv duc d'Orléans' ønske om at blive konge (og med sig selv som førsteminister).

Oktoberdagene

Nationalforsamlingen havde netop vedtaget de vigtige beslutninger om magtdelingen mellem den lovgivende og udøvende magt, da de parisiske folkemasser igen greb ind og ændrede revolutionens forløb.

Kongens modvilje mod at godkende dekretet af 11. august og Menneskerettighedserklæringen øgede utilfredsheden med kongen og bidrog til at øge spændingerne i Paris. Blandt de revolutionære i Palais Royal opstod der krav om, at kongen skulle føres til Paris, så han kunne tvinges til at underskrive Nationalforsamlingens beslutninger. Lafayette måtte indsætte store afdelinger af Nationalgarden ved Palais Royal og ved broen over Seinen ved Sèvres for at hindre en ny march mod Versailles.

Hverken kongen eller hans ministre stolede på, at Lafayette havde viljen eller evnen til at beskytte dem, og de vedvarende rygter om oprør fik kongens rådgivere til at anbefale, at han forlod Versailles og tog ophold i garnisonsbyen Metz for at komme på afstand af Paris. Hvis Kongen på den måde forlod Nationalforsamlingen, kunne det kun opfattes som en underkendelse af Nationalforsamlingen, og det var sandsynligt, at pariserne ville rejse sig i oprør mod en konge, der flygtede fra revolutionen.

Kongen modsatte sig at forlade Versailles, og i stedet tilkaldte han det Flanderske regiment som en ekstra sikkerhedsforanstaltning. Da det blev kendt den 21. september, skabte det øget utilfredshed i Nationalgarden og fornyet uro i Paris. Det Flanderske regiment ankom to dage senere, og den 25. var der igen demonstrationer i Paris, og avisen *Chronique de Paris* foreslog, at kongen og dronningen skulle inviteres til Paris, Luttrell (1990, 154).

Den mest chokerende udvikling var, at 1.800 mand fra Nationalgarden i Paris planlagde at marchere mod Versailles for at lægge pres på Nationalforsamlingen. Der var tvivl om, hvorvidt Lafayette kunne hindre det, og han advarede Nationalgarden i Versailles om at stoppe enhver afdeling, der nærmede sig. Nationalgarden i Versailles bestod kun af frivillige, og de måtte bede kongen om at indkalde regulære hærenheder som forstærkning, hvilket kongen som nævnt allerede havde gjort af andre grunde.

De strategisk overdrevne rygter om, at officererne fra det Flanderske regiment under en gallamiddag på slottet den 1. oktober (figurativt eller bogstaveligt) trådte på den trikolorefarvede kokarde, var gnisten, der antændte oprøret. Den 3. oktober læser Paris om banketten i Gorsas *Courrier de Versailles à Paris*, og den 4. spredtes rygter om, at der var tale om et kontrarevolutionært forsøg på at udsulte Paris, og at kongen forberedte en borgerkrig. Der var uro i Palais Royal, og nogle kvinder talte om at drage til Versailles for at bede om brød.

Den 5. oktober

På trods af de foregående dages uroligheder var der ikke truffet nogen foranstaltninger for at imødegå en ny march til Versailles. Den 5. oktober om morgenen tog begivenhederne fart, og Lafayette var af den overbevisning, at der stod stærkere kræfter bag end blot en gruppe markedskvinder, og han fordømte Orléanisterne.

Hele historien om kvindemarchen til Versailles skal ikke fortælles her i detaljer; den er udførlig omtalt i Gottschalk and Maddox (1969) og Hibbert (1980), men den 5. oktober omkring kl. 8 om morgenen samledes en større gruppe kvinder foran *Hôtel de Ville* og krævede, at Paris' bystyre skulle gøre noget ved brødsituationen. De parisiske masser var blevet bevidste om, at de ikke var en del af den tredjestand, der var repræsenteret i Nationalforsamlingen, og at der var forskel på den formuende og den arbejdende del af folket. For kvinderne drejede protesterne sig primært om manglen på brød, men brødmanglen blev også opfattet som et resultat af et aristokratisk plot.

Omkring kl. 10 drog kvinderne mod Versailles, og kvindemarchen bestod af omkring 7-8.000 markedskvinder fra Hallerne, fiskerkoner og prostituerede, men blandt dem var også velklædte borgerfruer og mænd bevæbnede med spyd, og mænd iklædt kvindeklaeder, agent provocateurs, angiveligt betalt af duc d'Orléans. Mange var bevæbnede med høtyve og musketter, og kvinderne trak også et par kanoner med sig. Kvindemarchen nåede frem til Versailles tidligt om aftenen.

Lafayette ankom først til *Hôtel de Ville* kl.

Figur 3. Kvindemarchen til Versailles d. 5. oktober 1789

11, og var da ikke klar over, at kvinderne allerede var draget mod Versailles. Det blev han først klar over en times tid senere, hvorefter der blev sendt besked til Nationalforsamlingen og til kongens ministre.

Der var oprørsstemning blandt fem grenaderregimenter i Nationalgarden, der ville drage til Versailles for at udslette kongens garde og det Flanderske regiment for at have trådt på kokarden, og grenaderernes talsmand sagde direkte, at hvis kongen var for svag til at regere, så burde han trække sig og overlade det til sin søn at regere. Lafayette mente at se duc d'Orléans hånd bag dette, og han frygtede et statskup, hvis han forlod Paris med hele Nationalgarden, Gottschalk and Maddox (1969, 332), Luttrell 1990, 164). Lafayette forsøgte at tale grenadererne fra at tage til Versailles, men kunne ikke kontrollere situationen. I mellemtiden var mange mindre grupper af vrede og bevæbnede mænd draget mod Versailles. Tvunget af omstændighederne bad Lafayette byrådet om ordre til at drage mod Versailles, og på et tidspunkt mellem kl. 16 og 17 fik Lafayette sine ordrer, der nærmest gav ham magt til at være "Dictator of France", Acton (1902). Lafayette gav ordre om at drage til Versailles "a prisoner of his own troops", Gottschalk and Maddox (1969, 338). Efterladende Paris stort set uden politibeskyttelse.

Lafayette og 20.000 nationalgardister blev fulgt af 18-20.000 parisere, hvoraf mange var

vrede, bevæbnede mænd samt af fire repræsentanter for bystyret i Paris, der ville kræve kongens flytning til Paris. De drog afsted omkring kl. 17, og ankom i silende regn til Versailles omkring kl. 23 om aftenen.

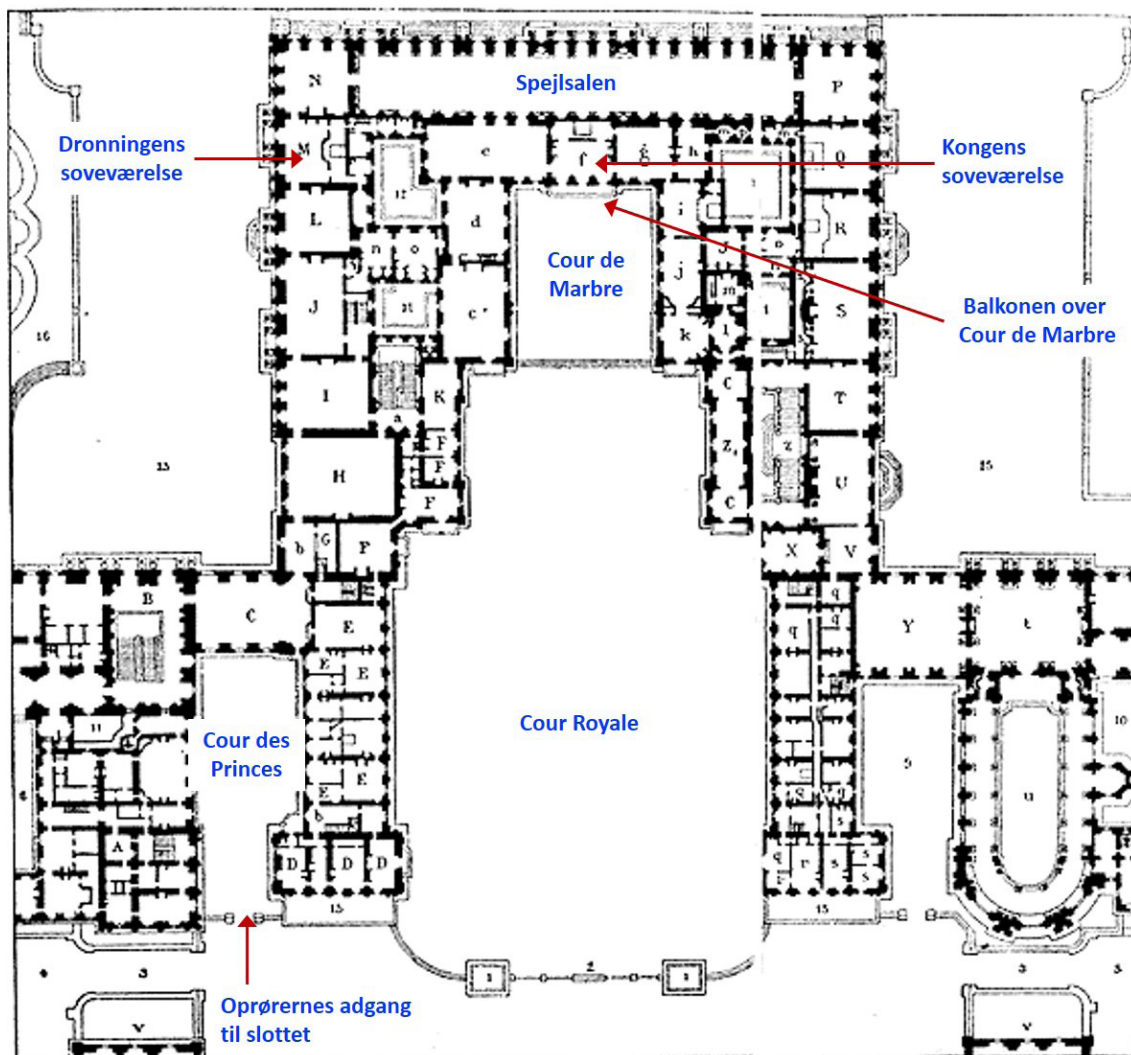
Det var tæt på borgerkrig: en større styrke af parisere var draget afsted for at tage kongen til fange, og pøblens krav var nu blevet til Paris' bystyres krav, og de blev fulgt af en invasionshær af nationalgardister under en kommandant, der ikke havde kontrol over sine tropper, Gottschalk and Maddox (1969, 341).

Inden Lafayette nåede frem, havde Mounier som Nationalforsamlingens præsident ført en delegation af kvinder op til kongen, der krævede brød,⁹ og Mounier udnyttede situationen til at kræve kongens godkendelse af Menneskerettighedserklæringen og dekretet fra den 11. august. Det var politisk afpresning under truslen fra pariserne, der nærmest belejrede slottet, og det var under truslen om Lafayettes snarlige ankomst i spidsen for en hær, hvis formål var uvis.

Mounier gav udtryk for sin vrede over, at Lafayette kom til Versailles i spidsen for en hær, og både Mounier og kongen mistroede

⁹ Det var under disse omstændigheder, at Marie-Antoinette rygtedes at have sagt "lad dem spise kager", briocher, i stedet for brød. Det er efter alt at dømme usandt, og historien findes i Rousseaus selvbiografiske *Bekendelser* fra 1782 og tilskrives Maria Theresia af Spanien.

Figur 4. Oversigt over førstesalen på Versailles

Lafayettes motiver. Han forsikrede dem imidlertid om, at han alene var der for at sikre ro og orden, og at Nationalgarden havde svoret troskab til kongen. Under foretræde for kongen fremførte Pariserkommunens to kommissærer ønsket om, at kongen flyttede til Paris, et ønske kongen ikke kommenterede.

Den 6. oktober

Det var Nationalgardens opgave at beskytte området omkring slottet, og det var kongens livgardes og Schweizergardes opgave at beskytte den indre del af slottet, men på trods af Lafayettes 20.000 nationalgardister lykkedes det omkring kl. 4 om morgenen den 6. oktober for en større gruppe demonstranter at storme ind af porten til den indre gård, Cour des Princes,

ved siden af hovedindgangen og via en passage nå frem til den inderste gård, Cour de Marbre, hvorfra de kunne bryde ind i slottet og via en trappe nå op til førstesalen, hvor dronningens og kongens gemakker lå. Flere livvagter blev stukket ihjel og halshugget, og Marie-Antoinette undgik med nød og næppe at lide samme skæbne ved at flygte i nattøj til kongens gemakker, figur 4.

Nationalgarden greb ind, da de hørte tumult, og da Lafayette vågnede fik han organiseret forsvaret af kongefamilien og paladset, og det lykkedes at skabe ro.

Kongen og dronningen stillede sig ud på balkonen sammen med Necker og Lafayette, og det lykkedes for Lafayette at få dæmpet gemytterne. Oprøret endte med, at hele kongefa-

milien eskorteredes til Paris af Nationalgarden ”more like prisoners than Princes”, som en engelsk iagttager observerede, Doyle (2002, 122), og de blev fulgt på den syv timer lange tur af en folkemasse, der paraderede med vagternes afhuggede hoveder på spyd. Med i kortegen var også 50-60 vogne med brød og mel.

Kongefamilien blev installeret i Tuileripaladset¹⁰ i centrum af Paris under bevogtning af Nationalgarden, og de følte sig belejrede af pariserne, der kunne bevæge sig helt hen til slotet og kigge ind af vinduerne, Clarke (2019).

Hoflivet fortsatte i en stærkt neddroset udgave, og de havde ikke hofadelen boende på det langt mindre slot. Kongen fik stadig lov til at gå på jagt, og i 1790 var han på jagt i samlet 130 dage. I juni-juli 1790 fik hele kongefamilien lov til at forlade Paris og tilbringe sommermånederne i deres sommerresidens i Saint-Cloud omkring fem km. vest for Paris. Kongefamilien havde rig mulighed for at flygte under fraværet fra Paris, men gjorde det ikke.

Efter ankomsten til Paris gav kongen Lafayette kommandoen over alle regulære hærenheder inden for en omegn af godt 70 km. fra Paris. Samtidig blev kongens bodyguard suspenderet og udstationeret uden for Paris, så det alene var Nationalgardens ansvar at beskytte kongen.

Oktoberdagene blev et vendepunkt for revolutionen på flere måder:

- Det betød afslutningen på det franske hof i Versailles og det traditionelle monarki i Frankrig. Kongen vendte aldrig siden tilbage til Versailles.
- Efter flytningen til Paris var kongefamiliens liv endnu mere udsat end i Versailles, og Lafayette og Nationalgarden evnede ikke at beskytte dem. Lafayette kunne heller ikke stole på Nationalgardens loyalitet, hvis det drejede sig om at blive sat ind mod de parisiske folkemasser.
- Selv om kongefamilien stadig havde en betydelig bevægelsesfrihed, så var kongen og hans familie reelt fanger i Paris med Nationalgarden som deres fangevogtere, og i modsætning til i Versailles, hvor kongen var øverstkommanderende for sin livgar-

¹⁰ Se kortet i Pedersen (2019e, 80). Slottet i Tuilerierne blev i øvrigt ødelagt under en anden revolution, Pariserkommunens oprør i 1871.

de og Schweizergarden, havde han ingen beføjelser over Nationalgarden.

- Med fysisk kontrol over kongen var både den lovgivende og den udøvende magt de facto koncentreret i Nationalforsamlingen, og Kongen underskrev, hvad der forventedes af ham, fordi han ikke mente, han havde noget valg. Israel (2014, 114) omtaler kongefamiliens flytning til Paris som et ”de facto kongemord”, hvilket nok er at sætte det på spidsen, men det lignede en de facto afskaffelse af monarkiet.
- På den måde var oktoberdagene en sejr for venstrefløjen, men de skabte også grundlaget for kongens modstand mod forfatningen, for i takt med at de fratog kongen al autoritet, der naturligt hørte under den udøvende magt, blev kongen mere fjendtligt indstillet over for forfatningen.
- Begivenhederne viste igen, at det var folket, der bestemte begivenhedernes gang, og at hverken Nationalforsamlingen eller Nationalgarden kunne kontrollere den parisiske pøbel.
- Nationalforsamlingen stod magtesløs og ydmyget tilbage, og de måtte fremover tage højde for den mulighed, at de parisiske masser ville gennemtvinge deres vilje med magt. Såvel Nationalforsamlingens som kongens sikkerhed afhang alene af Lafayettes evne og vilje til at forsvare dem. Som Acton (1902, kap. IX) observerede: ”In all these transactions, which determined the future of France, the Assembly had no share. They had had no initiative and no counsel. Their President had not known how to prevent the irruption of the women; he had supplied them with bread, and had been unable to turn them out until the National Guard arrived.” Acton konkluderer, at ”The power was passing from them [Nationalforsamlingen] to the disciplined people of Paris [Nationalgarden], and beyond them and their commander [Lafayette] to the men who managed the masses. Their [Nationalforsamlingen] reign had lasted from July 16 to October 6.”
- Mounier og mange *Monarchiens* betragtede begivenhederne som Nationalforsam-

lingens endeligt som en uafhængig politisk forsamling, og Mounier og Lally-Tollendal forsøgte at anspore til en masseudvandring, der skulle føre til Nationalforsamlingens sammenbrud. Det lykkedes ikke.

Det politiske efterspil

Der kom et politisk og juridisk efterspil, idet bystyret i Paris nedsatte en kommission for at finde de skyldige bag de blodige begivenheder. Både duc d'Orléans og Mirabeau var mistænkt for at stå bag, men året efter blev både duc d'Orléans og Mirabeau frikendt for alle anklager, og i øvrigt fandt man ingen skyldige.

Nationalforsamlingen flytter til Paris

Den 15. oktober fulgte Nationalforsamlingen kongen til Paris, og efter tre dage beregnet på at finde logi for de deputerede, mødtes de mandag den 19. oktober i den store sal i ærkebiskoppens palads lige op til Notre Dame. Den 9. november fik Nationalforsamlingen til huse i *Salle du Manège*, der var en ridebane, der var lokaliseret langs med den nordlige ende af Tuilerierne på Rue Saint-Honoré, se kortet i Pedersen (2019c, 80). Salen blev indrettet som et auditorium med hævede bænkerækker på alle sider. Rektanglet var delt i midten af Præsidentens og sekretærernes borde på den ene langside og podiet for talerstolen på den anden, figur 5. Det tvang alle til at placere sig enten til højre eller til venstre i salen, hvilket bidrog til polariseringen i en venstre- og højrefløj. *Salle du Manège* var ti gange så lang, som den var bred og med en dårlig akustik, så selv om talerstolen var placeret i midten, havde selv deputerede med de kraftigste stemmer vanskeligt ved at blive hørt i hele salen.

Den politiske vold tager til

Så tidligt som i juni måned blev adelige deputerede fornærmet, chikaneret, truet og fysisk intimideret, når de ankom til eller forlod Nationalforsamlingen i Versailles, Thompson (1952, 24), og Ærkebiskoppen af Paris, Leclerc de Juigné, var så upopulær, at hans vogn blev angrebet af en stenkastende gadepøbel i Versailles, Applewhite (1993, 28).

Efter stormen på Bastillen havde Malouet bemærket, at terroren allerede var begyndt,

Figur 5. Salle du Manège, 1792

og en deputeret skrev, at "Liberty has ceased to exist, even in the National Assembly itself," Thompson (1952, 24). Særligt under debatterne om det kongelige veto, blev tilhængerne hængt ud offentligt, truet, chikaneret og overfaldet. Over 40 af højrefløjens deputerede modtog trusselsbreve, mange blev overfaldet på gaden, inklusiv Lally-Tollendal, og præsidenten for Nationalforsamlingen modtog et trusselsbrev, der i utvetydige vendinger gjorde det klart, hvad der ville ske med alle, der krævede et absolut veto, Thompson (1952), Baker (1990b, 273). Bergasse, der gik ind for et tokammersystem og et kongeligt veto, havde vanskeligt ved at finde en trykker, der turde trykke hans pamfletter, Hampson (1988, 74). De gejstlige var et særskilt mål for chikanerier, og selv den radikale abbed Gregoire var imod Nationalforsamlingens flytning til Paris, fordi han frygtede, hvad de gejstlige skulle blive udsat for.

Efter Nationalforsamlingens flytning til Paris tiltog problemerne med politisk vold og chikanerier. De deputerede kunne nu lettere overvåges, selv om der var færre tilhørerpladser, og reportager fra debatterne kunne hurtigt sættes i omløb. Det betød, at de deputerede kunne blive hængt ud i den radikale presse og

på løbesedler, allerede inden møderne i Forsamlingen var forbi. Det øgede presset på især de deputerede fra højrefløjen, der blev udsat for pres fra tilhørerne, den revolutionære presse, de politiske klubber og de revolutionære aktivister fra Palais Royal.

Det var særligt et problem ved afstemninger med navneopråb. Normalt stemte de deputerede ved at rejse sig op, så de deputerede, hvis ansigter ikke var kendte, kunne skjule sig i mængden. Det kunne de ikke ved navneopråb, hvilket fik mange til at udvandre ved navneopråb. Der var i det hele taget et kronisk fravær især blandt deputerede på højrefløjen, Hampson (1988, 116).

Migranterne

Allerede efter stormen på Bastillen var den første gruppe af adelige begyndt at emigrere, og efter oktoberdagene kom endnu en bølge af aristokratisk emigration.

Magten forskydes til venstre

I løbet af få dage efter oktoberdagene trak 121 deputerede sig og forlod Nationalforsamlingen på trods af venstrefløjens forsøg på at hindre udstedelse af pas, Lemay and Patrick (1996, 12), Hampson (1988, 80), og det var primært deputerede fra første- og andenstanden. Den 10. oktober flygtede Mounier fra Paris og vendte tilbage til Grenoble pga. frygten for den parisiske pøbel, og i maj 1790 emigrerede han til Schweiz. Sammen med Mounier forlod yderligere fire deputerede fra Dauphiné Nationalforsamlingen, ligesom Lally-Tollendal og biskoppen af Langres forlod Paris, Lally-Tollendal for at slå sig ned i Schweiz. Også Bergasse trak sig fra Nationalforsamlingen.

Da *Monarchiens* mistede sine politiske ledere, og højrefløjen blev decimeret, styrkede det venstrefløjen. Der var dog stadig en blok af royalister, der udgjorde knap 25 pct. af de deputerede, og selv om der ikke var tale om formelle partier, var opdelingen i højre- og venstregrupperinger bemærkelsesværdig stabil, Applewhite (1993).

Den 15. oktober ophævede Nationalforsamlingen stænderne på det politiske område, hvilket fik betydning for valg af suppleanter. Når adelige og gejstlige forlod Nationalforsam-

lingen, ville suppleanterne med stor sandsynlighed blive valgt fra tredjestanden.

Det var dog ikke kun pga. frafald, at venstrefløjen kom til at dominere. Selv om venstrefløjen ikke havde absolut flertal, så satte de sig på en relativ større andel af tillidsposterne, ligesom venstrefløjen dominerede debatterne, hvilket *kan* have været påvirket af, at højrefløjens politikere ofte blev udsat for buhråb og chikanerier, når de talte, Applewhite (1993, 149), Lemay and Patrick (1996).

Klubberne

En anden konsekvens af flytningen til Paris var opblomstringen af de politiske klubber, først og fremmest Jakobinerklubben, der blev stiftet som en politisk modvægt til *Monarchiens*, der havde haft succes med at organisere centrum-højre politisk. Hen imod slutningen af november eller begyndelsen af december begyndte radikale medlemmer, der kaldte sig Palais Royal gruppen, at mødes regelmæssigt i lokaler i Dominikanerklosteret i Rue Saint-Honoré under navnet "Revolutionskomiteen", men Jakobinerne var det navn, som Dominikanermunke gik under i Frankrig, fordi deres første hus i Paris lå i Rue Saint-Jacques, og af samme grund blev klubben kaldt for Jakobinerklubben. Fra januar 1790 ændrede klubben officielt navn til *Sociétés des Amis de la Constitution*. Blandt initiativtagerne var Target, Le Chapelier og den sammenspiste gruppe af Duport, Barnave og Lameth brødrene.

Jakobinerklubbens medlemmer var næsten alle fra middelklassen, og medlemskab kostede 12 *livres* ved indmeldelse og 24 *livres* i årligt medlemskab – et beløb, der oversteg hvad almindelige arbejdere og håndværkere kunne undvære. Jakobinerklubben etablerede et netværk af datterklubber i provinsen.

Oppositionen til Jakobinerklubben kom først og fremmest fra de venstrerevolutionære i Cordelierklubben, hvis officielle navn var *Société des Amis des Droits de l'Homme et du Citoyen*. Cordelierklubben blev grundlagt af Danton i april 1790. Cordelierdistriktet var Paris' oprørske bydel og udgjorde den ultra-revolutionære fraktion af revolutionen. Med deres lave kontingent tiltrak Cordelierklubben en mere folkelig medlemskreds med mange ar-

bejdermedlemmer. Klubben var mere militant end Jakobinerklubben, og havde tætte kontakter til de parisiske folkemasser. Danton var den uofficielle leder af Cordelierdistriktet, hvor han havde skabt en politisk organisation med sit eget propagandacenter af radikale journalister, deriblandt Desmoulins og Prudhomme samt Marat, der var den mest yderliggående.

Cercle Social var et andet center for de radikale revolutionære. I februar 1790 stiftede Bonneville og Fauchet *Cercle des amis de la vérité* (kredsen af sandhedens venner), der baserede sig på en utopisk drøm om at skabe en ny menneskehedens religion, Popkin (2019, 218-19). Oprindelsen til *Cercle Social* skal findes i kampene for politisk magt i Paris i den nye pariserkommune, hvor *Cercle Social* etablerede sig i opposition til borgmester Jean-Sylvain Baillys administration. Bonneville, Fauchet og deres venner blev slået i valget til pariserkommunen i august 1790, hvorefter de grundlagde *Confédération des Amis de la Vérité*, kaldet *Cercle Social*, der blev den største af de politiske klubber med 3-6.000 medlemmer. Klubben absorberede medlemmer af Jacques-Pierre Brisots antislaveriselskab, og blandt lederne var de fremtidige girondinere Brissot, Jean-Marie Roland og Condorcet, Kates (1995). Efter kongens flugt til Varennes i juni 1791 blev den et centrum for den republikanske opposition.

Jakobinerklubben havde ikke eksklusivt medlemskab, og de ledende medlemmer af Cordelierklubben, *Cercle Social*, og *Société de 1789*, omtalt nedenfor, var samtidig medlem af Jakobinerklubben.

Royalisterne havde deres egen klub, *Amis du Roi*, de konservative De Upartiskes Klub, *Club des Impartiaux*, og senere i april 1790 oprettede de *Société des Amis de la Constitution Monarchique*, eller bare *Club Monarchique*.

Politiske magtkampe

Allerede inden oktoberdagene var Lafayette en af landets mest magtfulde mænd, idet det var umuligt for nogen at kontrollere den politiske situation uden hans støtte, og oktoberdagene styrkede Lafayettes magt yderligere. Lafayette fik skaffet en politisk rival, duc d'Orléans, af vejen, og Kongen havde ikke længere sin egen magtbase, men var under Lafayettes og

Nationalgardens kontrol. Lafayette havde militær kontrol med hele Parisområdet. Han stod for beskyttelsen af kongen, Nationalforsamlingen og repræsentanterne i Paris' bystyre, han havde et stort netværk af politispioner med hvilke, han holdt sig orienteret om intriger, sammensværgelser og uroligheder, han nød stor respekt i Nationalforsamlingen, og han var et idol for Paris' masser. Lafayettes magt afhang dog af, at han havde Nationalgardens opbakning, og Nationalgardens opbakning afhang af, at Lafayette ikke åbent gik imod parisernes krav.

Hvis Lafayette havde været mere introspektiv af natur, ville han måske have overvejet i hvilken grad han identificerede sine personlige ambitioner med, hvad der var bedst for Frankrig, og hvad der var bedst for Frankrig med sine liberale idealer, men det lå ikke i Lafayettes karakter. Lafayette overbeviste sig selv om, at det var bedst for Frankrig at skille sig af med en personlig rival til magten, og da Lafayette var overbevist om, at duc d'Orléans stod bag de blodige begivenheder den 5.-6. oktober, og at Mirabeau eller den britiske regering stod bag Orléans, så ønskede Lafayette at få sat duc d'Orléans ud af spillet. Lafayette kunne ikke bevise Orléans' skyld, men det lykkedes at presse og true Orléans til at rejse til England på en diplomatisk mission, Gottschalk and Maddox (1973, 14, 70).

Mirabeau var oprørt over, at Lafayette misbrugte sin magt til at tvinge et medlem af Nationalforsamlingen ud af landet, der end ikke var anklaget for nogen forbrydelse, men inden han kunne nå at rejse sagen i Nationalforsamlingen, var Orléans på vej til London. Mirabeau var udmanøvreret, og Lafayette havde skaffet en politisk rival af vejen.

På dette tidspunkt kunne Lafayette formentlig have dikteret nye love og ny regering med hjælp fra sine støtter i Nationalforsamlingen, men Lafayette var mere soldat end politiker, og han havde hverken ønsket om at blive diktator eller de politiske evner til at lede revolutionen. Inspireret af Washingtons eksempel var han af den overbevisning, at militæret skulle stå under civil kontrol og ikke omvendt.

Selv om det var Lafayette, der havde ført kongen til Paris som et instrument for de pa-

risiske masser, betragtede han sig selv som monarkiets beskytter, og det var hans mål at forene de revolutionære fraktioner omkring et fælles mål om et konstitutionelt monarki. Lafayette forsøgte at overtale Mounier til at vende tilbage til Nationalforsamlingen for at styrke den moderate højrefløj, så den ikke skulle blive domineret af royalisterne, og for at sikre en politisk modvægt til en venstrefløj, der var begyndt at blive mere radikal. Det lykkedes ikke.

Kongefamilien betragtede ham imidlertid mere som en fangevogter, og Marie-Antoinette foragtede ham og stolede ikke på ham, fordi han ikke havde været i stand til at beskytte dem mod den Parisiske pøbel. Lafayette kom altid for sent. Ikke desto mindre havde Lafayette adgang til kongen, og både kongen og hans udenrigsminister, Montmorin, lyttede til ham, hvilket gjorde Lafayette næsten uomgængelig i det politiske magtspil om en ny regering efter oktoberdagene.

Ny regering?

Kongens flytning til Paris var også motiveret af ønsket om at fjerne kongen fra sine rådgivere, der var tæt knyttet til det gamle regime, og fra fleres side var der ønsker om at danne en ny regering.

Mirabeau betragtede sig selv som selvskreven til at indtage en ledende rolle. Han var Nationalforsamlingens største politiske begavelse, dens største taler, og han nød en enorm folkelig opbakning. Mirabeau havde dog også mange fjender og mange rivaler, hvilket i mange tilfælde var ét og det samme, og kun få stolede på ham pga. hans åbenlyse personlige ambitioner og ry for illoyalitet.

Mirabeau bejlede til Lafayettes støtte, og det samme gjorde triumviratet af Duport, Barnave og Alexandre de Lameth, der ønskede mere gennemgribende revolutionære forandringer. Mirabeau forsøgte at overbevise Lafayette om nødvendigheden af en ny regering, og han spillede på Lafayettes forfængelighed og vilje til magt ved at lufte ideen om Lafayette som den reelle førsteminister, selv om Necker formelt skulle have posten, og med Mirabeau som en del af kongens råd. Politisk var Mirabeau og Lafayette enige om det meste. De havde begge ført an i opgøret med det absolutte monarki og

privilegesamfundet, og de støttede begge revolutionens hidtidige resultater, men ønskede at bevare et stærkt monarki og et politisk system med magtdeling. Havde de kunnet samarbejde, ville de kunne have spillet en vigtig rolle, men mange af Lafayettes støtter advarede ham mod Mirabeau, og hans egen foragt for Mirabeaus personlighed gjorde samarbejdet umuligt.

Angrebet på regeringen begyndte den 20. oktober, dagen efter åbningen af Nationalforsamlingen i Paris, og regeringen blev kritiseret for dens håndtering af fødevarekrisen og de offentlige finanser. Netop i de dage var der nye uroligheder i Paris og en person blev lynchet. Den 21. oktober vedtog Nationalforsamlingen Lov om Undtagelsestilstand, der gav lokale myndigheder ret til at erklære undtagelsestilstand og tilkalde Nationalgarden og give dem ordre til at skyde mod demonstranter. Det gav Lafayette yderligere magtbeføjelser.

Efter et par uger med intriger og konspirationer på kryds og tværs¹¹ valgte Lafayette ikke at blande sig officielt i spørgsmålet om en ny regering, og de Ciccé formåede at få udmanøvreret kritikerne ved at forene regeringens medlemmer. I stedet kom Mirabeau under angreb for at have konspireret med duc d'Orléans om begivenhederne den 5.-6. oktober, og Lafayette forsøgte med hjælp fra Comte de La Marck, der var en nær ven af hoffet, at bestikke den forgældede Mirabeau med en ambassadørpost i Holland eller England og 50.000 *livres*. Det blev et nej fra Mirabeau.

Mirabeau fortsatte sine angreb på regeringen uden Lafayettes støtte, og han mistede også Nationalforsamlingens støtte til en række regeringskritiske resolutioner den 6. november. Dagen efter, den 7. november, vedtog et flertal, at intet medlem af Nationalforsamlingen kunne blive minister. Forslaget var beregnet på at stække Mirabeaus ambitioner, men det betød også, at Nationalforsamlingen mistede en vigtig kommunikationskanal til kongen.

Der skulle gå endnu et år, før der kom en ny regering, men da det ikke lykkedes for Mirabeau eller Lafayette at samle den moderate fløj, var det overladt til andre at tage initiativet,

¹¹ Forløbet er udførlig omtalt i Gottschalk and Maddox (1973, kapitel 1-3).

Figur 6. Triumviratet: Antoine Barnave, Adrien Duport og Alexandre de Lameth

og det blev triumviratet bestående af Duport, Barnave og Alexandre de Lameth, der kontrollerede omkring 40 deputerede i Nationalforsamlingen. De var blandt de ledende figurer i centrum-venstre grupperingen, og efter oktoberdagene fik de en stærk magtbase i Jakobinerklubben, og blev dominerende på den radikale venstrefløj, Popkin (2019, 181).

Nationalisering af kirkejorden

Beslutningerne den 4. august havde ført til, at mange af de institutioner, der stod for skatteopkrævningen, blev elimineret, så resultatet blev et markant fald i skatteindtægterne. Samtidig holdt bønder overalt i Frankrig op med at betale skatter og tiende.

Regeringen finansierede sig ved lån i den statslige bank, *Caisse d'Escompte*, der opkøbte statslån og betalte for dem ved udstedelse af papirpenge. Pengesedlerne kunne indløses med statspapirer og var dermed i princippet bakket op af fremtidige skattebetalinger. Efter et stormløb på *Caisse d'Escompte* den 18. september, suspenderedes indløsningen af pengesedlerne, der dermed blev til fiat penge. Det var det første af tre monetære sammenbrud under revolutionen, Pedersen (2013).

Den 10. oktober foreslog Talleyrand,¹² at staten skulle overtage al kirkejorden. Debatten om nationalisering af kirkejorden varede næsten en måned, se Blackman (2019, 241-55), men den 2. november endte det med, at et forslag fra Mirabeau om at stille kirkens jord

¹² "Motion of M. l'Évêque d'Autun on Ecclesiastical Property. October 10, 1789", Beik (1970, 114-119).

"til rådighed for nationen" blev vedtaget med stemmerne 568 mod 346, 40 undlod at stemme. Den eufemistiske formulering "til rådighed for nationen" kunne ikke skjule, at der var tale om en nationalisering af kirkejorden.

Det var en lovgivning, der manglede folkelig støtte, og som blev gennemført af venstrefløjen på trods af massiv modstand fra den katolske kirke og fra Royalisterne. Kun 20 gejstlige stemte for, selv om de almindelige sognepræster blev lovet en betydelig lønfremgang.

Nationaliseringen af kirkejorden afspejlede et afgørende skifte i den revolutionære mentalitet. Hvor tredjestanden tidligere havde lovet de gejstlige, at kirkens ejendom var sikker, og hvor den private ejendomsret var erklæret at være "ukrænkelig og hellig" i Menneskerettighedserklæringens artikel 17, gjorde de det nu klart, at de som nationens repræsentanter havde suveræn ret til at lovgive om alt. Det fremgik tydeligt af talerne af de radikale Thouret, Barnave, Buzot m.fl. Som Thouret sagde: "The law can pronounce that any corporation is no longer a proprietor," Thompson (1952, 121).

Det var planen, at kirkejorden skulle stilles som sikkerhed for udstedelse af rentebærende gældsbeviser, kaldet Assignater. Mange deputerede advarede om, at det ville være en invitation til at skabe papirpengeinflation, men indvendingerne blev afføjet med, at en republikansk regering var mindre tilbøjelig til at inflatere end et monarki. Det skulle vise sig at forholde sig stik modsat.

De finansielle markeder tog i første omgang vel imod Assignatudstedelsen. Den nationaliserede jord havde en værdi på mellem 1.000 og

4.000 mio. *livres* og med et konservativt skøn på 2.000-2.500 mio. *livres* svarende til 4-5 gange størrelsen af de årlige skatteindtægter, White (1995, 239). Det var således ikke umuligt, at ekspropriationen af kirkejorden og udstedelsen af Assignater i kombination med en skattereform kunne have løst de statsfinansielle problemer. Det endte dog med, at revolutionsregeringerne udstedte assignater i så stort et omfang, at det endte med hyperinflation og monetært sammenbrud, Sargent and Velde (1995).

Afskaffelsen af tiende og nationaliseringen af kirkejorden endte kirkens selvstændighed. Det var et klart angreb på religionsfriheden, om end ikke en overtrædelse af den vagt formulerede artikel 10 i Menneskerettighedserklæringen.

Nationalisering af kirkejorden reducerede også de midler, der var til rådighed for fattighjælp og for pleje af syge, og statens overtagelse af de opgaver midt under en økonomisk krise var en katastrofe.

Under debatterne om nationalisering af kirkejorden var chikanen fra den parisiske pøbel næsten lige så slem som under debatterne om det kongelige veto. De gejstlige, der modsatte sig nationaliseringen af kirkejorden, blev truet og intimideret.

Efter vetospørgsmålet, oktoberdagene og nationaliseringen af kirkejorden syntes ethvert håb om en moderat udvikling udelukket. Venstrefløjen dominerede Nationalforsamlingen, og de var ikke indstillet på, at der skulle være nogen begrænsninger på, hvad de som nationens repræsentanter kunne gennemføre ved lov.

Aristokratiske plot og sammensværgelsesteorier

Det var i høj grad den Rousseauske diskurs om vilje, der appellerede til de venstrerevolutionære, og det var en utrolig magtfuld ide, at revolutionen ikke havde nogen objektive grænser – kun fjender. Forestillingen om aristokratiske plot, der truede revolutionen, var kilden til den revolutionære energi, Furet (1981, 53).

Det var forestillingen om et aristokratisk plot, der havde ført til stormen på Bastillen, der lå bag Den Store Frygt, der foranledigede kvindemarchen til Versailles og kongens flytning til

Paris, og det var frygten for de gejstliges modstand mod kirkereformerne, der førte til, at alle gejstlige skulle tvinges til at sværge en ed til revolutionen. Det blev også frygten for en republikansk opstand, der førte til ”den lille terror” efter kongens flugt til Varennes i juni 1791, og frygten for, at emigranter skulle stå bag et plot mod revolutionen, førte til repressive indgreb mod emigranterne.

Særligt efter oktoberdagene herskede der en udbredt forestilling blandt de deputerede om, at al offentlig uro og alle opstande var en del af en sammensværgelse.

Det var en gammel folkelig overbevisning, at når tingene gik skidt, så måtte der ligge et komplot bag, og det var en ide, der gik fint i tråd med den franske oplysnings rationalisme. Forestillingen om, at der må ligge en bevidst menneskelig handlen bag alle begivenheder, om det så er en dårlig høst, hænger snævert sammen med opfattelsen af, at mennesker har kontrol over deres egen skæbne, og at alt hvad der sker i verden er et resultat af nogle menneskers bevidste handlinger, som de derfor kan holdes moralsk ansvarlige for.

Den opfattelse ligger fjernt fra den skotske oplysnings usynlig hånd-forklaringer på sociale fænomener, men de franske revolutionære var ikke ene om at se plot overalt og tro, at der måtte være en styrende hånd bag alt. Samme opfattelse fandtes blandt mange af de amerikanske oprørere, Woods (1982).

Forestillingen om et aristokratisk plot blev definerende for den revolutionære bevidsthed, og den blev legitimerende for bekæmpelsen af enhver form for dissens. Den blev løftestangen for den totalitære forestilling om nationens enhed, der var ekskluderende over for revolutionens påståede fjender og virkede integrerende ved at skabe et kollektivt mål og en revolutionær bevidsthed og identitet.

Den kunne også begrunde forfølgelsen af revolutionens fjender, og ”aristokratisk” blev et synonym for enhver, der var kritisk eller bare tøvende over for revolutionen.

I den forstand var der ikke noget skarpt brud mellem revolutionen i 1789 og revolutionen i 1792. Den totalitære opfattelse af, at nationens har ret til at lovgive om alt, var essensen af den revolutionære ideologi, og det var den

samme dynamik, der var på spil i 1789 som i 1792, Furet (1981, 55, 62).

Valgret og valgbarhed

Efter uroligheder i Paris, den store frygt og oktoberdagene var de deputerede i Nationalforsamlingen alvorligt bekymrede for indflydelsen fra de folkelige masser. De ønskede derfor at udelukke dem fra politisk indflydelse, og den 22. oktober 1789 vedtog Nationalforsamlingen at begrænse valgretten til "aktive borgere",¹³ hvilket var mænd over 25 år med fransk statsborgerskab, med bosættelse i mindst et år i Frankrig og med en skattebetaling svarende til tre dages indkomst for en lavtlønnet ufaglært arbejder. Det var en relativ lav indkomstgrænse, der lå på grænsen til absolut fattigdom, Hampson (1988, 90). Valgretten gav ret til at vælge valgmænd blandt de, der betalte skat svarende til 10 dages ufaglært arbejde om året, og de omtrent 45.000 valgmænd skulle derefter vælge de 745 deputerede blandt borgere, der betalte en sølvmark i skat om året svarende til 54 dages arbejde eller ca. 15 pct. indkomstskat. Knap en ud af 10 aktive borgere opfyldte den betingelse. De folkevalgte blev valgt for to år af gangen.

Det var en mindre andel af befolkningen, der fik stemmeret, end der havde stemt til Generalstænderne, og det var en meget lille andel, der var valgbare. Valgreglerne blev endelig vedtaget den 29. oktober. Beslutningen var et nederlag for de radikale revolutionære, og en sejr for centrum-venstre.

Den begrænsede valgret var åbenlyst i strid med menneskerettighedserklæringens artikel seks, der sagde, at "Alle borgere har ret til personligt eller gennem sine repræsentanter at medvirke til dens [lovens] dannelse," og Robespierre protesterede lidenskabeligt mod opdelingen i aktive og passive borgere som værende i strid med revolutionens lighedsprincipper, Scurr (2006, 107). I januar 1790 kunne Robespierre vise, at valgreglerne betød, at hele Artoisprovinserne ville være uden aktive borgere, da de ikke havde nogen indkomstskat, hvilket fik Forsamlingen til at suspendere skat-

¹³ Opdelingen i aktive og passive borgere fulgte i hovedtræk Sieyès' forslag, jf. Pedersen (2019a, 20-21).

tebetalingskravet i de provinser, hvor der ikke var indkomstskat.

Reform af den politiske og administrative inddeling af Frankrig

Der var to opgaver, som Nationalforsamlingen betragtede som af afgørende betydning for at sikre den nye enhed, nemlig reorganiseringen af det regionale politiske og administrative system og en domstolsreform.

Thouret præsenterede den 29. september Forfatningskomiteens plan for en ny politisk og administrativ inddeling af Frankrig. Rapporten var udfærdiget af Sieyès og Thouret, og den fulgte næsten i detaljer Sieyès' forslag til en politisk-administrativ reform.

Forslaget var i høj grad et ideologisk projekt, men ikke et der skilte højre og venstre. Det var formålet med de administrative reformer at fjerne regionernes privilegier, rivaliseringer og gamle modsætninger og skabe national enhed: "It is only by effacing the boundaries of the provinces that it will be possible to destroy all these local privileges, which were usefully claimed when we were without a constitution, and which will continue to be upheld by the provinces even when they will have become no more than obstacles to the establishment of social *unity*. (...) I know of no more prompt and powerful means of peacefully making all the parts of France into a single body, and all the peoples who divide it into a single nation."¹⁴

Debatten begyndte den 3. november, og Nationalforsamlingen endte med stort set at vedtage Forfatningskomiteens forslag om at inddele Frankrig i 83 departementer, der blev inddelt i distrikter, der igen blev inddelt i kantoner. De praktiske detaljer med at etablere lokalregeringer, en særlovgivning for Paris, og meget andet endte med at tage længere tid end beregnet, og det var først hen mod slutningen af marts 1790, at Nationalforsamlingen fandt tid til at vende sig mod det næste store projekt, en reform af retsvæsenet, Fitzsimmons (1994, 78-88).

Den dømmende magt

En reform af retsvæsenet var det andet pres-
¹⁴ Fra Sieyès' *Deliberations* citeret i Forsyth (1987, 158).

serende projekt, der skulle bidrage til at virkeliggøre den nye vision om nationen og lighed mellem alle borgere. Eftersom alle standsprivilegier var afskaffet, og det af Menneskerettighedserklæringen fremgik, at alle er lige for loven og med lige adgang til erhverv, så måtte en reform af retsvæsenet som minimum indebære en afskaffelse af de særlige domstole og juridiske procedurer for adelige, de særlige strafformer for adelige, samt køb af dommerembeder.

Den 17. august 1789 havde Bergasse fremlagt Forfatningskomiteens rapport til Nationalforsamlingen, hvori han foreslog at ophæve parlamenterne og etablere et system af uafhængige domstole. Køb af dommerembeder skulle afskaffes, og i stedet skulle dommerne vælges. Den 3. november 1789 forlængede Nationalforsamlingen parlamenternes ferie på ubegrænset tid, og den 7. september 1790 blev de afskaffet.

Bergasse trådte ud af Forfatningskomiteen i september efter nederlaget i vetoafstemningerne, og den 22. december 1789 fremlagde Thouret en revideret rapport. Debatten om den udøvende magt begyndte dog først den 24. marts 1790, og som noget af det første blev det besluttet at reformere hele retssystemet fra grunden af, Fitzsimmons (1994, 100).

Den dømmende magts stilling blev endnu et ideologisk slagsmål mellem venstre og højre. Venstrefløjen frygtede, at uafhængige domstole kunne true tredjestandens suveræne magt, og de mente, at domstolene skulle underlægges den lovgivende magt, hvorimod dele af højrefløjen ønskede, at domstolene skulle underlægges den udøvende magt. Montesquieu blev fejlagtigt taget til indtægt for både det ene og det andet standpunkt, og kun Konstitutionalisterne¹⁵ henviste korrekt til Montesquieu i deres argumentation for uafhængige domstole, Thompson (1952, 89). Det endte med, at den dømmende magt blev en selvstændig gren af statsmagten, men det skyldtes ikke en optagethed af princippet om magtdeling.

Der blev etableret et nyt system med fredsdommere på kantonniveau, distriktsdomstole

¹⁵ Konstitutionalisterne er betegnelsen for den gruppe, der i marts 1790 brød med Jacobinerklubben og stiftede *Société de 1789*. Se nedenfor side 38.

på distriktsniveau, og med en øverste appel-domstol som en del af den dømmende magt, selv om Robespierre og venstrefløjen mente, at den endelige appel i alle sager kun kunne afgøres af folket og dermed af den lovgivende forsamling.

Næste spørgsmål var valg af dommere. Clermont-Tonnerre foreslog, at de skulle vælges af folket, hvilket blev støttet af Mirabeau og Konstitutionalisterne, og det endte med, at dommere skulle vælges af folket men indsættes af kongen. Den 16. august blev det besluttet at begrænse dommerembeder til seks år men med mulighed for genvalg.

Der blev ikke truffet nogen beslutninger om etableringen af et politikorps. Det var den lokale administrations ansvar, og det eneste tvangsapparat, de havde til rådighed, var Nationalgarden.

Kongen og Nationalforsamlingen

I løbet af vinteren 1789-90 var der forekommet en mindre tilnærmelse mellem kongen og Nationalforsamlingen, og de moderate ministre, Necker, Montmorin og de Cécé, havde taget initiativ til at samarbejde med Nationalforsamlingen i monarkens navn.

Den 4. februar 1790 aflagde Ludvig XVI Nationalforsamlingen et besøg, hvor han erklærede, at tiden var kommet til at knytte sig tættere til alt det, som Nationalforsamlingen havde gjort for Frankrig, og han lovede at forsvare og opretholde de forfatningsmæssige friheder. Han sluttede af med at sige, at: "Let us all, from this day forward, following my example, be moved by one opinion, one interest, one purpose – attachment to the new constitution and ardent desire for the peace, happiness and prosperity of France," Fitzsimmons (1994, 94).

Kongens tale blev mødt med bifald. Endelig havde kongen tilsluttet sig revolutionen og forfatningsprojektet, og et forslag om, at de deputerede skulle sværge troskab til forfatningen, blev hurtigt vedtaget: "I swear to be faithful to the nation, the law, and the king, and to uphold with all my might the constitution decreed by the National Assembly and accepted by the king," Fitzsimmons (1994, 94).

Ifølge Fitzsimmons (1994, 183) er det svært at overvurdere betydningen af kongens tale,

Figur 7. Pierre Victor Malouet

idet han med sin tale forenede kongen og nationen om de fælles mål. Det skabte en enorm begejstring, og overalt i Frankrig blev kongens tale læst højt, der blev holdt messer for kongen og ikke bare i de større byer men også i små landsbyer. Politiske forsamlinger og klubber over hele Frankrig svor den samme ed til nationen, loven, kongen og forfatningen.

Det var ikke alle, der lod sig forblænde af forestillingen. Mirabeau betragtede det som en ministeriel manøvre, og han stolede ikke på, at kongen pludselig skulle have ændret holdning: "Everyone is trying to be the best actor in the comedy", Luttrell (1990, 198).

Opløsningen af klostrene

Nationalforsamlingen havde overtaget forpligtigelsen til at aflønne alle gejstlige midt i en desperat økonomisk situation, så hurtigt fandt den det belejligt at spare så meget som muligt på kirken, og den 13. februar 1790 fik jakobinerne flertal for at opløse alle klostre med undtagelse af de, der var dedikeret til undervisning eller socialt arbejde. Klostrene blev solgt, og ved samme lejlighed blev nye religiøse løfter forbudt. Mange af de radikale deputerede betragtede munke og nonner som parasitter, der udgjorde en byrde på samfundet, og Barnave omtalte munkevæsenet som "incompatible with the rights of man" Popkins (2019, 203).

Det var et frontalangreb på kirkens selvstændighed og på religionsfriheden, og havde foreningsfriheden været beskyttet i Menneskerettighedserklæringen, ville det også have været en krænkelse af den, ligesom forbuddet mod religiøse løfter krænkede de troendes ytringsfrihed og personlige frihed. Efter de foregående angreb på kirkens selvstændighed, forekom det at være en del af et skræmmende mønster.

Politiske grupperinger i foråret 1790

I slutningen af 1789 og begyndelsen af 1790 opstod en stigende politisk polarisering i Nationalforsamlingen mellem en venstrefløj og en højrefløj, Tackett (1996, 247).

Monarchiens var stærkt svækket men opførte ikke med at eksistere efter, at dets ledere forlod Nationalforsamlingen i oktober, og i slutningen af december og begyndelsen af januar blev gruppen genoplivet under Malouets og Clermont-Tonnerres lederskab. Malouet udfærdigede principper og ordensregler for den nye klub, *De Upartiske*, *Impartiaux*, som de kaldte sig selv, og de skabte en velorganiseret politisk fraktion med regelmæssige klubmøder og etableringen af en central styrekomite.

Efter Malouets opfattelse var revolutionen tilendebragt, og det var hans ambition at isolere de radikale revolutionære og skabe en bred koalition af moderate. Han forsøgte at række hånden ud til Lafayette og andre moderate fra centrum-venstre, men det lykkedes ikke at overstige forskellene bl.a. i holdningen til religion, og *Impartiaux* forblev en langt mindre gruppe end gruppen af royalister.

Royalisterne bestod af en kerne af omkring to hundrede deputerede, og de kom næsten udelukkende fra de tidligere privilegerede stænder. Royalisterne mødtes i klostret for Grande Augustins, og blev derfor omtalt som Augustinerklubben. Efter at være blevet tvunget til at droppe Augustinerklostret som mødested af den parisiske pøbel, mødtes de i Capuciner klostret, der var direkte forbundet med *Salle du Manège*, hvor de kunne mødes uden at blive observeret af masserne uden for.

Gruppen var velorganiseret, men opererede i stilhed, og der vides ikke meget om deres måde at organisere sig på. Gruppen af royalis-

Figur 8. Abbed Maury og Cazalès

ter – og her især Maury, Cazalès og d'Epréménail – markerede sig i stigende grad i debatterne og kom til at dominere højrefløjen.

Allerede i de første uger af 1790 blev det klart, at koalitionen af Augustinerne og *Impartiaux* udgjorde et mindretal i Forsamlingen, og et synligt tegn herpå var, at færre og færre deputerede ønskede at sidde til højre for præsidentens talerstol, hvor abbed Maury sad. I midten af januar blev det nødvendigt at opføre flere bænkerækker til venstre for at give plads til alle, der identificerede sig med venstrefløjen, Tackett (1996, 263).

Venstrefløjen og Jakobinerklubben

Fra slutningen af 1789 blev venstrefløjen domineret af Jakobinerklubben. Omkring 180 deputerede var medlemmer af Jakobinerklubben i slutningen af december, og 2-300 i midten af januar. Gruppens vigtigste repræsentanter var, Robespierre, Pétion, Buzot, Barnave, Duport, Lamethbrødrene, Target og Le Chapelier, men Jakobinerklubben tiltrak medlemmer fra hele venstrefløjen i Nationalforsamlingen og ikke kun den yderste venstrefløj. I begyn-

delsen af 1790 var klubben endnu ikke så yderliggående som to år senere, og Jakobinerklubben blev revolutionens politiske "powerhouse". Møderne i Jakobinerklubben var offentlige, og klubben havde omkring 1.000 medlemmer, der ikke var medlem af Nationalforsamlingen.

Jakobinerne havde lært af Monarchiens måde at organisere sig på, og de nedsatte et system af komiteer under en central styrekomite. De holdt aftenmøder tre gange om ugen, hvor kommende lovforslag blev drøftet. Det bidrog til at udvikle en uformel partilinje, som de fleste bakkede op om, og de opnåede en betydelig succes med at koordinere venstrefløjen og skabe opbakning fra de mere moderate, hvorved de fik flyttet den politiske midte yderligere til venstre, hvilket bl.a. viste sig ved afstemningerne i december 1789 om protestanters rettigheder og i januar 1790 om jøders rettigheder, og i midten af januar hvor det lykkedes at få valgt Target fra den yderste venstrefløj til præsident for Nationalforsamlingen.

Splittelse på venstrefløjen

Venstrefløjen var ikke en forenet blok, og

der opstod en splittelse i foråret 1790, der både havde politiske og personlige årsager. Lafayette var en af de centrale figurer i det spil, og i foråret begyndte han at frygte, at Charles de Lameth, som han havde kæmpet sammen med i den amerikanske uafhængighedskrig, truede hans stilling som øverstkommanderende for Nationalgarden, hvilket fik Lafayette til at distancere sig fra Charles de Lameth og triumviratet.

Det personlige modsætningsforhold mellem Lafayette og Mirabeau skabte også splittelse. Lafayettes modvilje mod Mirabeau hindrede et nærmere samarbejde, og i april begyndte de begge at søge indflydelse hos kongen. I april 1790 gik Mirabeau i al hemmelighed i kongens tjeneste. Selv om Mirabeau gjorde det for pengenes skyld, er der intet, der tyder på, at han gav køb på sine personlige holdninger, og han havde et oprigtigt ønske om at overbevise kongen om nødvendigheden af at samarbejde med Nationalforsamlingen frem for at støtte de kontrarevolutionære kræfter. Mirabeau forsøgte en tilnærmelse til Lafayette, fordi han var overbevist om, at de kun i forening kunne opnå de mål, de var fælles om, men Lafayette gav ham den kolde skulder, Luttrell (1990, 206-8).

Société de 1789

Den konservative bloks tilbagegang blev ikke i første omgang til en sejr for de radikale jakobinere, for blandt de mere moderate på venstrefløj opstod der en stigende modvilje mod den støjende og aggressive stemning i Jakobinerklubben, hvor talerne i stigende grad talte for at vinde forsamlingens tilslutning.

Der var også politiske skillelinjer, og mange af de mere moderate begyndte at frygte triumviratets stigende magt og radikaliseringen i Jakobinerklubben med deres glorificering af det almindelige folk og demokratiske politik. De frygtede også de parisiske folkemasser, der ofte samlede sig omkring *Salle du Manège* for at give deres utilfredshed til kende, og den fortsatte vold og lynchninger. Frygten for optøjer fik mange deputerede til at ønske en tilnærmelse til kongen for at styrke den udøvende magt.

Den afgørende splittelse kom i marts 1790, da Sieyès og Condorcet stiftede *Société de 1789*, og fik følgeskab af Lafayette, Mirabeau, Bailly,

Talleyrand, La Rochefoucauld, Le Chapelier, Thouret, Barère, Rabaut Saint-Etienne, Dêmeunier, Roederer, DuPont de Nemours, Brissot m.fl., Pedersen (2019a, 28-29).

Sieyès, Talleyrand, le Chapelier, Thouret, Saint-Etienne og Dêmeunier udgjorde seks af otte medlemmer af Forfatningskomiteen. De deputerede, der var medlemmer af *Société de 1789*, blev omtalt som "Konstitutionalisterne" pga. deres dominans i Forfatningskomiteen, Tackett (1996, 281).

Splittelsen blev forstærket den 4. juni, da der skulle være valg til posten som præsident for Nationalforsamlingen. Konstitutionalisterne indstillede Sieyès som den, der skulle præsidere over étårsdagen for Nationalforsamlingen, men jakobinerne ville indstille en anden, og det fik Mirabeau, le Chapelier, Talleyrand og et stort afsnit af de delegerede fra Bretagne til at udvandre og erklære, at de ville sidde sammen med Konstitutionalisterne. Sieyès blev valgt til præsident den 8. juni.

Selskabet var oprindelig tænkt som en mere akademisk udgave af Jakobinerklubben, der skulle fremme debatter om samfundsvidenskaber. Det skulle være et "Enlightenment Academy of Politics", Olsen (1992), hvor diskussion af oplysningens politiske ideer skulle være det primære. Selskabet udviklede sig imidlertid hurtigt til en politisk klub om ikke ligefrem til et politisk parti med medlemskab og en række politiske komiteer. Selskabet stod for at forsvare principperne fra 1789, søge et samarbejde med kongen for at lægge en dæmper på pøbelvolden, beskytte den private ejendomsret og bringe revolutionen til en afslutning.

På disse punkter adskilte de sig ikke fra *Impartiaux*. Hovedforskellen lå i deres stærke opposition til og ønsket om gennemgribende reformer af kirken.

Størstedelen af medlemmerne af *Société de 1789* var yngre parisiske aristokrater fra gamle adelsfamilier, der også før revolutionen havde støttet liberale reformer. Der var langt flere blandt medlemmerne af *Société de 1789*, der var intellektuelle, og som havde publiceret videnskabelige eller litterære værker før revolutionen, og de var i højere grad indbegrebet af oplysningstidens kultur og ideer end medlemmerne af Jakobinerklubben, *Impartiaux* eller

Augustinerne.

Société de 1789 fortsatte med at udøve en afgørende indflydelse på de politiske beslutninger i resten af 1790, men i foråret 1791 ophørte Selskabet med at virke, og Condorcet, Talleyrand og Sieyès vendte tilbage til Jakobinerklubben.

Krig og fred

Venstrefløjen var modstandere af at overlade ansvaret for udenrigspolitikken til kongen, og de frygtede især, at en sejrrig konge efter en krig kunne blive en trussel mod revolutionen. Det skulle så vise sig, at det kunne en sejrrig general også. Højrefløjen mente derimod, at udenrigspolitikken overvejende burde høre under den udøvende magt.

I marts 1790 rejstes debatten om, hvorvidt hæren skulle stå under kongens eller Nationalforsamlingens ledelse, og Mirabeau gik i denne sag mod Jakobinerklubben og støttede den udøvende magt: "We have affirmed that the king is the supreme executive in a monarchical government. Now, if the military force is not in his hands he is no longer the supreme executive, there are two, ten, a hundred, several thousand executive heads, and soon the state is at the mercy of a military government," Luttrell (1990, 198). Det var i overensstemmelse med Montesquieu (1748; bog 11, 6), der mente, at hæren ikke bør "stå direkte under den lovgivende forsamling, men under den udøvende myndighed; det ligger i tingenes natur, da hærens gerning mere består i handling end i forhandling." Den 21. marts 1791 dekreterede Nationalforsamlingen, at kongen skulle være øverstbefalende for hæren, og at der var lige adgang til alle officersposter i hæren. Det var et nederlag for den yderste venstrefløj.

I maj 1790 opstod der en udenrigspolitisk krise, fordi Spanien var kommet i konflikt med England om fiskerettigheder ved Vancouver, og Frankrig havde en alliancemæssig forpligtelse til at støtte Spanien i tilfælde af en militær konflikt. Montmorin ønskede derfor tilladelse til at udruste 14 skibe. Det rejste spørgsmålet om retten til at erklære krig og fred, og det blev til en debat mellem Barnave og Mirabeau.

Den 21. maj holdt Barnave en stor tale, hvori han argumenterede for, at retten til at

erklære krig alene tilhørte nationen. Sikker på at have vundet flertallet for sagen, ønskede de en øjeblikkelig afstemning, men Mirabeau bad om tilladelse til at svare den næste dag. Om aftenen i Jakobinerklubben anklagede Alexandre de Lameth Mirabeau for at være en forræder af revolutionen, og den næste morgen havde 50.000 samlet sig foran Nationalforsamlingen og krævede Mirabeaus blod.

Inden for var der også opstandelse, og Mirabeau stod på talerstolen i 45 minutter med korslagte arme, før han kunne få ro til at tale. Det blev både et angreb på Barnave og et forsvar for kongens ret til at erklære krig med Nationalforsamlingens godkendelse og ret til at indlede fredsforhandlinger. Mirabeau blev bakket op af den radikale le Chapelier, der blev mødt med stort bifald, og det blev besluttet, at kongen kunne foreslå en krigserklæring, men at kun Nationalforsamlingen kunne erklære krig.

Jakobinerne var overbeviste om, at Frankrig aldrig mere ville kaste sig ud i en angrebskrig, hvorimod den konservative marquis d'Estourmel profetisk forudså, at det tværtimod ville betyde, at revolutionsregeringen ville kaste Frankrig ud i krig "with every nation that we consider unjust, or which will not accept our system", Popkins (2019, 211).

Reorganiseringen af den katolske kirke

Før 1789 var den katolske kirke nærmest en stat i staten. Den var en af landets største jordbesiddere, og den fik indtægter fra betaling af tiende, der var sanktioneret af staten. Kongen var den franske katolske kirkes overhoved, og det var kongen, der udnævnte biskopper og ærkebiskopper.

Religionsfriheden var i princippet beskyttet i Menneskerettighedserklæringen, men artikel 10 ydede ikke nogen substantiel beskyttelse af religionsudøvelsen, og for de radikale revolutionære, var kirkens særstilling i strid med deres lighedsprincipper. Dertil kom, at det var en magtfuld institution, der var uden for Nationalforsamlingens kontrol, og som ideologisk var modstander af de revolutionære ideer. Det ville venstrefløjen lave om på.

Det første angreb på kirkens uafhængighed var kommet den 4. august 1789 med ophævel-

sen af tiende, hvilket gjorde kirken økonomisk afhængig af staten, og den økonomiske afhængighed blev fuldstændig med nationaliseringen af kirkejorden den 2. november. Yderligere indgreb blev gennemført den 13. februar 1790 med opløsningen af alle klostre.

Mange katolikker frygtede, at revolutionen i virkeligheden var et protestantisk plot eller i hvert fald et organiseret angreb på den katolske kirke, og den 12. april 1790 gik jakobineren Dom Gerle i offensiven med et forslag om, at katolicismen skulle erklæres for statsreligion. Forslaget nød støtte fra højrefløjen, men det afstedkom en sjælden voldsom reaktion fra jakobinerne, der anklagede de gejstlige for at være fjender af revolutionen. Forslaget blev nedstemt med stemmerne 495 mod 400, og under debatterne opstod der en bitter splittelse mellem tilhængere og modstandere af at erklære katolicismen for statsreligion, Applewhite (1993, 2). Efter debatten blev Abbed Maury forfulgt af en folkemængde og reddede kun sit liv ved at søge tilflugt i et tilfældigt hus.

Nederlaget i afstemningen fik 292 deputerede til at underskrive en protestskrivelse, hvormed de boykottede alle fremtidige debatter om kirkens ejendom, og alle dekretter om kirkejorden og udstedelsen af assignater blev let stemt igennem mellem den 14. og 20. april.

Det var først og fremmest den antikirkelige politik, der skabte splittelse mellem højre- og venstrefløjen i Nationalforsamlingen, og der opstod religiøse uroligheder flere steder i landet. I Nîmes udviklede det sig den 13. juni til et regulært slag mellem protestantiske og katolske militser, der endte med omkring 300 dræbte katolikker og 20 dræbte protestanter, Doyle (2002, 138).

Den 20. august 1789 var der blevet nedsat en kirkekommission, der skulle udarbejde et forslag til en kommende kirkeordning, men den formåede ikke at komme med et samlet reformforslag. Den 7. februar 1790 blev yderligere 15 medlemmer valgt til komiteen, der alle kom fra venstrefløjen.¹⁶ Jakobinerne domine-

rede nu komiteen, og som et resultat deraf, forlod ni af de oprindelige medlemmer komiteen.

Den borgerlige forfatning for de gejstlige

I april fremlagde Religionskomiteen et forslag til en "borgerlig forfatning for de gejstlige", og debatten begyndte den 29. maj 1790 og fortsatte til den 22. juni. Forslaget fulgte i hovedtræk Sieyès' forslag fra *Project for at Provisional Decree on the Clergy* fra februar 1790. Ifølge forslaget ville den katolske kirke miste sin selvstændighed og blive en del af staten, og alle præster og biskopper skulle være offentligt ansatte og aflønnes af staten.

Biskopper og præster skulle vælges af politiske forsamlinger, hvor der kunne sidde både katolikker, protestanter, jøder og ateister. Biskopperne skulle vælges på departementsniveau og sognepræster på distriktsniveau. Kirken blev geografisk reorganiseret efter samme retningslinjer som den offentlige administration, og 52 biskopstillinger blev nedlagt, så der var 83 biskopper. Stillingen som ærkebiskop blev nedlagt, og biskoplønningerne blev reduceret til 50.000 *livres* for biskoppen i Paris, 20.000 *livres* for biskopper i byer med mere end 20.000 indbyggere og 12.000 *livres* for biskopper i mindre byer. Det var en betydelig lønnedgang for biskopperne, der i mange tilfælde havde modtaget 100.000 *livres* og for Paris' biskop 200.000 *livres* i løn før revolutionen, Clarke (2019).

Det var hensigten, at staten skulle overtage kirkens uddannelsesmæssige funktioner, ligesom den skulle overtage den sociale forsyning, som kirken hidtil havde taget sig af. Det var der ikke penge til.

For sognepræsterne indebar den nye kirkeordning en betydelig lønfremgang, men hvornår ville lønnen begynde at blive udbetalt? Nationalforsamlingen havde beordret en fortsættelse af betaling af tiende, men bønderne var ikke længere indstillet på at betale hverken tiende eller feudale afgifter og skatter, og det var farligt at forsøge at opkræve dem. De mange landsbypræster, der havde støttet revolutionen havde indtil videre ikke fået andet end armod og tomme løfter til gengæld.

Reformen var et bemærkelsesværdigt radikalt opgør med den katolske kirkes selvstæn-

¹⁶ Dom Gerle, du Séjours, Abbé de Montesquiou, Guillaume, de la Coste, Dupont de Nemours, Massieu, Abbé Expilly, Chasset, Abbé Gassendi, Boislandry, Defermont, Dom Brelato, La Poule og Thibault, Thompson (1952, 125).

dighed, men at kirken skulle underlægges staten, var ikke noget, Sieyès havde fundet på. Det var en holdning, der deltes af flertallet af de franske oplysningsfilosoffer, der var kritiske over for den katolske kirke. Den stærkt kirkefjendtlige Voltaire havde advokeret for en streng underordning af kirken under staten, og ifølge Voltaire burde staten ikke tillade, at borgerne svor troskab til nogen anden autoritet end staten. Alle religiøse holdninger og ceremonier skulle overvåges og godkendes af staten, Martin (1954, 136-37). Rousseau (1762) havde ligeledes argumenteret for, at staten skulle indstifte en borgerlig religion bestående af nogle få grundsætninger – en idé han formentlig havde lånt fra Spinoza. Forslaget var et frontalangreb på religionsfriheden, men religionsfrihed var ikke et spørgsmål, der optog revolutionens ledere. Flertallet af de deputerede fra *Société de 1789* delte de stærkt antikirkelige holdninger, herunder de ikke-troende gejstlige Sieyès og Talleyrand.

Der opstod en heftig debat om, hvorvidt Nationalforsamlingen overhovedet havde kompetence til at blande sig i kirkens indre anliggender, men igen var det med henvisning til princippet om nationens suverænit, at venstrefløjen begrundede retten til indgreb over for kirken. De mente, at staten havde både ret til at anerkende og til ikke at anerkende en religion.

Forslaget mødte voldsom modstand fra mange gejstliges side, men da der var flertal for at reformere den katolske kirkes status, trak de sig stort set fra debatterne.

Der er næppe nogen politisk beslutning, der tydeligere viste revolutionens autoritære og antiliberala karakter. Menneskerettighederne var underordnet nationens suverænit, og intet skulle komme i vejen for gennemførelsen af de revolutionæres radikale lighedsideal. Også selv om de dermed skabte en opposition til revolutionen, der nød bred folkelig tilslutning i hele Frankrig.

Vedtagelsen af den nye kirkeordning fik flere biskopper til at forlade Nationalforsamlingen, og de resterende biskoppers deltagelse i debatterne faldt med tre fjerdedele mellem juli og årets udgang, Tackett (1996, 292).

Den nye kirkeordning blev endeligt ved-

taget den 12. juli, tre uger efter afskaffelsen af aristokratiet og to dage før fejringen af det, der skulle være den store nationale forbrødring, *Fête de la Fédération*. Den 24. august godkendte Ludvig XVI foreløbigt den nye kirkeordning, og formelt godkendte han kirkeordningen den 27. december med en følelse af ikke at have noget valg.

Afskaffelsen af aristokratiet

Det var også midt under debatterne om en ny kirkeordning, at Nationalforsamlingen under et aftenmøde den 19. juni 1790 vedtog at afskaffe det arvelige aristokrati og forbyde alle adelstitler og adelssymboler såsom våbenskjolde, vejrhane, uniformer, adelige kirkeritualer, adelige navne og retten til at bære kårde. Forslaget var fremsat af den ukendte Lambel fra Rouergue, men det blev støttet af en gruppe adelige fra venstrefløjen. Mange af de gejstlige og konservative deputerede var ikke til stede, da de ikke havde forventet, at en aftensession skulle bruges til at gennemføre en så vigtig forfatningsmæssig beslutning, så højrefløjen var i klart mindretal, og alle forslag blev vedtaget med venstrefløjens stemmer.

Loven handlede ikke om at sikre lighed i rettigheder, for alle arvelige privilegier var allerede afskaffet. Der var tale om en politisk magtdemonstration, hvormed tredjestanden gennemtvang en radikal lighedspolitik. Det handlede ikke om at behandle alle lige, men om at stille alle lige. Ingen måtte hæve sig – om så bare symbolsk – over det bedrestillede borgerskab, og da adelen ikke længere besad nogen privilegier, var der tale om ren symbolpolitik. Det var dog en symbolpolitik, der destruerede en livsform og en kultur, der var bygget op omkring ridderlige æresbegreber og særlige omgangsformer. Det var realiseringen af et ideal om det klasseløse samfund før Marx.

Forslaget skabte voldsom modvilje fra både konservative og liberale adelige, der hidtil havde støttet revolutionen. Utilfredsheden blev styrket af, at forbuddet mod våbenskjolde blev håndhævet med en unødig nidkærhed, hvor selv våbenskjolde på bygninger ude af syne fra offentligheden skulle fjernes, ligesom det blev overvejet om våbenskjolde som murrelieffer i kirker og på gravsten skulle fjernes.

Vedtagelsen førte til endnu en bølge af migration, der efterhånden havde antaget et omfang, så den blev opfattet som en trussel mod revolutionen. Kongens brødre, comte d'Artois og prince de Condé, var blandt migranterne, og sidstnævnte begyndte at samle officerer omkring sig for at danne en hær. En stor del af officerskorpset var loyale over for kongen, hvorimod soldaterne var loyale over for nationen. Den 31. august 1790 opstod mytteri blandt tropper i Nancy, som general Bouillé slog ned med hård hånd på Nationalforsamlingens ordre, og i september opstod der mytteri i Frankrigs Atlanterhavsflåde i Brest i Bretagne.

Nogle få efter afskaffelsen af aristokratiet, den 22. juni, blev der opstillet en buste af Rousseau i Nationalforsamlingens mødesal som symbolsk udtryk for, at Rousseaus tanker fra *Samfundskontrakten* om nationens suverænit, og almenviljens enhed nu var revolutionens grundlæggende ideer.

Fête de la Fédération

Den 5. juni 1790 fik en delegation fra Paris foretræde for Forsamlingen, hvor de foreslog, at hvert departement skulle sende en delegation af Nationalgarden til Paris, så hele Frankrig i overværelse af Nationalforsamlingen kunne sværge at forsvare nationen, loven, kongen og forfatningen. Delegationen foreslog den 14. juli – etårsdagen for stormen på Bastillen.

Forslaget blev støttet af Konstitutionalisterne, og det blev besluttet, at der den 14. juli 1790 skulle afholdes en *Fête de la Fédération* over hele Frankrig for at fejre nationens enhed. *Fête de la Fédération* kan oversættes til føderationsfest, men ikke føderation i betydningen politisk føderation som i en føderal stat. Ordet blev anvendt om bestræbelserne på at forene Nationalgarden, og om foreningen af Frankrig i et nationalt broderskab, og den føderative bevægelse etablerede Paris som centrum for Frankrig symboliseret ved, at alle de regionale kompagnier af Nationalgarden marcherede til Paris fra provinserne, Ozouf (1988).

I Paris blev begivenhederne fejret med en storslået ceremoni på Champ de Mars med 300.000 tilskuere og afdelinger af Nationalgarden fra Frankrigs 83 departementer. Kongefamilien ankom fra deres sommerresidens i

Saint-Cloud, og der blev holdt en messe anført af Talleyrand, der ikke havde problemer med at forene revolutionens og religionens værdier. Nationalforsamlingens deputerede svor ”to be forever faithful to the Nation, to the Law and to the King, to uphold with all our might the Constitution...” Pedersen (2019e, 86).

Det symbolske højdepunkt kom med Lafayettes dramatiske ankomst på sin hvide hest i spidsen for 18.000 Nationalgardister. Han red ind i midten af arenaen og førte Nationalgardisterne an i at sværge eden. *Fête de la Fédération* var først og fremmest en triumf for Lafayette, der fremstod som indbegrebet af den revolutionære bevægelse, og den var højdepunktet for Lafayettes magt og indflydelse.

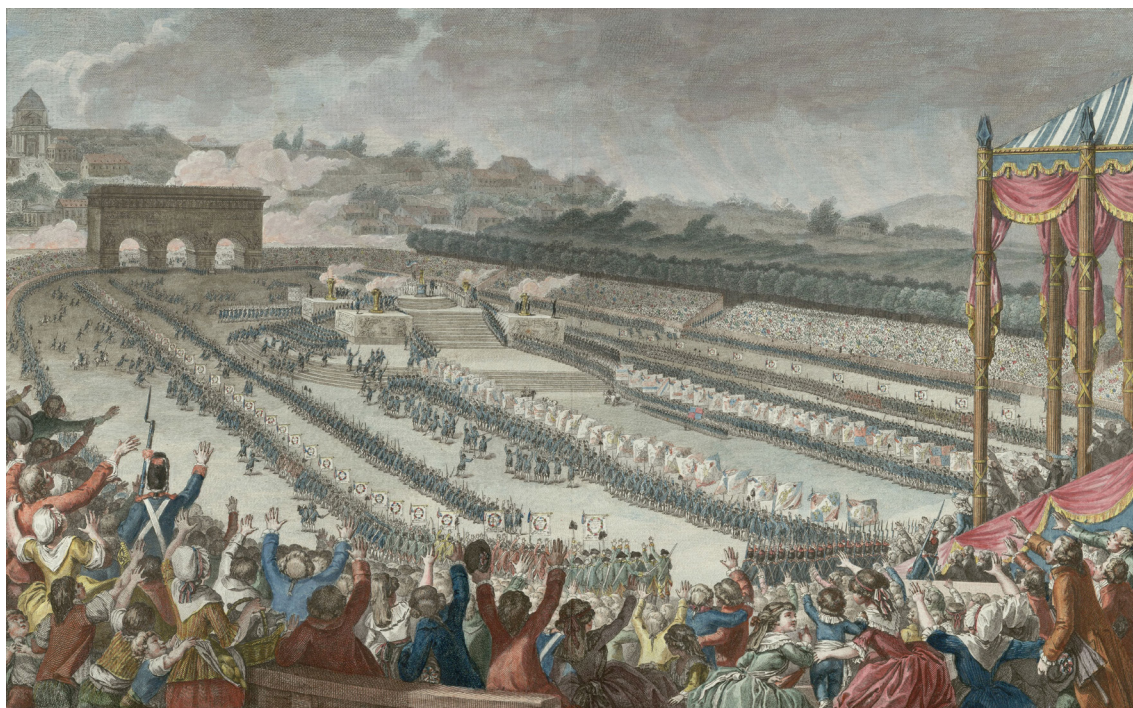
Fête de la Fédération skulle markere den nationale konsensus og det nye ideal om lighed, broderskab og nationens enhed, og det er ifølge Fitzsimmons (1994, 211) svært at overvurdere den følelse af enhed, som *Fête de la Fédération* skabte over hele Frankrig.

Der var dog en følelse af enhed, der langt fra deltes af alle, og der var noget ironisk over at fejre den store forbrødring, efter at tredjestanden netop havde anvendt sit flertal til at afskaffe adelen og gennemtvinge, at den katolske kirke skulle underlægges staten. Den store forbrødring varede da heller ikke evigt, og det var Nationalforsamlingens egne beslutninger, der skabte modstanden mod revolutionen. Blandt de folkelige masser var der stor utilfredshed med, at de som ”passive borgere” blev holdt uden for politisk indflydelse, de adelige følte sig forrådt og undertrykt, og vedtagelsen af den borgerlige kirkeordning forenede de gejstlige og millioner af troende katolikker mod revolutionen.

Politiske fraktioner i efteråret 1790

Undertrykkelsen af adelen og vedtagelsen af den borgerlige forfatning for de gejstlige var de sidste store revolutionære handlinger. I efteråret 1790 var forfatningen ved at være færdig, og flere og flere erkendte, at der var behov for at afslutte revolutionen, og at revolutionen var gået for langt. Undertrykkelsen af den udøvende magt havde set stort på Montesquieus budskab om at for at hindre magtmisbrug, er det nødvendigt, at magt kan stække magt. Flere

Figur 9. Fête de la Fédération

indså behovet for at styrke den udøvende magt – også for at vinde kongens støtte til det konstitutionelle monarki. Triumviratet bevægede sig nu mod den politiske midte for at styrke monarkiets stilling og få kongen til at samarbejde med Nationalforsamlingen. Forholdet mellem ministerierne og Nationalforsamlingen forblev dog nærmest fjendtligt.

De monarkistiske midtergrupper, Konstitutionalisterne og *Impartiaux*, udgjorde flertallet i Nationalforsamlingen, men i befolkningen var der større støtte til royalisterne og til de ultrarevolutionære, Israel (2014, 149), og det revolutionære lederskab forskød sig til de folkelige bevægelser uden for Nationalforsamlingen: klubberne, den revolutionære presse og de folkelige forsamlinger, der blev støttet aktivt af jakobinerne i Nationalforsamlingen.

Alliancen mellem Augustinerne og *Impartiaux* var under opløsning pga. de gejstliges og adeliges fravær fra debatterne, desillusioneret som de var over, at det ikke var lykkedes for dem at opnå deres mål. Uden en egentlig højrefløj kom Konstitutionalisterne nærmest til at udgøre oppositionen til Jakobinerne.

Den yderste venstrefløj blev yderligere radikaliseret, og kredsen omkring Robespierre, Pétion og Buzot var stærkt utilfredse med, at

forfatningen var så udemokratisk, og at kongen havde en andel i den lovgivende magt. De talte omkring 150 deputerede, og da det kun var omkring 12 pct. af de deputerede, måtte de søge støtte uden for Nationalforsamlingen, hvor der var en endnu mere radikal revolutionær fløj, der blev støttet af en stor del af den revolutionære presse samt af de revolutionære klubber, Cordelierklubben og *Cercle Social*, og et stort kontingent i Pariserkommunens råd. Den politiske kamp mellem forskellige fraktioner i Nationalforsamlingen blev på den måde til en større politisk kamp, der involverede de folkelige masser. Kampen mellem de moderate og den yderste venstrefløj intensiveredes gennem foråret 1791, Israel (2014, 153).

Ny regering

Den regering, kongen havde udpeget den 15. juli 1789, holdt indtil udgangen af 1790. Finansminister Necker blev tvunget til at gå af i september, og i de følgende måneder førte kritik fra Nationalforsamlingen alle ministre til at gå af med undtagelse af Montmorin, der var ven af Mirabeau, medlem af Jakobinerklubben, og blev regnet for en oprigtig tilhænger af revolutionen. De nye ministre var alle Lafayettes mænd, og ingen af dem havde kongens tillid,

Furet og Richet (1965, 99). De havde heller ikke Nationalforsamlingens tillid.

Troskabseden til nationen

Angrebet på kirken var ikke gjort med den nye kirkeordning. De deputerede erkendte, at kirkeordningen var stærkt upopulær blandt de gejstlige, så den 27. november 1790 udstedte Nationalforsamlingen et dekret om, at alle præster offentligt skulle sværge troskab til nationen, loven og kongen, hvis de ikke ville miste deres ansættelse, løn og pension. Troskabseden lød: "I swear to watch carefully over the faithful placed in my charge. I swear to be faithful to the nation, to the law and to the King. I swear to maintain with all my power the French Constitution, and especially the decrees relative to the Civil Constitution of the Clergy," Thompson (1952, 132).

I Nationalforsamlingen var det meningen, at de gejstlige skulle sværge troskab ved et navneopråb, men det blev hurtigt afsluttet, da de tre første præster nægtede. Mindre end en tredjedel af de gejstlige svor eden, deriblandt kun to biskopper, hvoraf Talleyrand var den ene.

Kun syv af Frankrigs 135 biskopper svor troskabseden, og blandt dem var den nu tidligere ærkebiskop af Sens, Kardinal Loménie de Brienne, der ikke var kendt for sin religiøsitet, Pedersen (2019c, 43). Kun lidt over halvdelen af Frankrigs 50.000 sognepræster svor eden. De blev kaldt *jureurs* (kommer af *jurer* at sværge), mens de edsnægtende blev kaldt *non-jureurs*. Andelen varierede fra region til region; i den vestlige del af Frankrig var det kun en fjerdedel af præsterne, der svor eden.

Kongen tøvede med at godkende den borgerlige kirkeforfatning. Han var selv dybt religiøs og troede, at hans egen frelse var på spil, og han var usikker på pavens reaktion. Den 26. december 1790 godkendte han modvilligt den borgerlige kirkeordning, og først den 13. april 1791 brød Paven sin tavshed og bad formelt de gejstlige om ikke at sværge eden.

Kravet om at sværge en ed til nationen, loven og kongen var et vendepunkt i revolutionen, og det var ifølge Sieyès og Talleyrand den største fejl, de revolutionære begik. Det var første gang, en stor og indflydelsesrig gruppe bor-

gere blev tvunget til at træffe et offentlig valg mellem at være for eller imod revolutionen og det tilmed i en sag, der var et samvittigheds-spørgsmål for de troende

Den nye kirkeordning og kravet om at sværge troskab til sekulære værdier kastede Frankrig ud i en voldsom konflikt. Det var den første større reform, som det ikke var muligt at gennemføre på fredelig vis, og i det følgende år fik det den revolutionære konsensus til at bryde sammen. Der opstod religiøse stridigheder over hele Frankrig, og kirkeordningen var også medvirkende til kongens flugtforsøg i juni 1791, Doyle (2002, 136).

Kampen mod de edsnægtende præster forstærkedes, og den 30. januar 1791 erklærede Nationalforsamlingen i et dekret, at alle, der ikke havde svoret troskab, ville blive erstattet. I november 1791 stoppede staten udbetaling af lønninger og pensioner til de præster, der nægtede at sværge troskab og forbød deres brug af religiøse bygninger. Et halvt år efter vedtagelsen af forfatningen og valg til en ny lovgivende forsamling blev der i marts 1792 dannet en regering bestående af girondinerne, og Brissot og de andre girondinere indledte en politik med religiøs forfølgelse. Den 6. april 1792 blev enhver form for religiøs klædedragt forbudt, den 24. maj godkendte den lovgivende forsamling et dekret om at deportere alle edsnægtende præster. Det førte til en landsdækkende jagt på præster. Efter afsættelsen af kongen den 10. august 1792 blev det dekretet, at alle edsnægtende præster skulle forlade landet inden for to uger eller blive deporteret til Guyana, og mange præster blev arresteret.

Den antikatolske politik skabte massiv modstand mange steder. I Vendéeprovinsen i den vestlige del af Frankrig udbrød der i foråret 1793 borgerkrig over de religiøse spørgsmål, der endte med et folkemordsagtig nedslagtning af over 100.000 mænd, kvinder, børn og gamle, Linton (2006), Tackett (2009). Revolutionen skabte selv den kontrarevolutionære bevægelse.

Selv Sieyès tog i begyndelsen af 1791 afstand fra den måde, hvorpå kirkeordningen var blevet gennemført, og han blev modstander af kravet om en troskabsed. Senere på året efterlyste han ophævelsen af kirkeordningen og gik

ind for en adskillelse af kirke og stat og garanti for religionsfrihed, Forsyth (1987, 201-4), hvilket ellers ikke havde været en del af Sieyès' udkast til en menneskerettighedserklæring.

Den udøvende magt

Spørgsmålet om organiseringen af den udøvende magt berørte de samme ideologiske principper, som skilte højre og venstre i veto-spørgsmålet. Højrefløjen ønskede at sikre kongen en reel magt, der skulle være uafhængig af den lovgivende magt, hvorimod venstrefløjen ønskede, at den udøvende magt skulle være begrænset og underlagt den lovgivende magt. Konstitutionalisterne forsøgte at indtage en midterposition, hvor de ville sikre den udøvende magts uafhængighed, men de stolede heller ikke på kongen. Selv højrefløjen ville ikke give kongen ret til at stille lovforslag.

Spørgsmålet om udpegningen af ministre skabte større problemer. Princippet om magtdeling tilsagde, at kongen skulle udpege sine ministre, men venstrefløjen var utilbøjelig til at give kongen så stor magt, ligesom de ikke var indstillet på at lade ministrene få sæde i den lovgivende forsamling, og det blev beslutningen.

Mirabeaus død

Mirabeau havde lidt af et dårligt helbred i lang tid, og den 27. marts 1791 blev han alvorlig syg. Få dage senere, den 2. april om aftenen, afgik Mirabeau ved døden i en alder af blot 42 år. Dermed døde Nationalforsamlingens mest indflydelsesrige politiker og vigtigste fortalere for et stærkt monarki.

Dagen efter henvendte en delegation fra Paris' bystyre sig til Nationalforsamlingen med et forslag om at omdanne den store Saint Genevieve kirke i Latinerkvarteret til et Panteon for nationens store mænd. Mirabeau blev den første, der blev stillet til hvile i Panteon, og senere blev han fulgt af Voltaire og Rousseau. Forskellige kilder oplyser, at 100-400.000 mennesker deltog i processionen, der førte hans kiste til Panteon, og næsten samtlige 1.200 deputerede fra Nationalforsamlingen deltog.

Forbud mod organiserede særinteresser

Den 10. maj foreslog Le Chapelier at forby-

de alle kollektive henvendelser til Nationalforsamlingen, men individuelle henvendelser fra aktive borgere skulle fortsat være tilladt. Formålet var at slå ned på organiserede særinteresser, og ikke mindst begrænse påvirkningsmulighederne fra de radikale politiske klubber. Givet skattebetalingskravet for valget udelukkede det en stor del af befolkningen fra enhver form for politisk indflydelse.

Retten til at henvende sig til regeringen med klager var en beskyttet rettighed i den amerikanske forfatnings første tilføjelse, men en lignende beskyttelse fandtes ikke i Menneskerettighedserklæringen.

Den 14. juni vedtog Nationalforsamlingen "Le Chapeliers lov", der forbød alle arbejderorganisationer og al fagforeningsaktivitet herunder strejker og protester af enhver art, og lokale myndigheder fik forbud mod at modtage delegationer på vegne af den slags grupper. Der måtte ikke længere være nogen organiserede særinteresser i samfundet. Der var private interesser, og så var der almenviljen. Organiserede særinteresser var der ikke plads til. Det var samtidig et forsøg på at undertrykke uroligheder, der kunne true den offentlige orden. Det var en krænkelse af, hvad vi i dag forstår som foreningsfriheden, organisationsfriheden og forsamlingsfriheden, men det var ikke friheder, der var beskyttet af Menneskerettighedserklæringen.

Moderation og radikalisering

Le Chapelier var en af de radikale revolutionære og en af grundlæggerne af Jakobinerklubben, men i løbet af 1791 blev han overbevist om, at revolutionen ikke kunne fortsætte uden at bringe resultaterne siden 1789 i fare. Det var på tide at færdiggøre forfatningen, og mange andre af de radikale revolutionære var nået til samme konklusion. Det gjaldt ikke mindst triumviratet, der især efter Mirabeaus død påtog sig opgaven med at modvirke den stigende radikalisering. De indså, at hvis kongen skulle stikke af eller abdicere, ville hele forfatningen falde til jorden. Efter Mirabeaus død forsøgte triumviratet selv at tage kontakt til kongefamilien.

Den 7. april foreslog Robespierre at stramme dekretet fra november 1789 om at forbyde

medlemmer af Nationalforsamlingen at blive ministre i fire år efter, at den nye forfatning trådte i kraft. Det var uklart, hvad Robespierre regnede med at opnå andet end måske at udelukke triumviratet fra ministerposter, Scurr (2006, 136-37). Det samme kan siges om endnu et forslag fra Robespierres side, der blev vedtaget den 16. maj 1791, der gik ud på at medlemmer af den siddende Nationalforsamling ikke kunne blive valgt til den kommende lovgivende forsamling. Forslaget blev vedtaget på trods af, at mange anså det for katastrofalt at ville udelukke de eneste i landet med praktisk politisk erfaring fra at sidde i den lovgivende forsamling.

Triumviratet var bekymret over radikaliseringen i Jakobinerklubben og sammenbruddet af lov og orden og udbredelsen af politisk vold. Den 17. maj holdt Duport en tale om, at "Det, vi kalder revolutionen, er færdiggjort," og igen og igen vendte han tilbage til behovet for en vis og fri forfatning samt en loyal, retfærdig og beslutsom regering, Sa'adah (1990, 128). Han advarede mod mænd ledet af forsimplede principper, der ville ødelægge regeringsmagtens evne til at skabe orden. Han frygtede, at en fanatisk principfasthed i forhold til frihed og lighed ville føre til opløsningen af selve det politiske samfund, så det ville ende i naturtilstandens anarki.

Duport advarede også mod farlige mænd, der havde pisket den offentlige mening op. "Hvorfor", spurgte han, "er det ikke gået op for nogen, at også *stabilitet* er et regeringsprincip?" Sa'adah (1990, 129). "Tror vi, at et lands normaltilstand er revolution?" Duport frygtede, at Nationalforsamlingen bevægede sig længere og længere væk fra folket, hvilket fik ham til at konkludere, at det om noget gjaldt om at færdiggøre forfatningen.

Med triumviratets bevægelse mod den politiske midte opstod der plads for nye radikale stemmer yderst til venstre, hvor Robespierre, Pétion og Buzot kom til at dominere, og uden for Nationalforsamlingen styrkedes de mere yderliggående grupperinger. Jakobinerklubben var også splittet mellem den dominerende gruppe af monarkister fra Nationalforsamlingens centrum-venstre gruppering, de radikale demokrater med forbindelser til Cordelier-

klubben og *Cercle Social* og endelig gruppen af autoritære populistiske omkring Marat og Hébert.

Kongens flugtforsøg

Siden efteråret 1790 havde kongen overvejet at forlade Paris, og flere muligheder var blevet drøftet. Der gik rygter i Paris om flugtforsøg, og da kongefamilien den 18. april ville tage til Saint-Cloud i påskedagene, blev de forhindret i at forlade Tuilerierne af den parisiske pøbel, der frygtede, at kongen ville flygte. Lafayette kom som vanlig for sent til at gribe ind, og Nationalgarden nægtede at rydde vejen for kongefamilien, der måtte vende tilbage til Tuilerierne. Kongen måtte erkende, at han var fange i sin egen hovedstad.

Et afgørende vendepunkt i revolutionen kom med kongens flugtforsøg om aftenen den 20. juni 1791. Der havde længe været rygter i Paris om, at kongen ville forsøge at flygte, og af samme grund var vagten fordoblet, men det lykkedes alligevel for kongefamilien i forklædning at slippe uset ud af en bagdør og forbi vagterne, og begive sig nordpå gennem Champagne og Lorraine mod grænsen til de Østrigske Nederlande, det nuværende Belgien, figur 10.

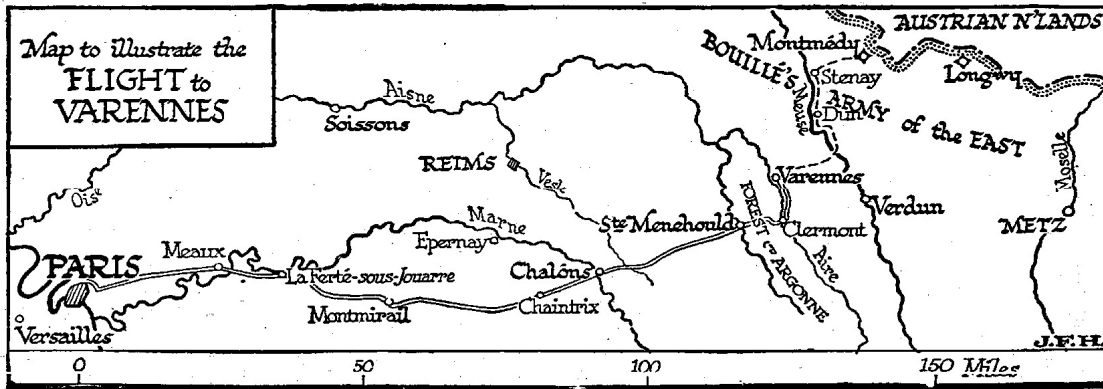
Om morgenen den 21. juni meddelte Nationalforsamlingens præsident, at Paris' borgmester kl. 8 samme morgen havde meddelt ham, at kongen og den kongelige familie havde forladt Paris.

Kongen blev genkendt den 21. juni om aftenen og stoppet i Varennes på vej mod Montmédy tæt på grænsen til de Østrigske Nederlande, og den 22. juni omkring kl. 22 om aftenen ankom en kurer til Nationalforsamlingen med besked om, at kongen var blevet stoppet. Nationalforsamlingen traf foranstaltninger til at sikre kongens tilbagevenden til Paris, og Barnave, Latour-Maubourg og Pétion blev sendt afsted for at møde kongefamilien.

Barnave og Pétion sad i kareten på vej tilbage, og samtalerne med dronningen gav Barnave en ny forståelse af monarkiets situation. Efter hjemkomsten til Paris fulgte Barnave i Mirabeaus fodspor og etablerede en hemmelig korrespondance med Marie-Antoinette.

Kongen havde inden flugten været af den overbevisning, at det kun var Paris folkemas-

Figur 10. Kongens flugtrute fra Paris til Varennes

ser, der var imod ham, og at han nød bred støtte på landet, men overalt på tilbagevejen, der tog fire dage, blev kongefamilien mødt af fjendtlige folkemasser, og reaktionen fra folket fjernede enhver tvivl om, at folket stod bag Nationalforsamlingen og ikke kongen.

Barnave havde været hurtig til at frikende Lafayette for medansvar for flugten, hvilket førte til en tilnærmelse mellem Lafayette og triumviratet, og lederne af flertallet i Nationalforsamlingen kunne nu regne med Nationalgardens støtte.

Den 22. juni hævdede Nationalforsamlingen i en erklæring, at kongen var blevet kidnappet, men kongens efterladte "Erklæring til det franske folk"¹⁷ viste med al tydelighed, at det ikke var tilfældet, og at kongen ikke var indstillet på at dele magten i et konstitutionelt monarki. Det gjorde forfatningen nærmest umulig endnu inden, den var trådt i kraft, og flugtforsøget kastede Frankrig ud i en forfatningsmæssig krise og stillede Nationalforsamlingen i et kommunikationsmæssigt dilemma.

Det er uvist, hvad der præcist var kongens formål med flugtforsøget. I samtaler med d'Andre, Duport og Tronchet den 26. juni forklarede kongen, at det havde været hans hensigt at rejse til grænsebyen Montmédy, hvor han skulle mødes med Bouillé, og ikke at flygte til de Østrigske Nederlande. Historikere har rejst tvivl om den forklaring, og ifølge Tackett (2003) havde der fundet hemmelige forhand-

linger sted med Habsburgerne.

Konsekvenserne af flugten viste sig mindre katastrofale på kort sigt end på langt, for triumviratets plan var at nedtone kongens skyld i flugten. På den måde håbede de at kunne redde forfatningen.

Monarkiet suspenderes

Kongen havde ikke brudt nogen lov ved sin flugt, men Nationalforsamlingen besluttede alligevel at suspendere kongen som en koncession til den offentlige opinion. I den situation kunne man have forventet, at royalisterne ville have kæmpet for at redde monarkiet, men de gjorde nærmest det modsatte, da 286 deputerede fra højrefløjen den 29. juni skrev under på en erklæring om, at de protesterede mod suspenderingen af kongen, og at de fremover ville afstå fra at stemme, undtagen i spørgsmål direkte relateret til kongen, Applewhite (1993, 169), Hampson (1988, 173). Cazalés, der var en af højrefløjens bedst begavede ledere, valgte at forlade Nationalforsamlingen. Det var højrefløjens måde at undsige hele revolutionen på, men på trods af højrefløjens "kollektive harakiri", Hampson (1988), var der stadig et flertal for at bevare forfatningen. Flertallet blev dog udfordret af den yderste venstrefløj med Robespierre og Pétion, der krævede kongen stillet for en dommer, og de parisiske masser var nærmest i oprør.

I perioden fra den 26. juni til den 14. september var Frankrig reelt en republik, hvor den lovgivende og udøvende magt var forenet i Nationalforsamlingen.

¹⁷ Déclaration de Louis XVI à vous tous les Français, à sa sortie de Paris, 20 juin 1791. Et link til dokumentet på fransk og med engelsk oversættelse findes på Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/Flight_to_Varennes

Reaktionen på krisen

Den 12. juli nedsatte Nationalforsamlingen en komite, der skulle foreslå en reaktion på krisen. Da kongen ifølge forfatningen var ukrænkelig og ikke kunne straffes, konkluderede komiteen, at han skulle genindsættes, hvis han ville anerkende den færdige forfatning. De moderate endte med at underspille betydningen af kongens flugt og offentligt lyve om baggrunden for at bevare forfatningen, og erklæringen fra den 15. juli lagde hele skylden på general Bouillé, der skulle have mødt kongen med en deling soldater i Montmédy. På det tidspunkt var Bouillé emigreret og befandt sig på østrigsk kontrolleret territorie.

Det var i høj grad Barnaves fortjeneste, at forfatningen ikke blev tabt på gulvet på dette tidspunkt. Det lykkedes for ham at dreje spørgsmålet ind på, om man ville færdiggøre revolutionen, eller om revolution nærmest skulle blive en permanent tilstand. Barnave frygtede mere end noget andet, at hele forfatningen ville blive kastet overbord, og at det ville ende med en permanent revolution, hvor næste skridt ville være angreb på den private ejendomsret, og med en blændende tale lykkedes det ham at vende stemningen: ”enhver ændring i forfatningen vil være fatal, enhver forlængelse af revolutionen vil være katastrofal. (...) Det er på tide at afslutte revolutionen.” Sa’adah (1990, 136). Barnaves forsvar for stabilitet, ejendom og monarkiet vandt opbakning fra Nationalforsamlingen til at godkende komiteens anbefalinger.

Den republikanske bevægelse

I Nationalforsamlingen havde der hidtil været konsensus om opbakningen til det konstitutionelle monarki, og selv uden for Nationalforsamlingen havde ingen af klubberne åbent krævet monarkiets afskaffelse – selv ikke *Cercle Social* og Cordelierklubben, Whaley (2000, 38). Det ændrede sig med kongens flugtforsøg, der vakte den republikanske opposition til live.

Allerede den 21. juni udsendte Cordelierklubben en proklamation, hvori de erklærede, at det arvelige monarki er uforeneligt med frihed, og den 24. juni afleverede de med Danton i spidsen et republikansk manifest til National-

forsamlingen med en opfordring til at afsætte kongen og udråbe Frankrig til en republik.

Condorcet, Brissot og Thomas Paine stiftede i juli 1791 den republikanske klub *La Société Républicaine*, og under et møde hos Pétion, hvor også Robespierre, Madame Roland, Bonnevillle, og flere andre deltog, blev det drøftet at stifte et republikansk tidsskrift, *Le Républicain*.

På toårsdagen for stormen på Bastillen var stemningen i Paris meget anderledes end året før. Den følelse af national enhed og broderskab, der havde præget festlighederne i 1790, var nu erstattet af åbne konflikter mellem kongen og Nationalforsamlingen og mellem Nationalforsamlingen og de parisiske folkemasser. Hverken kongen eller dronningen deltog i festlighederne, og kun få af de deputerede.

Samme dag modtog Nationalforsamlingen endnu en delegation fra Cordelierklubben, der afleverede en kort tekst. Cordelierklubben modsatte sig en genindsættelse af kongen, og de krævede, at det konstitutionelle spørgsmål skulle beslutes ved at spørge det suveræne folk.

Da pariserne den 15. juli erfarede, at Nationalforsamlingen friholdt kongen for enhver skyld i flugten, skabte det voldsom vrede, og 4.000 medlemmer af *Cercle Social* mødte op i Jakobinerklubben om aftenen for at presse dem til at gå sammen med Cordelierklubben om at udfærdige et republikansk manifest mod kongens genindsættelse. Jakobinerklubben var på dette tidspunkt splittet mellem den moderate venstrefløj og den yderste venstrefløj, og selv den yderste venstrefløj var endnu ikke besluttet på at gå ind for en republik. Der blev nedsat en komite med blandt andre Danton og Brissot, der udfærdigede et manifest, der åbnede op for at afsætte kongen men bevare monarkiet.

Den 16. juli samledes en stor folkemængde på *Champ de Mars*, hvor resolutionen blev læst op af Danton, men hverken *Cercle Social* eller Cordelierklubben ville underskrive en erklæring om at bevare monarkiet, og Bonneville og Robert måtte udfærdige en ny resolution om monarkiets afskaffelse. Det var anledningen til, at triumviratet samt Lafayette og Bailly og deres støtter brød med Jakobinerklubben, jf. nedenfor.

Det var planen dagen efter at slå det republikanske manifest op på ”Alteret for fædrelan-

Figur 11. Champ de Mars massakren

det”, der var blevet opstillet i forbindelse med fejringen af toårsdagen for stormen på Bastillen.

Champ de Mars massakren

Den 17. juli samledes et stort antal mennesker på Champ de Mars for at underskrive Cordeliernes republikanske resolution. To mænd, der havde gemt sig under tribunen og havde boret huller – formentlig for at se op under kvindernes skørter – blev slæbt til den nærmeste politistation og myrdet.

Den republikanske bevægelses opståen var første gang siden Oktoberdagene, at Nationalforsamlingens autoritet blev udfordret, og de reagerede ved at slå hårdt ned på oppositionen. Lynchningen af de to mænd var anledningen, der fik ”hardlinerne” i Nationalforsamlingen til at vedtage en hasteresolution, der pålagde Paris’ borgmester at sprede forsamlingen, og på rådhuset erklærede de undtagelsestilstand.

Nationalgarden anført af Lafayette og Paris’ borgmester, Bailly, marcherede mod Champ de Mars under den røde fane, der betød undtagelsestilstand. Der blev de mødt af stenkast,

og det endte med, at Lafayette gav ordre til at skyde. Det blev en massakre med mindst 60 dræbte, og omkring 200 demonstranter blev arresteret. Danton havde af sikkerhedsmæssige grunde ikke selv været til stede, og efterfølgende flygtede han til England, ligesom Desmoulin og Marat gik i skjul.

Champ de Mars massakren ødelagde Lafayettes og Baillys popularitet, og især Lafayette blev genstand for et stort folkeligt had. Han måtte tage sin afsked i oktober, og i november tabte Bailly valget om borgmesterposten i Paris og blev erstattet af den radikale Pétion.

Den lille terror

Dagen efter Champ de Mars massakren bifuldt Nationalforsamlingens præsident, Charles de Lameth, og Barnave Nationalgardens handlinger, og da Bailly mødte op, blev han formelt takket af Nationalforsamlingen. Samme dag vedtog Nationalforsamlingen en hastelov, der forbød al oprørske tale for at undertrykke de republikanske agitatorer. Det var den første lov, der eksplicit krænkede pressefriheden. Det indledte den lille terror. Adskillige journalister

og trykkere blev arresteret, Cordelierklubbens og Cercle Socials publikationer blev lukket, og det samme blev Marats og Desmoulins aviser. Både Cercle Social og Cordelierklubben blev lukket, og Cercle Social genopstod aldrig igen. Efter kritik af kun at gå efter de venstreradikale publicister, slog myndighederne også ned mod konservative, "kontrarevolutionære" udgivelser. Loven af den 18. juli var midlertidig, men den 22. og den 23. august vedtog Nationalforsamlingen en lov, der gjorde det muligt at retsforfølge enhver skribent, der opfordrede til ulydighed mod loven eller mod den lovgivende magt, Walton (2009, 109, 123).

Der blev iværksat en række ekstraordinære initiativer. Over hele landet fandt der arrestationer sted uden retskendelse, arrestation af hele grupper af mennesker uden skelen til individuel skyld, og det hemmelige politi spionerede mod borgerne og åbnede deres post, Tackett (2009).

Den repressive reaktion på de republikanske protester var et forvarsel om det senere terrorregime: suspenderingen af monarkiet, koncentrationen af den lovgivende og udøvende magt i en "revolutionsregering", der påkaldte sig undtagelsestilstand, og udstedte nødretslovgivning, godkendelsen af militærets nedskydning af ubevæbnede, politiske modstandere, knægtelse af pressefriheden, masearrestationer og vilkårlige fængslinger.

Det er ikke svært at se, hvordan den revolutionære ideologi kunne legitimere undertrykkelsen af oppositionen. Nationens rettigheder stod over individuelle, så Nationalforsamlingen kunne vedtage hvilke som helst undertrykkende love. Dogmet om almenviljens enhed betød også, at så snart almenviljen var opdaget, måtte mindretallet forpligte sig til at gøre almenviljen til sin egen. Det levnede ikke plads til nogen form for legitim politisk opposition. At være imod en lov, der er udtryk for almenviljen, er at være en fjende af nationen.

Feuillantterne

Den 16. juli splittedes Jakobinerklubben, og majoriteten bestående af 300 medlemmer, deriblandt Barnave, Duport og Alexandre de Lameth, brød med Jakobinerklubben og dannede Feuillantklubben, der overtog Jakobinerklub-

bens navn med en tilføjelse, *Sociétés des Amis de la Constitution séant aux Feuillants*. Kun seks deputerede fra Nationalforsamlingen forblev i Jakobinerklubben, og fra at udgøre ryggraden i venstrefløjen af Nationalforsamlingen kom de nu til at udgøre en lille yderliggående minoritet, der i stigende grad blev associeret med de frygtede folkelige bevægelser.

Paris var under Lafayettes og Nationalgardens kontrol, og Feuillanterne kontrollerede de vigtigste politiske magtcentre. Medlemmerne af Feuillantklubben betragtede sig selv som de sande konstitutionalister, og de betragtede de tilbageværende republikanere i Jakobinerklubben som nogen, der svigtede forfatningen. De var opsatte på at færdiggøre forfatningen så hurtig som mulig, men også på at justere forfatningen, så den blev mere acceptabel for kongen, hvilket de betragtede som en nødvendighed, hvis ikke hele forfatningsprojektet skulle falde til jorden. Robespierre modsatte sig forsøget på at revidere forfatningen i en mere royal retning, men selv om han vandt mange debatter mod Barnave og Duport, der ikke så godt kunne indrømme, at de gik imod holdninger, de tidligere havde haft, vandt han ingen afstemninger, Hampson (1974, 80-81). Alligevel lykkedes det ikke for Feuillanterne at gennemføre større ændringer af forfatningen.

Ændrede valgeregler

Som en koncession til folkeopinionen besluttede Nationalforsamlingen den 27. august at sløjfe sølvmarkskravet for at blive valgt. Beslutningen fik dog ikke nogen praktisk betydning, da valget til den lovgivende forsamling, der skulle træde sammen den 1. oktober, allerede var overstået.

Fremtidige forfatningsændringer

Spørgsmålet om, hvordan forfatningen kunne ændres i fremtiden, viste absurditeten i at ville forsøge at skabe en forfatning på basis af en absolut folkesuverænitet, for hvis nationen var suveræn, kunne Nationalforsamlingen ikke diktere fremtidige lovgivende forsamlinger, hvordan eller hvornår de skulle kunne revidere forfatningen. Det suveræne folk måtte have frihed til at gøre, hvad der passede dem. Og det ville være udtryk for magtmisbrug, om

Nationalforsamlingen forsøgte at binde fremtidige lovgivende forsamlinger med regler om, hvornår de skulle gå til valg eller hvordan.

Til sidst fandt de ud af at tilpasse ideologien til omstændighederne og vedtog, at revision af forfatningen først kunne påbegyndes i 1797, og at den kunne vedtages ved afstemning i tre på hinanden følgende lovgivende forsamlinger. De kunne ikke forudse, at forfatningen ville være sat ud af kraft inden for et år, og at på det tidspunkt, hvor forfatningen efter planen skulle kunne være blevet revideret, havde Frankrig allerede udfærdiget fire forfatninger, oplevet et terrorregime og indført et militært diktatur under Napoleon.

Forfatningen vedtages

Den 5. august 1791 fremlagde Thouret et færdigt udkast til forfatningen for Nationalforsamlingen, og den 8. august begyndte debatterne om den endelige forfatning, der varede resten af måneden. Forfatningen blev vedtaget af Nationalforsamlingen den 3. september 1791 med 190 stemmer imod.

Kongen stod over for valget mellem at godkende forfatningen og blive genindsat som "de franskes konge" eller at blive afsat og få status af almindelig borger. Kongen godkendte forfatningen den 13. september, og dagen efter mødte han op i Nationalforsamlingen og svor sin loyalitet til forfatningen. Det var en ceremoni, der manglede den højtidelighed og pomp, der ellers karakteriserede de revolutionære begivenheder. Kongen stod barhovedet foran en Nationalforsamling, der demonstrerede deres modvilje ved at forblive siddende. Kun en enkelt deputeret, rejste sig op under edsafleggelsen af respekt for kongen, Pierre Victor Malouet – det sidste aktive medlem af *Monarchiens*, og en mand der fuldt og fast troede på, at moderation var den eneste vej til sikring af ro og orden i det revolutionære Frankrig, Craiutu (2012, 69).

Ludvig XVI blev genindsat som konge den 30. september, og forfatningen trådte i kraft den 1. oktober.

Det konstitutionelle monarki

Den 1. oktober 1791 mødtes den nye lovgivende forsamling, der fik en ganske anden

sammensætning, end Generalstænderne havde haft. Der blev næsten ikke valgt nogen adelige og gejstlige, så der var ikke længere nogen monarkistisk gruppering, og den politiske midte blev forskudt markant til venstre til trods for, at de fattige folkelige masser var udelukket fra at blive valgt.

Mange var af den overbevisning, at revolutionen var tilendebragt, og at det konstitutionelle monarki endelig ville bringe frihed, ro og orden. Sådan skulle det ikke gå. Frankrig var i dyb økonomisk krise, det var splittet over monarkiet, religionen og emigranterne, og inden der var gået et halvt år, havde Frankrig indledt en angrebskrig mod nabolandene.

Forfatningen holdt kun i 11 måneder. Længere tid gik der ikke, før den voldelige parisiske pøbel igen gjorde oprør, og ændrede revolutionens forløb. Den 20. juni 1792 tvang en opstand kongefamilien til at søge tilflugt i Nationalforsamlingen, og den 10. august 1792 afskaffede Nationalkonventet monarkiet under pres fra de parisiske folkemasser. Større var villigheden til at forsvare forfatningen ikke.

I et forsøg på at opnå kontrol med de folkelige masser blev Danton udnævnt til førsteminister og justitsminister, og det blev besluttet hurtigst muligt at afholde valg til et forfatningskonvent, der skulle udarbejde en ny republikansk forfatning.

Kongen blev henrettet i januar 1793, og et forslag til en ny forfatning udarbejdet af Condorcet og Girondinerne nåede ikke at blive vedtaget, før den voldelige parisiske pøbel igen greb ind og gennemtvang en udrensning af Girondinere i Nationalkonventet. Og Nationalkonventet havde hverken viljen eller evnen til at forsvare Nationalkonventets integritet.

Dermed kom jakobinerne til magten, og de var nu langt mere radikale end i sommeren 1790. Komiteen for Offentlig Sikkerhed udarbejdede i hast og under ledelse af Danton en ny forfatning og en ny menneskerettighedserklæring. Den blev vedtaget den 24. juni 1793 og bekræftet ved en folkeafstemning i valgmandsforsamlingerne.

Den 10. juli blev Danton stemt ud af Komiteen for Offentlig Sikkerhed, og Robespierres tro væbner, den unge Saint-Just, overtog leder-skabet. Robespierre blev valgt ind den 26. juli.

Den nye forfatning skulle være trådt i kraft d. 10. august, men på Robespierres foranledning suspenderede Komiteen for Offentlig Sikkerhed den med henvisning til, at Frankrig var i krig, og at der var undtagelsestilstand. Den 5. september 1793 udråbtes terrorregimet.

Afslutning

De franske revolutionære var ikke liberale på samme måde som deres amerikanske modparter, og Lockes politiske filosofi spillede stort set ingen rolle i fransk politisk tænkning i modsætning til i amerikansk. Den franske forfatning fra 1791 blev heller ikke en liberal forfatning for en begrænset statsmagt baseret på magtdeling og checks and balances som den amerikanske, men en forfatning for et nærmest autoritært demokrati, hvor der ikke var nogen grænser for den lovgivende forsamlings magt. Hvor den amerikanske forfatning var baseret på antagelsen om, at borgerne er uenige om alt, at dissens er det normale, og at statsapparatet skal indrettes med henblik på at minimere effekten af fraktionsdannelser, der var den franske forfatning baseret på en antagelse om, at der eksisterer en grundlæggende enighed, at der eksisterer en almenvilje, der er én og udelst, og at ethvert udtryk for uenighed efter almenviljens opdagelse er en trussel mod nationen.

De franske revolutionære anerkendte ikke det uundgåelige, at borgerne vil dele sig efter anskuelser, og det følger altid af kravet om enhed, at de, der bryder enheden, skal ekskluderes: "Unity represented the revolution's highest goal but also explained its calamitous descent into repression and terror", Dunn (1999, 24).

I Amerika blev menneskerettighederne beskyttet i forfatningen, hvorimod de ikke nød nogen substantiel beskyttelse med den franske Menneskerettighedserklæring, der satte nationens rettigheder over individernes på trods af Menneskerettighedserklæringens højstemte ord om "menneskets naturlige, uafhængelige og hellige rettigheder".

Den grundlæggende ideologiske præmis bag den amerikanske forfatning var den individualistiske, at "alle mennesker er skabt lige, at de af deres skaber er udstyret med visse uafhængelige rettigheder, at iblandt disse er liv, frihed og stræben efter lykke," som det hedder i Uaf-

hængighedserklæringen. Den grundlæggende ideologiske præmis bag den franske forfatning var den kollektivistiske, at suveræniteten ligger i nationen, at nationens repræsentanter har ret til at lovgive om alt, og at loven er udtryk for almenviljen, der er én og udelelig. Det gav den lovgivende magt en større magt, end nogen enevældig konge nogensinde havde haft.

På trods af, at der var mange liberale elementer i den franske revolution og i den franske forfatning: afskaffelsen af det feudale system, afskaffelsen af arvelige privilegier af økonomisk, juridisk og politisk art, lige adgang til erhverv, lighed for loven, afskaffelsen af censuren, religionsfrihed og borgerrettigheder for protestanter og jøder, skuespillere og bødler, afkriminaliseringen af homoseksualitet, slaveiets afskaffelse i kolonierne og politisk demokrati, så havde den franske revolution også illiberale og autoritære træk fra begyndelsen. Det var i Menneskerettighedserklæringen, det blev slået fast, at suveræniteten ligger i det kollektive nationen, og at loven er udtryk for almenviljen, hvilket legitimerede den autoritære politik, hvor de revolutionære under udarbejdelsen af forfatningen mente sig i deres gode ret til at gennemføre et politisk program, der krænkede den private ejendomsret, religionsfriheden, ytrings- og pressefriheden og borgernes politiske rettigheder, og havde det ikke været for Menneskerettighedserklæringens mangler, så også forsamlingsfriheden, forenings- og organisationsfriheden, retten til at strejke, den personlige frihed, frihed fra vilkårlig fængsling, og retten til at henvende sig til regeringsmagten med klager. Efter oktoberdagene tog Nationalforsamlingen kongen som gidsel, og efter kongens flugt godkendte Nationalforsamlingen nedskydningen af politiske demonstranter, og indledte "den lille terror".

Lighed – ikke frihed – var det primære mål for revolutionen. I den før-revolutionære fase var det opgøret med privilegier, der drev udviklingen, men under udarbejdelsen af forfatningen kom det til at handle om at gennemføre en radikal lighedspolitik, der skulle stille alle lige – ikke behandle alle lige. Der var et element af klassepolitik over det: Den radikale lighedspolitik tjente til at fjerne truslen "oppefra" mod tredjestandens politiske hegemoni ved at

udrydte adelen og kirkens særstatus, og ”nedadtil” konsoliderede borgerskabet sin magtposition og skabte en ny ulighed ved at udelukke de fattigste fra politisk indflydelse. Dermed gav det bedrestillede borgerskab sig selv politiske privilegier, der adskilte dem fra det store flertal af befolkningen.

Skal den franske revolution bedømmes på, om den realiserede sine mål, så må det konkluderes, at den slog fejl. Nedrivningsdelen af det revolutionære projekt lykkedes til fulde, men ikke opbygningsdelen. Det gav genlyd i hele Europa, at adelen blev udryddet som klasse, at det absolutte monarki blev erstattet af et politisk demokrati, og at kongen senere blev henrettet. Det lykkedes derimod ikke at skabe et stabilt politisk system. Forfatningen fra 1791 holdt kun i 11 måneder, så tabte demokratiet til pøbelvolden, og den lovgivende forsamling havde hverken modet, viljen eller evnen til at forsvare forfatningen.

Det lykkedes aldrig for de revolutionære at give Nationalforsamlingen den nødvendige demokratiske legitimitet, Applewhite (1978). Den folkelige opbakning til det repræsentative demokrati var ikke til stede, og den blev undergravet af den yderste venstrefløj med dens rousseauske opfattelse af, at kun folket kan give udtryk for almenviljen, ligesom den blev undergravet af den radikale lighedspolitik. Kirkepolitikken skabte fjender blandt gejstlige og millioner af troende katolikker, ophævelsen af aristokratiet fik mange adelige til at føle sig forrådt og undertrykt, og de parisiske folkemasser følte sig ekskluderet ved at blive stemplet som ”passive borgere” uden stemmeret.

Det er let at se i tilbageblik, at forudsætningerne ikke var til stede for etableringen af et liberalt demokrati i Frankrig i 1789. Malouet og Mirabeau var nogle af de få, der var bevidste om dette. Malouet fremhævede, at Frankrig ikke er Amerika, hvor flertallet er jordejere, der allerede er vant til frihed og social lighed, og som på alle måder er bedre forberedt på frihed og demokrati end franskmændene, og Mirabeau fremhævede, hvordan den almindelige englænders selvstændighed og modenhed som borger var afgørende for demokratiets overlevelse. Det var i sig selv et resultat af friheder, som englænderne havde nydt i århundreder, og

som franskmændene endnu ikke havde opnået. Mirabeau var bevidst om, at den demokratiske kultur var lige så vigtig om ikke vigtigere end erklæringen af nogle formelle menneskerettigheder, men der eksisterede ikke en liberal politisk kultur i Frankrig før revolutionen, og fransk oplysningsfilosofi var heller ikke individualistisk og frihedsorienteret på samme måde som den engelsk-skotsk-amerikanske.

Edmund Burke (1790, 1791) havde ret i sin kritik af den mentalitet, der lå bag den revolutionære ideologi: den fejlagtige tro på, at man alene med udgangspunkt i rationel tænkning og abstrakte principper kan skabe et friere og mere lige og retfærdigt samfund, hvis blot man vedtager de rette love. De franske oplysnings-tænkere opfattede samfundet som en bevidst menneskeskabt konstruktion med et bestemt formål, og de troede på, at fornuften var den eneste nødvendige guide til at skabe et ordnet samfund og en rationel moral. Det er en både utopisk og konstruktivistisk forestilling, at det skulle være muligt at skabe en stabil samfundsorden, der ikke bakkes op af civilsamfundets normer og traditioner. Det var i virkeligheden en form for ”nationbuilding”, de satte sig for at gennemføre i deres eget land med indførelsen af personlig frihed og demokrati fra oven, uden at de sociale, kulturelle og åndelige forudsætninger var til stede.

De franske revolutionære forstod generelt ikke betydningen af sædvaner, normer og kultur, og hvordan samfundets sammenhængskraft er en forudsætning for politisk stabilitet. Mange af dem troede som Sieyès, at man bare kan rive alt det bestående ned og konstruere et nyt samfund fra grunden. Den holdning kom meget tydeligt til udtryk i opfattelsen af, at hvis man blot afskaffede alle privilegier, så ville alle forenes af en fælles følelse af at være franskmænd, og en national identitet og den nationale sammenhængskraft ville opstå helt af sig selv. Især undervurderede de religionens betydning i det stadig meget traditionsbaserede franske samfund.

Det lykkedes at give Frankrig en forfatning og skabe nye samfundsinstitutioner. Hvor Frankrig før revolutionen havde været et kongerige af undersåtter, var det efter revolutionen en nation af borgere, og hvor Frankrig før re-

volutionen havde været et samfund baseret på privilegier, var det efter revolutionen et samfund baseret på lighed. Det var en forandring, som flertallet mente var til det bedre. Men det var et samfund, der manglede den sammenhængskraft, som *l'ancien régime* på godt og ondt havde haft med dets hierarkiske orden, kirken og monarkiet.

Revolutionen var ifølge Hampson (1988) "one of the great tragedies of modern times," og der var noget paradoksalt over, at det var den franske revolution og ikke den amerikanske, der skabte verdenshistorie, for det var den amerikanske revolution, der blev en ubetinget succes. Den fik dog ikke meget andet end lokal betydning, hvorimod den franske revolution ændrede Europas historie, Arendt (1963).

Forfatningen fra 1791 blev fulgt af den ene forfatning efter den anden, og mellem 1791 og 1870 havde Frankrig 12 forfatninger. De mange forfatninger vidner om, at forfatningen i 1791 skabte en forfatningsmæssig tradition, så ethvert senere styre, om det så var Napoleons diktatur, følte behov for at legitimere sin autoritet med en forfatning, Fitzsimmons (2015b), men omvendt mistede begrebet forfatning sin betydning, når den ikke blev respekteret, og hvert nyt politisk regime blot udfærdigede en ny forfatning. Der skulle gå over 80 år, før Frankrig fik et stabilt demokrati.

Litteratur

- Acton, J.E.E.D. (1902): *Lectures on the French Revolution*. New York, 2015.
- Applewhite, Harriet B. (1978): "Political Legitimacy in Revolutionary France, 1788-1791" *Journal of Interdisciplinary History*, IX (2), 245-73.
- Applewhite, Harriet B. (1993): *Political Alignment in the French National Assembly, 1789-1791*. Baton Rouge.
- Arendt, Hannah (1963): *On Revolution*. London, 2016.
- Baczko, Bronislaw (1988): "The Social Contract of the French: Sieyès and Rousseau" *Journal of Modern History* 60, S98-S125.
- Baker, Keith M. (1988): "Constitution" i Furet and Ozouf (eds.): *A Critical Dictionary of the French Revolution*. Cambridge, Ma. 1989.
- Baker, Keith Michael (1990a): *Inventing the French Revolution*. Cambridge.
- Baker, Keith Michael (1990b): "Fixing the French constitution" i Baker (ed.): *Inventing the French Revolution*. Cambridge.
- Baker, Keith Michael (1994): "The Idea of a Declaration of Rights" i Dale Van Kley (ed.): *The French Idea of Freedom. The Old Regime and the Declaration of Rights of 1789*. Stanford.
- Baker, Keith Michael, J.W. Boyer and J. Kirshner (eds.) (1987): *The Old Regime and the French Revolution. Readings in Western Civilization*. Chicago.
- Beik, Paul H. (1970): *The French Revolution. Documentary History of Western Civilization*. New York.
- Blackman, Robert H. (2019): *1789: The French Revolution Begins*. Cambridge.
- Bodin, Jean (1576): *On Sovereignty. Six Books of the Commonwealth*. Oxford.
- Boffa, Massimo (1988): "Counterrevolution" i Furet og Ozouf (eds.): *A Critical Dictionary of the French Revolution*. Cambridge, Ma. 1989.
- Burke, Edmund (1790): *Tanker om den franske revolution*. Tønder, 1987.
- Burke, Edmund (1791): *Thoughts on French Affairs*, i Burke: *Further Reflections on the Revolution in France*. Edited by D.E. Ritchie. Liberty Fund, 1992.
- Clarke, Stephen (2019): *The French Revolution & What Went Wrong*. London.
- Cowie, Leonard W. (1987): *Documents and Debates. The French Revolution*. London.
- Craiutu, Aurelian (2012): *A Virtue for Courageous minds: Moderation in French Political Thought, 1748-1830*. Princeton.
- Doyle, William (2002): *The Oxford History of the French Revolution*. 2nd ed. Oxford.
- Dunn, Susan (1999): *Sister Revolutions. French Lightning, American Light*. New York.

- Fitzsimmons, Michael P. (1994): *The Remaking of France. The National Assembly and the Constitution of 1791*. Cambridge.
- Fitzsimmons, Michael P. (2003): *The Night the Old Regime Ended. August 4, 1789, and the French Revolution*. Pennsylvania.
- Fitzsimmons, Michael P. (2015a): "The Principles of 1789" i McPhee (ed.): *A Companion to the French Revolution*. Oxford.
- Fitzsimmons, Michael P. (2015b): "Sovereignty and Constitutional Power" i Andress (ed.): *The Oxford Handbook of the French Revolution*. Oxford.
- Forsyth, Murray (1987): *Reason and Revolution. The Political Thought of the Abbé Sieyès*. N.Y.
- Furet, Francois (1981): *Interpreting the French Revolution*. Cambridge.
- Furet, Francois og Denis Richet (1965): *Den franske Revolution 1-2*. København, 1988.
- Garrett, Clarke (1994): "The Myth of the Counter-revolution in 1789" *French Historical Studies* 18 (3), 784-800.
- Gottschalk, Louis and Margaret Maddox (1969): *Lafayette in the French Revolution. Through the October Days*. Chicago.
- Gottschalk, Louis and Margaret Maddox (1973): *Lafayette in the French Revolution. From the October Days through the Federation*. Chicago.
- Hampson, Norman (1974): *The Life and Opinions of Maximilien Robespierre*. Oxford.
- Hampson, Norman (1988): *Prelude to Terror. The Constituent Assembly and the Failure of Consensus, 1789-1791*. Oxford.
- Hayek, F.A. von (1960): *The Constitution of Liberty*. Chicago.
- Hayek, F.A. von (1970): "The Errors of Constructivism," i Hayek (1978): *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas*. London.
- Hibbert, Christopher (1980): *The French Revolution*. New York.
- Israel, Jonathan (2012): *Democratic Enlightenment. Philosophy, Revolution and Human Rights 1750-1790*. Oxford.
- Israel, Jonathan (2014): *Revolutionary Ideas. An Intellectual History of the French Revolution from the Rights of Man to Robespierre*. Princeton.
- Kates, Gary (1985): *The Cercle Social, the Girondins, and the French Revolution*. Princeton.
- Lemay, Edna Hindie and Alison Patrick (1996): *Revolutionaries at work. The Constituent Assembly 1789-1791*. Oxford: Voltaire foundation.
- Lembcke, Oliver W. and Florian Weber (2014): *Emmanuel Joseph Sieyès. The Essential Political Writings*.
- Linton, Marisa (2006): "Robespierre and the Terror" *History Today* 56, 8.
- Luttrell, Barbara (1990): *Mirabeau*. Carbondale.
- Martin, Kingsley (1954): *The Rise of French Liberal Thought. A Study of Political Ideas from Bayle to Condorcet*. 2nd ed. Westport.
- McNeil, Gordon H. (1945): "The Cult of Rousseau and the French Revolution" *Journal of the History of Ideas* 6 (2), 197-212.
- Montesquieu (1748): *Om Lovenes Ånd*. København, 1998.
- Olsen, Mark (1992): "A failure of enlightened politics in the French Revolution: The Société de 1789" *French History* 6 (3), 303-34.
- Ozouz, Mona (1988): "Federation" i Furet and Ozouf (eds.): *A Critical Dictionary of the French Revolution*. Cambridge, Ma., 1989.
- Pedersen, Torben Mark (2013): "Revolution, inflation og monetære sammenbrud" *LIBERTAS* nr. 56, 32-43.
- Pedersen, Torben Mark (2019a): "Abbed Sieyès – den franske revolutions filosof" *LIBERTAS* nr. 71, 5-34.
- Pedersen, Torben Mark (2019b): "L'ancien régime" *LIBERTAS* nr. 71, tillæg publiceret på: www.libertas.dk/arkiv
- Pedersen, Torben Mark (2019c): "L'ancien régimes sammenbrud: Skatteoprør, adelsrevolte og kampen om privilegier" *LIBERTAS* nr. 71, 35-57.

- Pedersen, Torben Mark (2019d): "Den politiske revolution – 11 dage i juni 1789" *LIBERTAS* nr. 71, 58-78.
- Pedersen, Torben Mark (2019e): "Folkets revolution og stormen på Bastillen" *LIBERTAS* nr. 71, 79-86.
- Pedersen, Torben Mark (2020a): "Erklæring om menneskets og borgerens rettigheder" *LIBERTAS* nr. 72, 21-45.
- Pedersen, Torben Mark (2020b): "Den Store Frygt og den sociale revolution" *LIBERTAS* nr. 73, 4-11.
- Pedersen, Torben Mark (2023): "Venstre og højre i den franske Nationalforsamling" *LIBERTAS* udkommer
- Popkin, Jeremy D. (2019): *A New World Begins. The History of the French Revolution*. New York.
- Revel, Jacques (1988): "Great fear" i Furet and Ozouf (eds.): *A Critical Dictionary of the French Revolution*. Cambridge, Ma. 1989.
- Richet, Denis (1988): "Revolutionary journées" i Furet og Ozouf (eds.): *A Critical Dictionary of the French Revolution*. Cambridge, Ma. 1989.
- Rousseau, Jean-Jacques (1762): *Samfundskontrakten*. København, 2007.
- Sa'adah, Anne (1990): *The Shaping of Liberal Politics in Revolutionary France. A Comparative Perspective*. Princeton.
- Sargent, T.J. and F.R. Velde (1995): "Macroeconomic features of the French revolution," *Journal of Political Economy* 103, 474-518.
- Scurr, Ruth (2006): *Fatal Purity. Robespierre and the French Revolution*. London.
- Sieyès, Abbé (1788): "Views of the Executive Means Available to the Representatives of France in 1789." i Sonenscher (ed.): *Sieyès. Political Writings. Including the Debate between Sieyès and Tom Paine in 1791*. Cambridge, 2003.
- Sieyès, Abbé (1789): "What is the third estate?" i Sonenscher (ed.) (2003): *Sieyès. Political Writings. Including the Debate between Sieyès and Tom Paine in 1791*. Cambridge, 2003.
- Stewart, John Hall (1966): *A Documentary Survey of the French Revolution*. New York.
- Tackett, Timothy (1996): *Becoming a Revolutionary: The Deputies of the French National Assembly and the Emergence of a Revolutionary Culture (1789-1791)*. Princeton.
- Tackett, Timothy (2003): "The Flight to Varennes and the Coming of the Terror" *Historical Reflection/Reflexions Historiques* 29 (3), 469-93.
- Tackett, Timothy (2009): "The French Revolution and the First Terror" *Agora* 44, 22-32.
- Thompson, Eric (1952): *Popular Sovereignty and the French Constituent Assembly 1789-91*. Manchester.
- Thorup, Mikkel, B. Nygaard, J.R. Kjærgård, N. von Eggers og M.H. Jessen (red.) (2015): *Den franske revolution*. Århus.
- Walton, Charles (2009): *Policing Public Opinion in the French Revolution. The Culture of Calumny and the Problem of Free Speech*. Oxford.
- Whaley, Leigh (2000): *Radicals. Politics and Republicanism in the French Revolution*. Somerset.
- White, E.N. (1995): "The French revolution and the politics of government finance, 1770-1815," *The Journal of Economic History* 55, 227-55.
- Wright, J.K. (1994): "National Sovereignty and the General Will" i Dale Van Kley (ed.): *The French Idea of Freedom. The Old Regime and the Declaration of Rights of 1789*. Stanford.
- Woods, Gordon S. (1982): "Conspiracy and the Paranoid Style: Causality and Deceit in the Eighteenth Century" *William and Mary Quarterly*. Optrykt i Gordon S. Woods: *The Idea of America. Reflections on the Birth of the United States*. New York.

Museum revolution

Kasper Rathjen

Artiklens formål er at undersøge den særlige fremadskridende og accelererende tidslighed, som 1789-revolutionen indvarsler; revolutionens temporalitet er altså omdrejningspunktet. Med inspiration i den tyske historiker Reinhart Kosellecks arbejde om netop revolutionsbegrebet undersøger artiklen temporaliseringens implikationer i en museal sammenhæng. Revolutionen, i den moderne verden, fostrer den farlige cirkelslutning i ideen om en (natur)lovmæssighed, der må omsættes til et konkret politisk projekt. Fra Louvre til nutidens aktivistiske museer påpeger artiklen revolutionens temporale, imperative og destruktive fremskridtsiver.

Revolutionen i dens *moderne* betydning er grundlæggende et oxymoron. Den repræsenterer et etymologisk forræderi, der dog ikke helt har forladt skinfortællingen om en tilbagevenden til en bedre og mere oprindelig tilstand. Slår man efter i *Den Danske Ordbog* hedder det om revolutionen, at den er en: ”pludselig gennemgribende omvæltning af et samfund og dets styreform og institutioner gennemført med magt til fordel for et nyt system.” Slår man derimod efter i en førmoderne ordbog vil man formentlig støde på beskrivelser som minder om ordets oprindelige betydning: ”det, at noget drejer sig i en kreds, bevæger sig (rundt) i en vis bane; især om himmellegemers kredsløb.” Det var den franske historiker, Jean-Barthélemy Hauréau, der i midten af 1800-tallet mindede offentligheden om denne gamle forståelse af revolutionsbegrebet, der trak tråde tilbage til Aristoteles og Polybs forståelse af sund statsindretning. Her bestemte man revolutionen – i relation til samfundenes indretning – som en cirkulær bevægelse fra monarki over aristokrati og demokrati tilbage til monarkiet. Med de borgerlige revolutioner i det 18. århundrede, herunder særligt den franske revolution i 1789, ændredes forståelsen af begrebet dog markant.

Det bemærkelsesværdige ved revolutionsbegrebets udvikling, siden revolutionernes århundrede, er, at begrebet i sig selv er blevet emblematiske for den generelle udvikling; den oplyser os med andre ord om modernitetens tegn. De fleste forbinder i dag revolution – i politologiske forstand – med den pludselige, ofte kaotiske, omkalfatring af et samfund, men foruden det pludselige, går interessen for det temporale aspekt sjældent dybere. Foranstående artikel ønsker netop at undersøge revolutionen som et tidsligt fænomen. Jeg ønsker ikke at foretage en egentlig begrebsanalyse af revolutionen; en sådan findes allerede hos den tyske, skarpe idéhistoriker Reinhart Koselleck, og det er netop også hos denne, at jeg henter min inspiration til at anskue revolutionen temporalt. For ikke at gentage, hvad der allerede er skrevet utallige disputatser om, vender jeg efter en mere generel indledning til et forholdsvis underbelyst materielt aspekt af revolutionen og dens tidslighed, nemlig som det udspillede sig i museumsverdenen.

En revolutionær tid

Diskussionen om revolution synes – måske ironisk nok – evigt aktuell i den moderne tid. Ovenstående kan spidsformuleres med ideen

om, at vi i dag stræber mere på en aktiv forbedring af vores samfund end en bevaring af status quo. Det aktivistiske islæt smitter af på stort set alle facetter af vores liv, hvad end det må omhandle klima, social retfærdighed eller måske opgøret med et fastfrosset politisk etablissement. Gennem en analyse af det politiske tyske sprogs udvikling i perioden fra 1750-1850 karakteriserer Koselleck en *Sattelzeit* - en slags semantisk omsadling. Det er en tid, hvor mange gamle begreber blev løsrevet fra deres traditionelle betydning og i stedet pegede på fremtidige muligheder, der ikke nødvendigvis var bestemt af fortidige erfaringer. Det mest prægnante eksempel herhjemme på ovenstående udviklingstendens kommer måske bedst til udtryk i historiker Jeppe Nevers' behandling af demokratibegrebets udvikling fra skældsord til slagord i løbet af det 19. århundrede. Demokratiet gik fra erfaringen om det blodige pøbelvælde til forestillingen om folkelighedens kommende guldalder. I de efterfølgende 120 år kom fremskridtet på dagsordenen, og kampen for at opnå en endnu ikke realiseret - og bedre - fremtid dannede et intimt parløb med revolutionsromantikken. Oversat til kulturens, fiktionens og myternes verden, så finder vi i vores dage oprørssagen mere interessant, end en legitim undertrykkelse af et illegitimt oprør.

Revolution af tid og rum

Noget af det bemærkelsesværdige ved revolutionsbegrebet er dets evne til på en og samme tid at være abstrakt og konkret. Det er således ikke svært at forestille sig et scenarie, hvor en meget konkret social indignation fører til et krav om en generel revolution, eller omvæltning af et korrupt eller ineffektivt system. Det er i den henseende, at vi bør forstå de kampråb, der ofte følger i kølvandet på urolighederne: Op på barrikaderne! Handling nu! Og forvilder vi os ind i den engelsktalende verden: Fight the power! Det er generelle opråb, der kræver bevægelse. Kampråbenes universelle brug synes dermed at indikere, at det netop er det *at handle* i sig selv, ikke nødvendigvis hvordan eller hvorfor, der bliver det centrale. Dette står klart, når man hører nutidens socialpolitiske massebevægelser sværge troskab til deisen om, at passivitet er det samme som accept af

det, der skal bekæmpes. Revolution handler altså om bevægelse, men det er ikke alene en bevægelse, der knytter sig til rum, men tillige til tid. Dens konnotationer, modsat eksempelvis evolutionen, knytter sig til det pludselige og accelererende. Det kan naturligvis være positivt, som når vi taler om en opfindelse, der vil revolutionere videnskaben og dermed eliminere en ellers mangeårig udfordring, men dette temporale radikale skift vil ofte få vidtrækkende konsekvenser, når det gennemføres i en verden befolket af både institutioner og mennesker, der grundlæggende er præget af fortiden og erfaringen.

Naturmæssigheden

En anden væsentlig temporal faktor ved revolutionsbegrebet er dets underliggende afsæt i naturens og fysikkens verden, hvilket kan illustreres med Kopernikus' monumentale værk over himmellegemernes kredsløb *De revolutionibus orbium coelestium* (1543), der i sig selv indvarslede en revolution: nemlig den kopernikanske. Thomas Hobbes var en af de første i nyere tid, der foretog koblingen mellem de politiske omvæltninger og naturlovene, da denne påpegede at de to tumultariske årtier i England fra 1640-60 i sandhed repræsenterede en "cirkulær bevægelse", Koselleck (2007, 89). Da tanker om et naturgivent, astronomisk kredsløb, hvilende på lovmæssigheder, blev oversat til den politiske verden - gennem den hedengangne udbredte astrologi - affødte det også ideen om en særlig latent kraft, hvad vi kunne kalde tidens tegn, der knyttede sig til revolutionsbegrebet. I sin allermest kondenserede og forsimplede udgave kan dette tidens tegn illustreres med det frygtelige og populære udtryk: "Dét kan du ikke mene, vi lever i [indsæt vilkårligt år]." Vi tyder da, som de gamle astrologer, himmellegemernes lovmæssige kredsløb med den undtagelse, at himmellegemet er blevet trukket ned på jorden og ud i samfundet. Tydningen er en aktiv handling her og nu (tænk igen på ovenstående), men det er ligeledes en handling, der hviler på forestillingen om en tidløs lovmæssighed; en universel sandhed eller et absolut gode. Dette er i grunden et møde mellem, hvad vi på skuldrene af Burke og de Maistre (herhjemme: Kierkegaard,

Grundtvig og Krarup) ville bestemme som det abstraktes møde med det konkrete. Er du i stand til at læse tidens tegn, eller at afkode naturmæssigheden, bliver du dermed også i stand til delegitimere din modstander; hans overbevisning er i uoverensstemmelse med tiden og naturloven. I den henseende er det måske ikke overraskende, at når Grundtvig skulle karakterisere Robespierre, så var det altid med guillotinen og Medusas afhuggede hoved i sit skjold, Grundtvig (1877, 134). Jf. græsk mytologi forstener Medusa sine beskuer ved sit blotte blik og fryser dem derved i tiden.

Revolutionær temporalitet

Det temporale aspekt af mødet mellem det absolutte og konkrete blev måske bedst og tidligst indkapslet af den tyske filosof G.W.F. Hegel i *Åndens Fænomenologi* fra 1807. Efter sigende satte Hegel sit sidste punktum i det monumentale værk, d. 14. oktober 1806 i Jena, til lyden af de franske kanoner, der knuste det prøjsiske forsøg på at stoppe Napoleon, revolutionens arvtager. Napoleons romerske aspirationer bekræftede blot den førmoderne forståelse af revolutionsbegrebet, men det var ikke denne poetiske retfærdighed – denne tilbagevendende til netop dét, man hånlige havde kaldt fortiden –, der interesserede Hegel. Derimod var det en indkapsling af revolutionens *væsen*, særligt som den kom til udtryk under Robespierre, der kulminerede med Rædselsherredømmet fra 1793-94, som var Hegels mål. I blodig treenighed med dødsenglen St. Just og Georges Couthon – og med det uhyggelige Velfærdsudvalg og guillotinen som institution, dommer og instrument – myrdedes over 15.000 og hundredtusindvis af såkaldte fjender af republikken arresteredes. Dette blodige år, der bringer de gamle romerske triumvirater og proskriberinger i forlegenhed, lå i særdeleshed Hegel på sinde, da han skrev afsnittet om ”absolut frihed og terror” i *Åndens Fænomenologi*. Heri reflekterer han over de absolutte og tidløse idealer, der skal realiseres i virkeligheden. Hegel afviser blankt, at dette skulle kunne lade sig gøre. I sidste instans – og som jakobinerne beviste – skal det absolutte og tidløse tolkes af mennesker med forskellige erfaringer og forventninger. Tilbage står, som Hegel skriver,

en klike. ”*Regering* er blot et andet ord for den sejrige klike, og i selve den omstændighed, at den er en klike, ligger den umiddelbare nødvendighed af dens undergang,” Hegel (2017, 413). Og undergangen fulgte da i sandhed også den jakobinske klike. Den 28. juli 1794 krævede guillotinen selv Robespierres liv.

Musée de révolution

At Saturn æder sine egne børn er en gammel sandhed, der formentligt ikke kan – med vores tids socialpolitiske uroligheder in mente – gentages nok. Med den sidste halvdel af artiklen, ønsker jeg dog alligevel at binde revolutionen op på noget andet end blot velmente og snusfornuftige mundheld; i stedet må den – farlig som den er – bindes op på noget konkret, der kan belyse dens tidslige beskaffenhed. Intet sted er mere oplagt end museet, der i sin grundvold manipulerer, konserverer og tolker tiden i en levende vekselvirkning mellem det forbigående og tilkommende. Sådan har idealet for museumsinstitutionen i hvert fald set ud siden slutningen af det 18. århundrede. For museet har, lige så vel som revolutionen, forandret sig radikalt fra sit førmoderne afsæt, hvor fyrstekamrene, kirkesamlinger og alskens raritetskabinetter tegnede en mystisk og mytisk verden af lærde, der søgte lovmæssigheder i materialitet, former og sammenhænge på trods af kunst-, kultur- og naturhistoriske genstandsfund. Med det moderne museum kommer kronologien og den teleologiske fremskridtsfortælling. Det jakobinske museumsarbejde på Louvre i 1793 fortæller denne historie.

På vej mod fremtiden

Der er noget yderst fascinerende ved, at institutionen, som – mere end nogle andre – indvarsler den moderne tidsalder, samtidig insisterer på at være rettesnor for nutiden mod en bedre fremtid ved netop at fastholde fortidens erfaringer – ja, endog ved at konservere dem for eftertiden i ordets rette betydning. Det moderne museums fødsel, som de fleste forbinder med Louvres åbning i 1793, men som dog har et længere åndeligt og idéhistorisk svangerskab, introducerede historien (kronologien tematiseret) for en *ny fransk republikansk offentlighed*. ”Ny-frankerne”, som de yndede at kalde

sig selv under revolutionen, måtte på en og samme tid drage revolutionens læring om bevægelsen mod en mulig, bedre fremtid løsrevet fortiden og være i stand til at pege tilbage i historien efter en art guldalder (i den sekulære republiks tilfælde: til et stadie før kirkens, monarkiets og aristokratiets korrumpning af det franske folk). Radikalt brud og kontinuitet flød derfor sammen i et herligt oxymoron for franskmændene. Det er konturen af det samme oxymoron, der i dag spørger, når museer kaster sig over museumsaktivismen – mere om det senere.

På skuldrene af kongens afhuggede hoved

Da jakobinerne kunne slå dørene op til Louvre blot tre måneder efter, at arme Ludvig var blevet halshugget, var en del af forarbejdet allerede blevet udført af kongens egne embedsfolk. Hvad vi – om end på anakronistisk vis – kunne kalde for kongens kulturminister, Charles-Claude Flahaut de la Billaderie, arbejdede utrætteligt i årene op til 1789 på en reorganisering af monarkiets ejendomme – herunder, hvordan man kunne indrette Louvre til et moderne kunstmuseum. La Billaderie var blevet opvakt efter besøg i Wien og Düsseldorf, hvor netop den kronologiske kategorisering havde vundet popularitet. Tilbage i Frankrig udarbejdede han omfattende planer for den kommende omstrukturering af monarkens slot, men hans indflydelse standsede – ikke overraskende – brat med revolutionens udbrud, og Louvreprojektet blev da sat under en museumskomité og kom sidenhen i kløerne på de mest radikale jakobinere. Selv måtte La Billaderie flygte i 1791 og efterlade hans hjertebarn til en museumskomite styret af revolutionens førstemænd. Den amerikanskfødte museolog, Andrew McClellan, beskrev i *The Art Bulletin* (1988), hvordan jakobinerne approprierede Louvreprojektet med det klare formål at skabe et stående symbol for den nye ordens sejr over den gamle, men også at skabe det mest håndgribelige og rationelle museum, som verden nogensinde havde set, McClellan (1988, 303). På den ene side skulle dette nye museum være noget helt nyt og samtidig en fuldkommen udgave af det, der havde været

før. For at lykkes med dette ambitiøse projekt måtte revolutionens mænd bryde med fortiden – ja, endog bryde med tiden i sig selv. Kulturlivet var generelt blevet en central del af jakobinernes foretagende, da de opdagede at deres statskundskab ikke alene kunne grundes på guillotinen. Boissy d'Anglas, der var en stor fortaler for republikkens nationale og kulturelle festdage, skrev under rædselsherredømmet i 1793-1794, at kulturlivet måtte understøtte revolutionens ultimative mål (her gengivet på engelsk ved McClellan):

“It is to bring people together and to effect the absolute and permanent regeneration of mankind... it is to return man to his natural state of purity and simplicity through and understanding and the exercise of his rights... It is finally to destroy once and for all the chains that oppress and enslave him. (...) It is by educating a man, that you will regenerate him in a manner absolute and complete.” McClellan (1988, 305).

Absolut og permanent understreger revolutionens temporale essens, der i sidste ende ville befri mennesket fra historiens (*fortidens*) lænker. Koselleck skrev i sin essaysamling om tid, at revolutionen, foruden et brud med den traditionelle tid, var kendetegnet ved en opfattet temporal acceleration, eller med andre ord en tidslig forkortelse. Ideen om en tidslig acceleration viser igen, ifølge Koselleck, hvordan revolutionen stod i gæld til det, som den forsøgte at bryde væk fra. Når revolutionsmændene talte om nødvendigheden i at fremskynde revolutionen, trak de i høj grad på de apokalyptiske forestillinger og erfaringer fra særligt den kristne verden. Spændingsfeltet mellem den timelige eksistens og det evige efterliv, et varsel om at enden er nær, var allestedsnærværende – også for gudsforladte jakobinere. Denne idé om en forkortning af tiden for at nå endemålet, er typisk for det Nye Testamente, hvor de mest prægnante eksempler kan findes i Markusevangeliet 13,24 og Mattæusevangeliet 24,22. For jakobinerne handlede det om at fremskynde processen til deres sekulære paradys på jorden, hvor menneskets lænker endelig blev brudt, og derfor fylder den temporale acceleration også i debatter. Koselleck eksemplificerer dette med Robespierre selv, der ofte

talte om nødvendigheden af fremskyndelse og acceleration af de politiske processer.

“Thus, at the Festival of the Constitution in 1793, Robespierre invoked happiness and freedom as the destiny of humankind, which it had now, with the Revolution, become the duty of all citizens to attain in an accelerated manner. And in the same year Condorcet formulated the “revolutionary law” whose goal it was to maintain, guide, and accelerate the Revolution,” Koselleck (2018, 97).

I kulturlivet var det Robespierres nære allierede, den prominente nyklassicistiske maler Jacques-Louis David, der skulle omsætte republikkens idealer til museumsvirkelighed. David er i dag kendt for sine nærmest profetiske malerier af de republikanske tematikker og dyder i løbet af 1780'erne. Horatiernes ed og Socrates' død er måske de mest populære, men særligt afbildningen af den romerske leder Lucius Junius Brutus, der modtager sine døde sønners lig, er emblematiske for Davids overbevisning og forherligelsen af de romerske dyder. Brutus, der ellers er i familie med den senere Cæsar-morder, var med til at afskaffe den romerske monarki og fik sine to sønner myrdet, da de konspirerede imod den nye republik. For David – og jakobinerne – var Brutus idealet, der frasagde sig den timelige eksistens (familien/arven/slægten) til fordel for det evige, abstrakte ideal om republikken. Selvom David ikke sad i museumskomiteen, var han meget opmærksom på, hvordan Louvre skulle agere den nye ordens kulturelle fundament. Om den jakobinske, eller ”Davidske”, museumspolitik skriver McClellan:

“The experience of revolution was so different from what had gone before, the break with the past so radical, that a new artistic style was called for to characterize in visual terms the magnitude and nature of the upheaval.” McClellan (1988, 307).

Det er værd at nævne litteraten Taylor A. Eggan, der har arbejdet med ideen om en ”revolutionær temporalitet”. Med afsæt i Hegels refleksioner i kølvandet på Robespierres rædelseregime, forklares denne som et slags temporalt paradoks, hvor det abstrakte, absolutte ideal negerer sig selv, når det skal omsættes til virkelighed:

“This diremption activates a contradictory temporality in which the moment of theorization presupposes a moment of practice *yet to be realized*, yet simultaneously negates the possibility of practice by fracturing in the very instant of its own conceptualization. Thus, revolution embodies a contradictory temporality, at once imagining and effacing its own projected timeline. This incommensurability between the moments of theory and practice marks the inevitable decay of revolutionary ideals into the bloody violence of Terror.” Eggan (2015, 42-43).

Den permanente revolution

Koselleck fremhæver et væsentligt aspekt ved den franske revolution, som den blev skabt i modernitetens svangerskab, nemlig at den ikke bare var præget af acceleration, men tillige indvarsler en permanent stræben efter dens fuldførelse. Robespierre selv yndede at bruge naturmetaforen om menneskets forstand, der var som jorden hvorpå det levede – kun halvt oplyst. Revolutionen var i den henseende først fuldendt, når hele jorden var oplyst, Koselleck (2007, 99). På sin vis er det et uheldigt og naturstridigt ordvalg, da hele jorden aldrig ville kunne være fuldt oplyst, men alligevel indkapsler det revolutionens væsen; den vil kontinuerligt og accelererende fortsætte arbejdet mod dens egen opfyldelse. I midten af det 19. århundrede havde Karl Marx måske svært ved at nikke genkendende til de menneskerettighedselskende og filosoferende borgere, der havde brændt huset Bourbon ned. Men i den henseende at franskmændene (og amerikanerne før dem) havde temporaliseret revolutionen i en sådan grad, at det nu handlede om de teleologiske, fremadskridende og permanente erfaringer, ja, der stod han skulder ved skulder med Robespierre. Revolutionen var ikke længere borgerkrig eller oprør, der forsøgte at korrigere en status quo, som det havde været i den førmoderne verden. Det var en emancipation, der ledte til permanent radikal forandring, der satte den undertrykte i førerhuset. Da Marx gjorde revolutionen social og verdensomspændende var det kun muligt fordi, at Robespierre allerede havde revolutioneret tiden. Ovenstående får Koselleck til at konkludere, at begrebet, i mo-

derne tid, nærmest indeholder en egen revolutionær kraft, der reproducerer sig selv overalt, hvor den når frem. ”Vi lever i en bevæget tid”, skrev Grundtvig i 1830’erne, hvor revolutionen atter spøjte over det europæiske kontinent, og digterpræsten havde så sandelig ret. Årtiet efter fulgte atter en revolutionsbølge, hvis efterskælv for alvor mærkedes i kongeriget Danmark. Det var som om, at historien var blevet underlagt Newtons bevægelseslove og nu kun bevægede sig fremad. Ethvert forsøg på modstand forstod sig selv som en negation – i modsætning til udviklingen – og bekræftede derved blot det ustopkelige. Man var modoplysningsmand, i det engelske sprog kunne man være ”counter-revolutionary” og på dansk desavouerede man sig selv fuldstændig som reaktionær. At ville skrue tiden tilbage understregede blot, at man netop kæmpede mod tiden selv – og den overvinder ingen foruden vor herre. Selv den konservatisme, der i tiden voksede frem, slå sig op på evolutionære og reformpolitikken, og underlagde sig dermed også den fremadskridende fortælling. Den franske royalist Antoine de Rivarol bemærkede skælmisk over denne udvikling, at højre marcherede mod venstre, men venstre marcherer aldrig mod højre. ”Hvad lader sig ikke revolutionere i denne verden – og hvad er i vor tid ikke udsat for revolutionære virkninger?” spørger Koselleck ligeledes og kigger frem mod det 20. og 21. århundrede.

Eftertiden er nu

D. 10. februar 1902 holdt provst J. Nissen et foredrag på Skolemødet i Esbjerg om oplevelsen af den historiske sans. Nissen diagnosticerede en samtid, der var optaget af det dagsaktuelle, politiske og – ej at forglemme – fremtiden. Han bemærkede på underfundig vis om denne udvikling: ”gaar Tiden fra dig kan den ej bruge dig”. Nissen blev en del af det folkelige projekt, der forsøgte at modarbejde den moderne revolutionsiver, der efterhånden havde over et århundrede på bagen. I museumsverdenen udtalte det sig til folke-, hjemstavns- og friluftsmuseerne, der for de fleste i dag netop fremstår som pladderromantiske anakronismer over en fjern fortid. Bevægelsen kunne ikke standses, og den moderne verden er i sandhed blevet revolutionens verden. Og selvom guillotine-

heldigvis for længst er rustet bort, mærker vi til stadighed den revolution af tiden, som det 18. århundredes voldelige omvæltninger forårsagede. Vi mærker i sandhed accelerationen og den permanente stræben efter den bedre verden. I de socialpolitiske massebevægelser, der råber op om racisme, klima og social retfærdighed, aner vi Robespierre og ligesindedes indignation over fortidens dårskab – ja, over dens naive status quo. Accelerationen, eller den tidslige forkortelse, aner vi i det utal af fem-, ti- og tyveårsplaner, der skal sikre os, at vi når at justere kursen mod den fremtid, vi er ved at miste i dette øjeblik. Tidens helligbrøde er at stå passiv overfor denne udvikling, eller endnu værre, at så tvivl om de fremskridt, vi allerede har gjort.

Til kamp mod fortiden!

Ligesom David – og hans jakobinske samensvorne – betragtede Louvre som en central del af bruddet med fortiden, aner vi også konturerne af det revolutionære museumsprojekt spøge igen i vores tid, hvor angloamerikanske sociopolitiske tendenser har affødt en fortids-skepsis, hvori det forgangne dømmes af ønsket om det kommende. Et godt eksempel på dette finder man i museumsinspektør Jeanette Varberg pen, bl.a. indlægget ”Nu får fortidens gerningsmænd endelig deres straf”, der blev bragt i *Altinget*. Med afsæt i samtidens socialpolitiske rørelser, i dette tilfælde den antiracistiske bevægelse, overvejer Varberg om ikke ”tiden ligefrem nu [er] kommet til, at vi skal fortælle historien ud fra en anden vinkel.”¹ Hvor jakobinerne søgte opgøret med konge, kirke og adel, søger vi nu opgøret med en heterogen, normativ og national fortælling. Ligesom David ville erstatte fortiden med ideen om republikkens mytiske guldalder, der skulle pege frem mod utopiet, retoucherer, manipulerer og tildigter vi fortiden i håbet om at kunne pege frem mod en mere mangfoldig og inkluderende fremtid. I det praktiske museumsarbejde betyder det revision af egen ressortområde, formidling og forskning. Denne udvikling kan ses i hele Skandinavien, hvor bl.a. Solveig Øvstebø, di-

¹ <https://www.altinget.dk/artikel/jeanette-varberg-nu-faar-fortidens-gerningsmaend-ende-lig-deres-straf>

rektør ved Fearnley Museet i Oslo, har bebudet, at samlingerne skal gøres mere inkluderende og mindre hvide og maskuline.² Et af verdens fineste forlag, det britiske *Routledge*, kunne sidste år præsentere deres nyeste skud på stammen i en række banebrydende museumsteoretiske håndbøger, betimeligt navngivet *Museum Activism*. Den murstenstykke antologi med bidrag fra hele verden indledes af museologerne Robert Janes og Richard Sandell, der foreslår at nutidens museer tager aktiv del i de socialpolitiske massebevægelser. Årsagen dertil? Tidens imperative kraft:

”This recognises that, whilst museum activism involves work that is undeniably challenging and risky, there is a growing and irresistible imperative to redefine the contemporary museum as an active agent in shaping the world around us and making it a better place for all,” Janes & Sandell (2019, XVIII).

Afslutning

Som museumsmand med en forkærlighed for revolutionshistorie, kan jeg somme tider godt begræde, at det moderne museum atter må underkues tidens slavepisk. Jeg skænker oftere og oftere den fiktive museumsmand Zygmunt Rogalla fra Siegfried Lenzs roman *Heimatmuseum* en tanke. Rogalla forsøger i romanen fra 1978 at konservere et stykke af den gamle østpreussiske kultur i sit hjemstavns-museum, men må gang på gang se det blive spændt foran alskens politiske projekter. Mest bemærkelsesværdigt at nazisternes forsøg på at appropriere den preussiske folkekultur ind i det nye tusindårsrige, men nazisternes banemænd forsøger ligeledes at stjæle, manipulere og ødelægge museet. Det får i sidste ende Rogalla til at stikke ild til sit livsværk med forklaringen, at fortiden må beskyttes for nu- og fremtidens aspirationer. Museet brænder for at redde fortidens kollektive minder – at befri dem fra tiden og dermed undgå, at de bliver (mis)brugt af skiftende tiders forståelse af den imperative kraft, der skal adlydes. Her gengivet fra den engelske oversættelse:

“I had to resist countless temptations to

² <https://kulturplot.no/museum/2020/vil-gjore-museets-samling-mer-inkluderende-og-mindre-hvit-og-maskulin>

smuggle out this or that. But as I made my arrangements, only one wish filled me, and that was to bring the collected witnesses to our past into safety, a final, irrevocable safety, from which they would never again issue forth, but where they could never again be exploited for this cause,” Lenz (2011, 458).

Det gavner naturligvis hverken for-, nu- eller fremtid at nedbrænde museer, men det er måske værd at huske på, at museumsinstitutionen ikke behøver at være slave af *tiden* – for tiden er revolutionær.

Litteratur

- Grundtvig, N.F.S. *Nordens Mythologi*. 1832/1877.
- Hegel, G.W.F. *Åndens fænomenologi*. Gyldendal, 2017 (1808).
- Janes, Robert & Richard Sandell (eds.). *Museum Activism*. New York: Routledge, 2019.
- Lenz, Siegfried. *The Heritage*. Faber Finds, 2011 (1978).
- McClellan, Andrew L. ”The Musée du Louvre as Revolutionary Metaphor During the Terror”. *The Art Bulletin*, 1988, 300-313.
- Nevers, Jeppe og Niklas Olsen (red). *Koselleck: Begreber, tid og erfaring*. Gyldendal, 2007.

Den franske revolution og dens teori om lighed

John Emerich Edward Dalberg-Acton, First Baron Acton

Nedenstående tekst er et uddrag af artiklen "Sir Erskine May's Democracy in Europe" fra 1878, af den engelske, katolske historiker, filosof, politiker og forfatter, Lord Acton (1834-1902). Acton har også skrevet en lille bog om den franske revolution, *Lectures on the French Revolution*. Acton er nok bedst kendt for sentensen: "Power tends to corrupt, and absolute power corrupts absolutely", der meget vel kunne være møntet på de franske revolutionære, men som er skrevet i et brev til ærkebiskop Mandell Creighton om pavens handlinger.

Mens Amerika havde gjort sig uafhængig, var reformånden blevet udbredt i Europa. Begavede ministre som Camponanes og Struensee og velmenende monarker, blandt hvem den mest liberale var Leopold af Toscana, prøvede at gøre, hvad der kunne gøres, for at gøre mennesker lykkelige med politik. Århundreder med enevældige og intolerante regeringer havde skabt et misbrug, som kun den mest håndfaste brug af magt kunne fjerne. Tiden foretrak intellektets styre frem for frihedens styre. Turgot, den dygtigste og mest fremsynede reformator på den tid, forsøgte at gøre for Frankrig, hvad mindre begavede mænd gjorde med succes i Lombardiet, Toscana og Parma. Han forsøgte at anvende den kongelige magt til at varetage folkets interesser på bekostning af de privilegerede stænders. De privilegerede stænder viste sig at være for stærke for kronen; og Ludvig XVI opgav de interne reformer i fortvivelse, og for at kompensere kastede han sig ud i en krig med England om befrielsen af de amerikanske kolonier. Da den stigende gæld tvang ham til at tage skrappe midler i brug, og han igen blev afvist af de privilegerede stænder, appellerede han til sidst til nationen.

Da Generalstænderne mødtes, havde magten allerede forskudt sig til middelklassen, for

det var kun den, der kunne redde landet. De var stærke nok til at vinde ved at vente. Hverken hoffet, de adelige eller hæren kunne stille noget op. I løbet af de seks måneder fra januar 1789 til Bastillens fald i juli bevægede Frankrig sig lige så langt historisk, som England havde gjort i de seks hundrede år mellem Jarlen af Leicester og Lord Beaconsfield. Ti år efter den amerikanske alliance, blev menneskets rettigheder, der var blevet erklæret i Philadelphia, gentaget i Versailles. Alliancen havde båret frugt på begge sider af Atlanten, og for Frankrig bestod frugten i de amerikanske ideers sejr over de engelske. De var mere folkelige, mere simple, mere effektive værn mod privilegier, og, mærkeligt nok: mere acceptable for kongen.

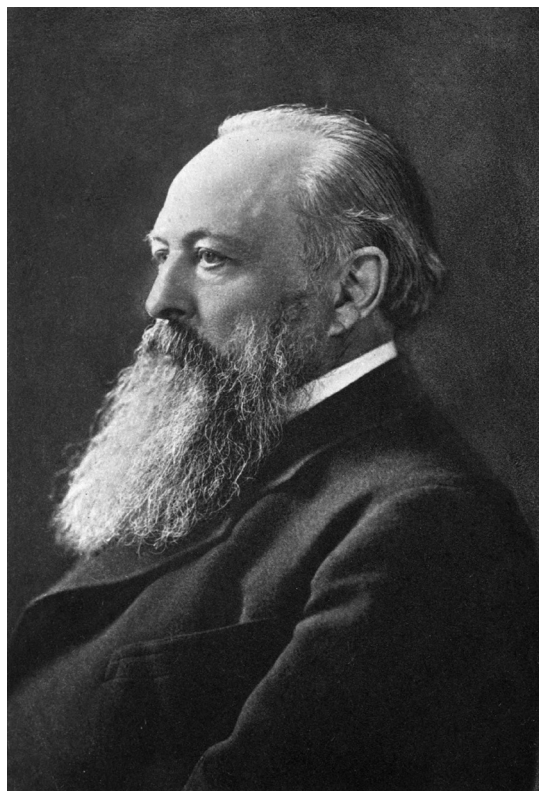
Den nye franske forfatning tillod ingen privilegerede stænder, ingen parlamentarisk regering, ingen kongelig ret til opløsning, og kun et opsættende veto. Den amerikanske styreform karakteristiske beskyttelsesforanstaltninger blev afvist: Føderalisme, adskillelse af kirke og stat, andetkammeret, højesterets politiske forlig. Det, som svækkede den udøvende magt, blev overtaget: det, som begrænsede den lovgivende magt, blev droppet. Der var en overflod af kontrol med kongemagten, men skulle kronen blive ledig, ville den tilbageværende magt være

uden begrænsning. Alle forholdsregler gik i én retning. Ingen ville overveje muligheden af, at der ikke var nogen konge. Forfatningen var påvirket af en afgrundsdyb mistro til Ludvig XVI og en vedholdende tro på monarkiet. (...) Da Ludvig flygtede, og tronen faktisk blev ledig, bragte de ham tilbage og foretrak illusionen om en konge, for at skule realiteten, at der ikke var nogen konge.

Næst efter denne fejlagtige anvendelse af amerikanske regeringsprincipper, som med undtagelse af Mounier, Mirabeau, og Sieyès var næsten alle de ledende statsmænds fejl, blev det revolutionære projekt skadet af den religiøse politik. Den vigtigste lære fra de amerikanske forfatningsfædre var, at folket, og ikke politikerne skulle regere. Folkevalgte politikere var lønnede tjenere, som nationen udtrykte sin vilje igennem. Autoriteten var overladt til den offentlige opinion og ikke kun overladt til den for kontrol men for initiativ. Tålmodighed mht. at vente på muligheden, forberedt på at gribe den, og frygten for at handle unødigt karakteriserede de tidlige amerikanske præsidenter. Nogle af de franske politikere delte dette karaktertræk, om end i mindre fremtrædende grad end Washington. De ønskede at decentralisere regeringsmagten, og at opnå, på godt og ondt, det egentlige udtryk for folkets ønsker. Necker selv, og Buzot, den mest tænksomme af Girondinerne drømte om at føderalisere Frankrig.

I de Forenede Stater var der ikke nogen alvorlig frygt for den offentlige opinion eller nogen forenede kræfter. Regeringsmagten havde ikke behov for at blive beskyttet mod at blive drevet i den forkerte retning. Den franske revolution var derimod gennemført på bekostning af magtfulde klasser. Nationalforsamlingen, der havde opnået sin status som suveræn efter de gejstliges tilslutning, og var anført af offentlige gejstlige som Sieyès, Talleyrand, Cécé og La Luzerne, var både adelens og de gejstliges fjender. De privilegerede klassers prerogativer kunne ikke fjernes uden at berøre kirken. Kirkens beskyttelse havde hjulpet med at give tronen absolut magt. At overlade kirken i hænderne på Ludvig og hans ministre var at forkaste hele forfatningsprojektet. At afskaffe kirken ville være at overlade den til Paven. Det var i overensstemmelse med demokratiske princip-

Figur 1. Lord Acton

per at indføre valg i kirken. Det involverede et brud med Rom, men det gjorde Joseph II's love, Charles III's love og Leopolds også. Paven var ikke tilbøjelig til at forkaste det nære venskab med Frankrig, hvis han kunne undgå det, og de franske gejstlige ville sandsynligvis ikke skabe problemer pga. deres tilknytning til Rom. Derfor, midt i manges ligegyldighed og imod de skarpe og formentlig alvorlig ment protester fra Robespierres og Marats side, der ville Janse-nisterne, der havde et århundredes forfølgelser at hævne, gennemførte den borgerlige forfatning for de gejstlige. De tvangsmidler, der blev taget i anvendelse for at gennemføre reformen, førte til bruddet med kongen og monarkiets fald, til oprør i provinsen og til undertrykkelsen af friheden.

Jakobinerne bestemte, at den offentlige opinion ikke skulle herske, og at staten ikke skulle være i hænderne på magtfulde interesser. De holdt folkets repræsentanter under folkets kontrol. De tilskrev en højere autoritet til det direkte end det indirekte udtryk for folkets demokratiske stemme. De bevæbnede sig selv med magt for at knuse hver modstander, enhver uafhængig kraft, og især for at nedlægge

kirken, for hvis sag provinsen igen havde rejst sig mod hovedstaden. De imødegik Girondinernes føderalisme med den mest resolute centralisering. Frankrig var regeret af Paris, og Paris af sit bystyre og af masserne. Tro mod Rousseaus maksime om, at folket ikke kan uddelegere sin magt, hævdede de vælgerne over deres repræsentanter som den øverste konstituerede magt. Den mest talrige forsamling af vælgere, den største andel af suveræniteten, lå i Paris befolkning, og de indrettede det sådan, at Paris indbyggere skulle regere over Frankrig, ligesom Roms befolkning, pøblen såvel som Senatet, havde hersket ikke uglorværdigt over Italien og over halvdelen af landene, der omkransede Middelhavet. Selv om Jakobinerne næppe var mere religiøse end abbed Sieyès eller Madame Roland, selv om Robespierre ønskede at tvinge folk til at tro på Gud, selv om Danton gik til skrifte, og Barère var en troende kristen, så bibragte de det moderne demokrati det uforsonlige had til religion, der står i så stærk kontrast til puritanernes eksempel.

Den egentlige grund til, at den franske revolution udviklede sig til en stor katastrofe for friheden, var dens teori om lighed. Frihed var kodeordet for middelklassen, lighed for underklassen. Det var underklassen, der vandt slagene for tredjestanden; der indtog Bastillen og gjorde Frankrig til et konstitutionelt monarki; og der indtog Tuilerierne og gjorde Frankrig til en republik. De krævede deres belønning.

Middelklassen, der havde nedrevet overklassen med underklassens hjælp, indførte en ny ulighed og privilegier for sig selv. Ved hjælp af skattebetalingskrav fratog de vælgerne deres stemmeret. For de, der havde gennemført revolutionen, blev løfterne ikke indfriet. Lighed gjorde intet for dem.

Det var den almindelige opfattelse på den tid, at samfundet var grundlagt på en overenskomst, der var frivillig og betinget, og at de bånd, der knytter borgerne til samfundskontrakten kan brydes, hvis der er tilstrækkelig god grund, ligesom de der underkaster dem autoriteter. Fra disse alment anerkendte præmisser drog Marat sine blodige konklusioner. Han fortalte de hungersramte folk, at de betingelser, som de havde givet samtykke til at bære deres lod på, ikke var blevet overholdt. Det var

selvmord, det var mord, at finde sig i at sulte og se ens børn sulte som følge af de riges skyld. Samfundets bånd opløstes af de uretfærdigheder, de påførte dem. Naturligtvis var vendt tilbage, i hvilken hver mand havde ret til alt, hvad han kunne tilegne sig. Tiden var kommet, hvor de rige måtte vige for de fattige. Med denne teori om lighed, druknede friheden i blod, og frankmændene blev beredt på at ofre alt for at beskytte deres liv og skæbne.

Litteratur

Acton, Lord (1878): "Sir Erskine May's *Democracy in Europe*". Optrykt i *Selected Writings of Lord Acton, volume I: Essays in the History of Liberty*, redigeret af J. Rufus Fears. Liberty Fund, 1985.

Teksten er oversat af Torben Mark Pedersen. Det har været nødvendigt at bearbejde teksten for, at gøre den mere læsevenlig for en dansk læser i 2020.

Vil du skrive i LIBERTAS?

Har du lyst til at bidrage til et af de kommende numre af LIBERTAS, så send en e-mail til redaktøren på: torbenmarkp@hotmail.com

LIBERTAS bringer såvel artikler inden for som uden for tema, debatindlæg samt anmeldelser af bøger og film m.m., men redaktionen påtager sig intet ansvar for materiale tilsendt uopfordret.

Skrivevejledning

- Alle indlæg skal være skrevet i Word
- Kort resume på maks 150 ord
- Eventuelt: Kort forfatterbiografi på maks 20 ord
- Begræns tekstformatteringen, fremhævet tekst som kursiv ikke understreget
- Artikler må meget gerne indeholde illustrationer, grafer, tabeller og tekstbokse, der vedlægges separat som JPG-filer og i sort-hvid
- Noter som fodnoter, ikke slutnoter
- Der anføres kilder for alle direkte refererede eller citerede kilder
- Litteraturhenvisninger i teksten anføres med forfatternavn og årstal og evt. sidetal i parentes, eksempelvis: Friedman (1992, 56).
- Litteraturliste sidst i artiklen. Citeret litteratur anføres alfabetisk efter efternavn og dernæst årstal, jf.

Friedman, Milton (1990): "Bimetallism revisited," *Journal of Economic Perspectives*, 4, 85-104.

Friedman, Milton (1992): *Money Mischief. Episodes in Monetary History*. New York.

Kommende numre af LIBERTAS

LIBERTAS nr. 74. Oktober 2020: **Har liberalismen slået fejl?**

LIBERTAS nr. 75. Marts 2021: **Frihandel, globalisering og protektionisme**

LIBERTAS nr. 76. Juli 2021: **Thomas Hobbes**

LIBERTAS nr. 77. November 2021: **Regulering**

LIBERTAS nr. 78. Marts 2022: **Muhammedtegninger i undervisningen**

DEN SYNLIGE HÅND

2020 - mareridtenes år for frihedselskere

Jens Frederik Hansen

Vi kan ligeså godt indse det. 2020 kommer til at gå ned i menneskehedens historie som et af de dårlige år. Historikere vil nok engang lade 2020 betegne afslutningen på en epoke, som startede med et af frihedens bedste år nogensinde, nemlig 1989.

Og de vil have god grund til det. Epidemiloven af 2020 vil blandt rigtige nørder blive husket som et masivt slag mod friheden, og Lovtiden for i år er et langt litani af indgreb - og ofte ret tilfældige indgreb - i menneskers ret til at bestemme over deres eget liv.

At det forholder sig sådan, er en ren faktisk konstatering. Hvordan det kunne komme til at gå så galt, vil derimod kunne blive et intenst diskussionsemne. For slet ikke at tale om de ophidsede diskussioner om, hvordan vi slipper af med alle restriktionerne igen.

På det sidste område skræmmer sporene. Tåbelig lovregulering har det med at antage et eget liv og få nye formål. Det tog en menneskealder, førend 1. verdenskrigs regulering af pubbernes åbningstider i England blev lempet. Vi lever stadig med sporene af 2. verdenskrigs rationering indenfor lejelovgivningen. Der kom-

mer til at gå årtier, førend buschaufførerne, servitricerne og kassemedarbejderne får lov til at lægge visirer og mundbind. Lur mig om ikke vi endog vil se deres fagforeninger være blandt de fremmeste forkæmpere for at bevare restriktionerne. Der vil blive rejst krav om deltagelse i autoriserede hygiejnekurser, førend man kan blive flaskedreng i Netto.

Vi kan godt forberede os på, at kampen mod de midlertidige restriktioner bliver lang og sej. Forståelsen af, at restriktioner har omkostninger, og at mange små omkostninger kan løbe op i store velfærdstab, mangler i den grad i den offentlige debat. Der var lidt forståelse, da fødevaremyndighederne krævede absurde gebyrer fra virksomheder, som havde omstillet til fremstilling af håndsprit, men forståelsen rakte næppe til at virksomhederne også skulle have en fortjeneste svarende til deres risiko.

Vi er endda bagud på point, fordi teknologi gør det muligt at opretholde et niveau af administrative regler, som tidligere ikke var teknisk muligt. Nu må vi jo så se at udvikle metoderne til at luge ud i vildskuddene. Og i det lange løb er frihed stadig trumf.